

Vermogen maakt verschil

De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan

Aldert Boonen

Publicatie nr. 6

DE BURCHT

Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging

Januari 2015

Opmaak en druk:
Weemen Drukwerk & Communicatie, Haps

De Burcht
Henri Polaklaan 9
1018 CP Amsterdam
tel: 020-6241166
info@deburcht.nl
www.deburcht.nl

© De Burcht, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt in enige vorm op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van druk, fotokopie, opname of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Vermogen maakt verschil

De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan

Aldert Boonen

Publicatie nr. 6

DE BURCHT

Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging

Inhoud

Inleiding	7
Hoofdstuk 1. Waarom huishoudens vermogens opbouwen	10
1.1 Theorie van de vermogensopbouw.....	11
1.2 Effecten van sociale zekerheid op vermogensopbouw.....	14
1.3 Waarom huishoudens sparen.....	15
1.4 Hoe huishoudens vermogen opbouwen.....	17
1.5 Conclusies.....	18
Hoofdstuk 2. De vermogensverdeling in cijfers	19
2.1 Toelichting op privévermogens en databronnen.....	20
2.2 Het vermogen van huishoudens de afgelopen 20 jaar.....	22
2.2.1 Vermogens vanaf 1900.....	24
2.3 Verdeling van vermogens.....	27
2.4 Verdeling van vermogens naar inkomens.....	34
2.5 Inkomsten uit vermogen.....	39
2.6 Samenstelling van vermogens.....	42
2.6.1 Vermogensbestanddelen van huishoudens.....	43
2.6.2 Vermogen van huishoudens naar bestanddelen.....	44
2.6.3 Rijksten hebben zeer diverse vermogensportefeuille.....	45
2.7 Vermogens naar leeftijd.....	48
2.8 Huizenbezitters ook zonder eigen huis rijker dan huurders.....	55
2.9 Vermogen naar belangrijkste inkomstenbron.....	57
2.10 Zwartsparenders en belastingontduiking.....	60
2.11 Conclusies.....	60
Hoofdstuk 3. Gevolgen van ongelijke vermogensverdeling	63
3.1 Opleiding.....	64
3.2 Pensionering.....	65
3.3 Werk en werkloosheid.....	66
3.4 Gezondheid.....	68
3.5 Overige factoren.....	69
3.6 Conclusies.....	69
Hoofdstuk 4. Overheidsbeleid ten aanzien van vermogen	71
4.1 Belasting op vermogen.....	72
4.1.1 Behandeling van vermogen in het boxenstelsel.....	72
4.1.2 Successiebelasting.....	77
4.1.3 Indirecte belastingen op vermogen.....	80
4.2 Vermogenstoets en vermogensafhankelijke eigen bijdragen.....	81
4.3 Onbelaste vermogensbestanddelen.....	82
4.4 Totale lasten en tegemoetkomingen ten aanzien van vermogen.....	83
4.5 Beschouwing.....	84
Hoofdstuk 5. Conclusies	85
Hoofdstuk 6. Aanbevelingen	90
Literatuur	94

Bijlage 1. Extra informatie	98
1 Historie Pensioenvermogen	99
2 Rendement op vermogen.....	100
3 Autochtonen rijker dan allochtonen.....	101
4 Alleenstaande minder vermogend dan meerpersoonshuishouden	101
5 Achtergrond Eigen Woning in box 1.....	102
6 Achtergronden bij vermogensafhankelijke eigen bijdrage AWBZ en WMO.....	104

Inleiding

In een jaar tijd kan veel veranderen. Piketty heeft met zijn “Capitalism in the 21st century” het vraagstuk van de vermogensongelijkheid stevig op de agenda gezet. Daarmee kwam ook de discussie over de vermogensongelijkheid in Nederland van de grond. Veel is het afgelopen jaar al gezegd en geschreven over de vermogensverdeling in Nederland, aan visies en opvattingen geen gebrek. Tegelijkertijd richt de discussie over de vermogensverdeling zich veelal op de zeer rijken in Nederland. Andere groepen blijven onderbelicht. Dit onderzoek vertelt het verhaal van de gehele vermogensverdeling in Nederland over de afgelopen 20 jaar. Het verhaal van de vermogensverdeling omvat meer dan alleen de cijfers. Mensen bouwen om verschillende redenen vermogen op en dat vermogen biedt hen ook weer mogelijkheden. Dit zijn twee aspecten die nog nauwelijks aan bod zijn gekomen in de discussie over de vermogensverdeling. Dit onderzoek gaat hier op in.

Tijden veranderen. De verzorgingsstaat is door de jaren heen flink gewijzigd. Burgers dragen steeds eerder en steeds meer zelf verantwoordelijkheid. Meer werknemers hebben nu een flexibele arbeidsrelatie, zij lopen meer risico op werkloosheid en hebben minder sociale bescherming dan collega's in vaste dienst. Het aantal ZZP'ers groeit en daarmee ook het aantal mensen dat zelf een pensioen dient op te bouwen. WW-rechten van werknemers zijn gedaald van maximaal 5 jaar in 2006 naar binnenkort 24 maanden. De eisen aan een WIA-uitkering (vroegere WAO) zijn flink aangescherpt. De AOW leeftijd gaat omhoog, hoger onderwijs moet meer en meer uit eigen zak worden betaald en voor de zorg worden steeds grotere eigen bijdragen gevraagd. Burgers dragen steeds vaker en steeds grotere risico's. Deze risico's zijn vaak niet te financieren uit het inkomen, omdat juist het inkomen risico loopt. Om de risico's op te vangen is steeds vaker vermogen nodig. Maar slagen mensen erin om dit vermogen op te bouwen? Gebruiken mensen het vermogen ook bij tegenslag? Is een gebrek aan vermogen of een negatief vermogen (schulden) de oorzaak dat iemand in tegenspoed verkeert?

Via dit onderzoek beogen wij nieuwe inzichten te bieden in deze vragen. De centrale vraag luidt:

“Kunnen burgers de toegenomen risico's die zij zelf dragen opvangen uit hun vermogen?”

De volgende deelvragen helpen bij het beantwoorden van de centrale vraag:

- a. Waarvoor hebben huishoudens vermogen?
- b. Hoeveel vermogen hebben huishoudens?
- c. Slagen huishoudens erin in de loop van de tijd vermogen op te bouwen?
- d. Welke voordelen biedt het hebben van vermogen?
- e. Wat is het (gewenste) overheidsbeleid ten aanzien van vermogen?

Aan de hand van wetenschappelijke literatuur en data van het CBS proberen wij deze vragen zo goed mogelijk te beantwoorden. Tijdens het onderzoek bleek het niet mogelijk om op alle vragen een afdoende antwoord te geven. Niet over alles is literatuur beschikbaar en niet alle databronnen zijn vrijelijk toegankelijk. Dat heeft het onderzoek beperkt.

In hoofdstuk 1 gaan we in op de vraag waarom huishoudens vermogen nodig hebben. We staan stil bij de redenen waarom mensen vermogen opbouwen, we kijken wat de invloed is

van sociale zekerheid op de vermogensopbouw en we staan kort stil bij de vraag hoe mensen vermogen opbouwen.

Uitgebreid gaan we in hoofdstuk 2 in op de vraag hoe de vermogens in Nederland zijn verdeeld. We kijken naar ontwikkelingen door de jaren heen en geven de huidige verdeling weer. Daarbij is er volop aandacht voor de verschillende kenmerken van huishoudens, zoals inkomen, woonvorm, leeftijd, inkomstenbron, et cetera.

Vermogens zijn van invloed op het gedrag van mensen. In hoofdstuk 3 schenken we aandacht aan de relatie tussen vermogens en onderwijs, pensionering, werk en werkloosheid, gezondheid en geluk.

Als laatste komt het overheidsbeleid ten aanzien van vermogen aan bod. In hoofdstuk 4 laten we zien hoe de overheid omgaat met de privévermogens en welke mogelijke gedragseffecten dat heeft.

Hoofdstuk 5 zet de belangrijkste conclusies op een rij. In hoofdstuk 6 eindigen we met aanbevelingen voor de vakbeweging, ten aanzien van de vermogensverdeling.

Aldert Boonen, onderzoeker

Paul de Beer, wetenschappelijk directeur

De Burcht Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging

Amsterdam, januari 2015

Hoofdstuk 1

Waarom huishoudens vermogens opbouwen

In dit hoofdstuk staan we stil bij de vraag waarom huishoudens vermogen opbouwen. We starten met de theorie over de vermogensopbouw. Welke redenen hebben huishoudens om vermogens op te bouwen? Daarbij kijken we naar de nutsmaximalisatie van huishoudens en naar verschillende spaarmotieven. Vervolgens onderzoeken we welke invloed de sociale zekerheid in theorie heeft op de vermogensopbouw. Daarna gaan we na welke redenen huishoudens zelf aangeven om te sparen. Als laatste bekijken we hoe huishoudens hun vermogen kunnen opbouwen.

1.1 Theorie van de vermogensopbouw

Over de redenen waarom mensen vermogen opbouwen zijn boeken vol geschreven. Hier presenteren we twee theorieën die aansluiten bij de leefwereld van alledag. De eerste betreft de maximalisatie van nut, die verklaart hoe en waarom mensen hun inkomsten en uitgaven over de tijd spreiden. De tweede theorie gaat in op de verschillende motieven om te sparen, die zijn afgeleid van de nutsmaximalisatie.

Nutsmaximalisatie

De belangrijkste reden om vermogen op te bouwen ligt in het feit dat mensen hun nut (voor uitleg van nut, zie box 1 op blz. 12) willen maximaliseren. Als er sprake is van afnemende meeropbrengsten, waardoor iemand die al veel heeft weinig nut ontleent aan nog meer, zal iemand die zijn nut wil maximaliseren ervoor kiezen om zijn gehele leven iedere dag evenveel nut te verkrijgen, ofwel iedere dag even tevreden zijn. Kijken we naar het voorbeeld van een taart, dan zal diegene die zijn nut maximaliseert iedere dag één stuk taart nemen in plaats van een keer in de week zeven stukken taart.

Door de tijd heen veranderen de mogelijkheden tot het verkrijgen van nut. Op de dag dat je je salaris binnen krijgt, staat er veel geld op je rekening. Als je dat allemaal direct uit geeft, heb je op die dag een heel hoog nut, je bent zeer tevreden. De dagen daarna heb je echter geen cent meer, waardoor je, naast hongerig, zeer ontevreden bent en je nut heel laag is. Wie zijn nut maximaliseert, zal zijn geld niet volledig uitgeven op de dag dat het salaris binnenkomt, maar het over de tijd heen uitgeven.

Dit patroon is niet alleen een maandelijks fenomeen, maar doet zich gedurende het hele leven voor. Om gedurende het gehele leven dagelijks evenveel nut te verkrijgen zal iemand een inschatting moeten maken van het totale nut dat mogelijk is en dit vervolgens proberen uit te middelen over het gehele leven.

Om nut een economische lading te geven, waardoor het handen en voeten krijgt, vertalen we nut als iemands consumptieve bestedingen. Dan wordt de relatie met vermogensopbouw duidelijk. Iemand die zijn nut maximaliseert geeft iedere dag evenveel geld uit. Voor de dagelijkse boodschappen is dit duidelijk, maar hoe werkt dat met maandelijks of jaarlijkse uitgaven of de aankoop van een nieuwe auto? Door het aankoopbedrag van de auto te delen door het aantal dagen dat iemand de auto heeft maken we inzichtelijk hoeveel iemand dagelijks uitgeeft aan de auto. Met andere uitgaven, bijvoorbeeld energie, werkt dit hetzelfde.

Iemand die zijn nut maximaliseert, middelt zijn uitgaven gedurende zijn hele leven. Maar iemand kan gedurende zijn leven niet meer uitgeven dan dat er binnenkomt. De totale uitgaven zijn dus gebonden aan de totale inkomsten. Maximaliseer je je nut, dan moet je een inschatting maken van de bedragen die je je hele leven door uitgeeft en de inkomsten die je binnenkrijgt. Daaruit zal blijken dat er periodes zijn dat je meer inkomsten ontvangt dan dat je uitgaven doet en andersom. In de periodes dat je meer ontvangt dan dat je uitgeeft, leg je geld opzij en in de periodes dat je uitgaven hoger zijn dan je ontvangsten gebruik je het geld dat je opzij hebt gelegd of leen je geld. Wie geld opzij legt, spaart en bouwt dus vermogen op. Gebruik je dat geld voor uitgaven, dan neemt je vermogen weer af. Een negatief vermogen is ook mogelijk, bijvoorbeeld doordat je leningen hebt om je huidige uitgaven te bekostigen. Vermogen is zodoende een middel om je nut te kunnen maximaliseren, ondanks het feit dat je inkomsten en uitgaven door de tijd heen variëren. Via vermogen spreid je als het ware je consumptie over je leven.

Box 1. Uitleg begrip Nut

Nut is een begrip uit de economische wetenschap. Het betekent zoveel als behoeftebevrediging, tevredenheid, welzijn. De economische theorie gaat ervan uit dat iemand zijn nut wil maximaliseren, oftewel zo tevreden mogelijk zijn leven wil doorbrengen. In de theorie van nutsmaximalisatie gaat men ook uit van afnemende meeropbrengsten. Laten we een voorbeeld nemen. Anouk is jarig. Ze trakteert taart. De taart die je krijgt smaakt heerlijk, het vergroot je tevredenheid. Anouk heeft nog taart over, dus je krijgt een tweede stuk. Lekker, maar het vergroot je tevredenheid minder als het eerste stuk. Nu wil ze je ook nog een derde stuk taart geven. Daar bedank je voor, je kunt geen pap meer zeggen. Je tevredenheid neemt eerder af dan toe als je het stuk taart opeet. Hier is sprake van nut met afnemende meeropbrengsten. Immers, taart is lekker, maar naarmate je meer taart eet voegt het volgende stuk minder aan je tevredenheid toe.

Spaarmotieven

Naast het feit dat vermogen ervoor zorgt dat je je consumptie over de tijd heen kunt uitsmeren, is er nog een aantal motieven om vermogen op te bouwen. Keynes (1936) beschreef een achttal motieven om te sparen:

1. Voor de opbouw van een reserve tegen onvoorziene omstandigheden (het verzorgsmotief).
2. Om te kunnen anticiperen op toekomstige inkomsten en uitgaven van het individu of zijn familie, anders dan de huidige patronen. Bijvoorbeeld pensionering, opleiding van kinderen of het levensonderhoud van hulpbehoevenden (het vooruitkijkend of levenscyclus motief).
3. Om te genieten van rente en waardestijging, omdat men hogere toekomstige consumptie preferereert boven lagere directe consumptie (het intertemporele substitutiemotief).
4. Om geleidelijk verbeterende uitgaven te genieten, aangezien dat voldoet aan ons gezamenlijk instinct om vooruit te kijken naar een langzame stijging van de levensstandaard in plaats van het omgekeerde, ook al daalt de mogelijkheid van het nut misschien (het verbeteringsmotief).

5. Om te genieten van een gevoel van onafhankelijkheid en de macht om dingen te doen, maar zonder een duidelijk idee of intentie voor een specifiek doel (onafhankelijkheidsmotief).
6. Om zich te verzekeren van een voldoende groot kapitaal zodat men kan speculeren of ondernemen (ondernemingsmotief).
7. Om een erfenis na te laten (nalatenschapsmotief).
8. Vanwege pure gierigheid, dat wil zeggen, onredelijke maar vasthoudende remmingen tegen handelingen van bevredigende uitgaven als zodanig (het gierigheidsmotief).

De spaarmotieven zijn een verdere invulling van de theorie van nutsmaximalisatie. Al lijkt het soms wat tegenstrijdig. Want waarom maximaliseer je je nut als je een erfenis achter laat, dan geef je je spaargeld toch niet uit over de levenscyclus? Iemand die bewust een erfenis achter laat doet dat bijvoorbeeld om zijn kinderen te helpen. Daar krijgt hij een goed gevoel van, in de economische theorie ook wel nut, ofwel ook hier is er sprake van nutsmaximalisatie.

Deze acht motieven variëren van persoon tot persoon. Wie hecht aan zekerheid zal meer sparen voor onverwachte uitgaven dan iemand die leeft met het motto 'Wie dan leeft, wie dan zorgt'. Wie graag na de pensionering veel met vakantie wil (het verbeteringsmotief) zal meer sparen dan iemand die in de kracht van zijn leven gaat duiken bij het Great Barrier Reef.

Wie veel hecht aan de bovengenoemde motieven zal meer geld opzij zetten dan iemand die daar veel minder aan hecht. Daarmee is sparen en het opbouwen van vermogen voor een deel een keuze van mensen. Het is dus niet vanzelfsprekend dat mensen met even grote inkomens dezelfde vermogensopbouw hebben.

Naast deze acht motieven om te sparen zijn er nog een viertal factoren die van invloed zijn op het besluit om meer of minder geld opzij te zetten (Kapteyn 2005):

- Wie ouder is hoeft minder geld opzij te zetten, dit omdat de onzekerheid over het toekomstige inkomen afneemt. Daarnaast kan het vermogen juist nodig zijn om het verlies aan arbeidsinkomen op te vangen. Dit noemen we het leeftijds effect.
- Voorkeuren van generaties kunnen verschillen. Als een generatie als geheel een crisis heeft meegemaakt, bijvoorbeeld de jaren '30, dan is het goed mogelijk dat die generatie meer waarde hecht aan vermogen dan generaties die de jaren '30 niet hebben meegemaakt. Latere generaties zijn zich dan minder bewust van risico's dan eerdere generaties. Die noemt men wel het generatie- of cohorteffect.
- Wat ook onder het generatie- of cohorteffect wordt verstaan is dat cohorten wel dezelfde voorkeuren hebben, maar dat de economische omstandigheden veranderen. Als de sociale zekerheid bijvoorbeeld beter is, is er minder noodzaak tot vermogensopbouw. Zo zorgde de introductie van de AOW er bijvoorbeeld voor dat mensen geen eigen vermogen nodig hadden voor de oude dag. Of als het werkloosheidspercentage van een bepaald cohort lager ligt dan dat van een ander cohort, dan zal de behoefte om vermogen op te bouwen kleiner zijn in het cohort met een lage werkloosheid.
- Als laatste reden kan een verandering in de vermogensgroei reden zijn om meer of minder te gaan sparen. Als het vermogen dat je hebt beter gaat renderen is er minder noodzaak om geld opzij te leggen dan wanneer het vermogen slechter gaat renderen. Zo

zijn de huizenprijzen vanaf de jaren '80 stevig gestegen. Daardoor bouwden vele mensen vermogen op in hun huis, zonder daarvoor extra te hoeven sparen. Wie hier oog voor had kon ook besluiten te stoppen met sparen, door de stijging van de huizenprijs werden mensen immers slapend rijk. Dit noemen we ook wel het tijdeffect.

1.2 Effecten van sociale zekerheid op vermogensopbouw

De sociale zekerheid biedt aan huishoudens de verzekering dat een inkomensterugval opgevangen wordt. Wie werkloos wordt, ontvangt een WW-uitkering, wie ziek wordt een ziektebewaaring, word je ontslagen omdat je de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt dan ontvang je AOW. Kapteyn et al. (2005) beschrijven wat de effecten zijn van de introductie van een nieuwe vorm van sociale zekerheid. Op het moment van introductie, bijvoorbeeld van de AOW, neemt het levenslange te verwachten inkomen ineens toe. Men krijgt extra inkomen. Waar je eerst moest sparen voor je oude dag, is dat niet meer nodig. Gevolg, je besparingen nemen af. De afname van besparingen is groter voor mensen die dicht bij hun pensioen staan dan voor mensen die verder van hun pensioen staan. Mensen die dicht bij hun pensioen staan krijgen namelijk een grotere gemiddelde toename per jaar van een nog te genieten inkomen, dan mensen die veel verder af staan van hun pensioen. Dit effect heeft zich voorgedaan in Nederland.

De sociale zekerheid zorgt er dus voor dat mensen minder zullen sparen. Het voorzorgsmotief en het levenscyclusmotief boeten aan kracht in.

Alessie et al. (2013) laten zien dat pensioenvermogen ervoor zorgt dat mensen minder vermogen gaan opbouwen. Iedere euro die er aan pensioenvermogen wordt opgebouwd, zorgt voor een afname van het privévermogen met 47 eurocent. Dit cijfer dient wel met enige voorzichtigheid te worden behandeld, aangezien de gegevens over pensioenen niet altijd even nauwkeurig zijn. Desalniettemin vinden de onderzoekers een significante 'crowding out' van privévermogens als het pensioenvermogen toeneemt.

Mensen met een laag opleidingsniveau gaan niet minder sparen als er pensioenvermogen wordt opgebouwd. Bij hogere opleidingsniveaus geldt het omgekeerde. Voor hen geldt dat iedere euro die de pensioenpot ingaat, leidt tot een afname van het privévermogen met dezelfde euro.

Deze uitkomsten worden bevestigd door Engelhardt et al. (2009). Zij vinden dat voor elke dollar pensioengeld er 53 tot 67 eurocent minder gespaard wordt. Dat zij tot hogere cijfers komen dan Alessie et al. (2013) heeft waarschijnlijk te maken met de populatie die zij bekijken. Die is ouder en ouderen zitten dicht bij hun pensioen en zijn in hun vermogensplanning ook meer bezig met pensioen. Als zij privévermogen inruilen voor pensioenvermogen, komt dat eerder overeen met hun voorkeuren dan bij jongeren. Daardoor hebben ouderen minder de behoefte om extra te sparen dan jongeren. Daarnaast vinden Engelhardt et al. (2009) dat huishoudens met veel vermogen een groter deel van het ingelegde pensioengeld korten op hun vermogen dan huishoudens met weinig vermogen.

Van Bavel et al. (2013) betogen dat de verzorgingsstaat, een land met een groot stelsel van sociale zekerheid, gevolgen heeft voor het aanhouden van schulden. In landen met een genereuze verzorgingsstaat hebben huishoudens vaker schulden, doordat huishoudens er vrij zeker van

zijn dat hun inkomen over de tijd heen min of meer gelijk blijft of dat er in ieder geval zekerheid bestaat over een minimum aan inkomen.

Sociale zekerheid zorgt er dus voor dat mensen minder vermogen nodig hebben en dat schulden minder risicovol zijn. Nu de sociale zekerheid in Nederland vermindert, de AOW later ingaat, de WW-duur korter wordt, er hogere eigen bijdragen voor het hoger onderwijs komen en mensen meer zelf moeten betalen voor de zorg, zal dat effect hebben op de vermogensopbouw van huishoudens.

De verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar en op termijn naar verwachting nog later, zorgt ervoor dat mensen minder sociale zekerheid zullen ontvangen. Tegelijkertijd is het mogelijk dat zij wel langer een arbeidsinkomen weten te genereren. Als het inkomen na pensioengerechtigde leeftijd lager is dan het inkomen in het werkzame leven, zorgt de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd naar 67 jaar ervoor dat mensen minder hoeven te sparen. Immers, zij hoeven over een kortere periode, het aantal jaren dat men leeft na de pensioengerechtigde leeftijd (de levensverwachting verandert niet door de introductie van een hogere AOW-leeftijd), hun inkomen aan te vullen.

Echter, mensen die inschatten niet door te kunnen werken tot 67, omdat de zwaarte van het werk dat niet toelaat, zullen meer moeten gaan sparen. Zij krijgen immers 2 jaar minder AOW. Mensen met zeer hoge inkomens zullen naar verwachting meer vermogen op gaan bouwen. Voor hen worden namelijk de mogelijkheden om een volledig pensioen op te bouwen verminderd door de fiscale wijzigingen. Uit de literatuur komt naar voren dat een hoger pensioen bij hogere inkomens leidt tot lagere vermogens. Het ligt in de verwachting dat het omgekeerde ook zal gebeuren.

Wie zijn risico op langdurige werkloosheid hoog inschat, zal eveneens proberen meer te sparen. De WW duurt straks immers nog maximaal 2 jaar (tenzij vakbonden en werkgevers een aanvulling afspreken). Wie kinderen heeft die willen studeren zal proberen een spaarpotje aan te leggen om de hogere studiekosten te financieren.

1.3 Waarom huishoudens sparen

In de praktijk gaat de theorie van de nutsmaximalisatie en vermogensopbouw slechts ten dele op. Wanneer we kijken naar het patroon van inkomsten, uitgaven en vermogensopbouw van een volwassene, dan zien we een wisselend beeld. Het is zeer lastig om een goede inschatting te maken van de inkomsten en uitgaven in je leven. Je inkomsten zijn afhankelijk van de baan die je krijgt, hoe snel je promotie maakt. Je uitgaven zullen variëren al naar gelang je een partner en/of kinderen hebt, je woonsituatie, etc. Daardoor is het voor een individu ondoenlijk om de consumptie gelijkmatig over het leven uit te smeren. Desondanks vindt enige spreiding van consumptie en daarmee nutsmaximalisatie wel degelijk plaats via vermogensopbouw. Veel volwassenen sparen voor hun pensionering via pensioenfondsen of zelfstandig. Men zet geld opzij om op een later tijdstip grote aankopen te kunnen doen, zoals een auto of nieuw meubilair of men leent direct bij aankoop. Tegelijkertijd lenen mensen voor de aankoop van een huis en lossen de lening over een periode van vele jaren (gedeeltelijk) af.

Van Gaalen (2012) heeft de redenen om spaargeld te hebben onderzocht. Wat men belangrijk tot zeer belangrijk vindt is:

- genoeg geld hebben om aan financiële verplichtingen te voldoen (88%);
- om onvoorziene uitgaven te kunnen voldoen (78%);
- om nooit bij anderen aan te kloppen voor financiële hulp (63%).

Het zijn vooral de zaken die op de korte en middellange termijn spelen die men zeer belangrijk vindt.

Sparen voor de langere termijn, zoals extra geld voor pensioen of aanvulling op de AOW, vindt men minder belangrijk. Het kopen van een woning, een erfenis nalaten, het verkrijgen van inkomen uit vermogen of het opzetten van een eigen bedrijf vindt een (zeer) kleine minderheid belangrijk.

Of men iets belangrijk vindt of niet, zegt echter nog niets over de mate waarin men ook daadwerkelijk spaart.

Wijzer in Geldzaken (2013) heeft onderzocht in hoeverre mensen zich voorbereiden op gebeurtenissen die van invloed zijn op hun financiële situatie. Op de financiële gevolgen van pensionering zegt 62% van de mensen voorbereid te zijn. Ruim de helft van de mensen zegt voorbereid te zijn op minder inkomsten uit arbeid. In beide gevallen heeft de helft speciale maatregelen getroffen. Een vijfde van de mensen neemt geen maatregelen voor pensionering. Eén derde doet dat niet voor mogelijk lagere inkomsten uit arbeid. Niet iedereen denkt dat hij wordt getroffen door lagere inkomsten uit arbeid.

Van degenen die zich hebben voorbereid op de financiële gevolgen van pensionering doet 81% dat door te sparen, een kwart bouwt vermogen op in de eigen woning en eveneens een kwart betaalt de hypotheek (deels) af. Om mogelijk lagere inkomsten uit arbeid op te vangen heeft 56% een verzekering afgesloten, spaart 44% en 22% betaalt zijn hypotheek (deels) af.

Uit het onderzoek van Wijzer in Geldzaken komt naar voren dat 15% van de mensen niet bezig is met de financiële toekomst. Ruim de helft heeft een planningshorizon van maximaal 10 jaar. Een kwart kijkt meer dan 10 jaar vooruit.

Veel financiële instellingen doen onderzoek naar de motieven van mensen om te sparen. De vraagstelling van de diverse enquêtes verschilt, waardoor de uitkomsten verschillen, maar de algemene lijn is helder. De belangrijkste reden om te sparen blijken de onvoorziene uitgaven, waarmee men eveneens lagere inkomsten bedoelt. Uit onderzoek van de Rabobank (2013) blijkt ruim 80% van de spaarders een buffer te hebben voor onvoorziene uitgaven, ook wel het appeltje voor de dorst genoemd. Moneyou (2012) geeft aan dat bijna 80% spaart voor onvoorziene uitgaven. Het ING consumentenpanel uit maart 2011 laat zien dat met 53% het meest genoemde spaardoel onverwachte uitgaven zijn. Bij de Friesland Bank (2012) staat de financiële buffer voor slechtere tijden op nummer één. De tweede reden qua belang is de vakantie, daarna volgen de auto, kinderen en de oude dag. Niet verrassend is dat de jongere leeftijdsgroepen vaker de kinderen noemen en de oudere leeftijdsgroepen de oude dag.

Figuur 1.1 laat zien dat de verwachtingen van mensen ten aanzien van werkloosheid zeer bepalend zijn voor het bedrag dat men spaart. Zodra mensen verwachten dat de werkloosheid gaat stijgen, gaan zij meer sparen. In 2009, vlak na de kredietcrisis, schiet de verwachte werkloosheid omhoog. De ingelegde spaargelden verdrievoudigen. In 2012 gebeurt precies

hetzelfde. Bij een dalende werkloosheidsverwachting neemt de hoeveelheid ingelegd spaargeld af.

Dit kan een aantal oorzaken hebben. Mensen die hun ontslag zien aankomen, passen hun consumptiepatroon aan en gaan nog even flink sparen voordat zij ontslagen worden. Of iedereen is zo bang voor werkloosheid, dat men geld opzij gaat zetten. Of een extreme toename in besparingen vlak voor werkloosheid voldoende is om de periode van werkloosheid ongeschonden door te komen is de vraag. In hoofdstuk 2 en 3 zal naar voren komen dat veel werklozen nauwelijks vermogen hebben.

Het spaargedrag dat we zien in figuur 1.1 sluit aan bij Lentz et al. (2005b). Zij beschrijven dat huishoudens geld sparen uit voorzorg wanneer zij werkzaam zijn en het spaargeld opnemen zodra zij werkloos worden.

Figuur 1.1 Nederlanders sparen meer als de zorgen over hun baan stijgen

Mastrogiacomio et al (2014) beschrijven dat Nederlandse huishoudens 30% van het geld dat zij sparen opzij zetten uit voorzorg. Dit geld zetten huishoudens apart om fluctuaties in het inkomen op te kunnen vangen (bijvoorbeeld bij werkloosheid, pensionering valt hier niet onder).

1.4 Hoe huishoudens vermogen opbouwen

Huishoudens kunnen op verschillende wijze vermogen opbouwen. De belangrijkste manieren zijn:

- Sparen
- Hypotheek aflossen
- Waardestijging van het huis (overwaarde)
- Beleggen
- Rendement op sparen en beleggen
- Kapitaal opbouwen in het eigen bedrijf

- Erfenis
- Pensioenopbouw via pensioenfondsen, verzekeraars of pensioen-bv's
- Ontslagvergoeding

Er zijn niet veel concrete cijfers beschikbaar over hoeveel vermogen een huishouden op jaarbasis opbouwt. Hoofdstuk 2 geeft weer hoeveel vermogen huishoudens in de diverse vermogenscategorieën hebben. Hier beperken wij ons tot het inleggen van spaargelden.

Volgens de Rabobank (2013) sparen consumenten gemiddeld € 400 per maand. Daarbij dient wel aangetekend te worden dat het gaat om mensen die een spaartegoed hebben van minimaal € 500. Volgens ING (2011) is het gemiddelde spaarbedrag een stuk lager, namelijk € 216 per maand.

1.5 Conclusies

Vanuit de theorie van nutsmaximalisatie is vermogen, zowel negatief als positief, niets anders dan een middel om consumptie over de tijd te spreiden. Daarmee is positief vermogen uitgestelde consumptie en negatief vermogen vervroegde consumptie. Pensioenen zijn een voorbeeld van uitgestelde consumptie, een hypotheek voor het eigen huis een voorbeeld van vervroegde consumptie. Keynes (1936) leert ons dat er nog een aantal andere redenen is om vermogen op te bouwen. Vermogen dient als buffer voor onvoorziene omstandigheden, om te kunnen profiteren van kapitaalopbrengsten, om onafhankelijk te zijn of om iets na te laten.

Sociale zekerheid zorgt ervoor dat mensen minder behoefte hebben om vermogen op te bouwen, aangezien de risico's die men loopt kleiner zijn. De sociale zekerheid vermindert het belang van een aantal spaarmotieven, zoals het voorzorgsmotief en het levenscyclusmotief. Echter, nu de sociale zekerheid aan belang inboet, zal de behoefte om vermogen op te bouwen weer groter worden.

De belangrijkste reden om te sparen is het opvangen van onvoorziene uitgaven en lagere inkomsten. Dit staat bij alle onderzoeken en leeftijds categorieën met stip op één. Andere zaken, zoals het kopen van een huis, de auto of een vakantie, zijn minder van belang. Huishoudens kijken vooral naar de korte termijn en in iets mindere mate naar de middellange termijn. Langer dan tien jaar kijkt bijna niemand vooruit. Opvallend is ook hoe snel besparingen reageren op de verwachtingen rondom werkloosheid. Verwachten de mensen een hogere werkloosheid, dan leggen ze ineens veel meer spaargeld opzij.

Wie direct wil beschikken over zijn vermogen zal zijn geld zo liquide mogelijk willen hebben. Een spaarrekening is daarvoor zeer geschikt. De inleg op een spaarrekening varieert. Gemiddeld legt men € 200 tot € 400 in op maandbasis. Per jaar een bedrag tussen de € 2.500 en € 5.000. Van dit bedrag betalen mensen ongetwijfeld ook aankopen. De toename van het direct liquide vermogen is zodoende niet bijzonder groot. Een uitzondering hierop is de erfenis. Deze komt in hoofdstuk 4 aan bod.

Hoofdstuk 2

De vermogensverdeling in cijfers

“Vermogens zeer ongelijk verdeeld”, “De rijken worden rijker”, “Ongelijkheid neemt toe”. Zomaar een paar koppen uit de kranten over de vermeende vermogensongelijkheid. Maar hoe groot is die ongelijkheid nu werkelijk? Zijn er verklaringen voor die ongelijkheid? En groeit de ongelijkheid onverminderd door?

Dit hoofdstuk geeft een antwoord op deze vragen. Aan de hand van een groot aantal tabellen en grafieken laten we het verhaal achter de krantenkoppen zien. Nog meer cijfermateriaal is te vinden in de bijlagen, achterin het onderzoeksrapport. Wie geïnteresseerd is in de databronnen en wil weten welke vermogensbestanddelen we wel en niet meenemen en waarom we daarvoor kiezen, vindt daarover informatie in paragraaf 2.1. Wie direct naar de data wil, begint bij paragraaf 2.2: een historisch overzicht van het totale privévermogen. In paragraaf 2.3 beschrijven wij de verdeling van de vermogens over de huishoudens. Daarna zoomen wij dieper in op de verdeling van vermogens. In paragraaf 2.4 is dat de combinatie van vermogen en inkomen, waar paragraaf 2.5 op aansluit door de relatie te leggen tussen de inkomsten uit vermogen en inkomens. In paragraaf 2.6 beschrijven wij de verschillende vermogensbestanddelen. Vervolgens staan we stil bij een drietal kenmerken die zeer bepalend zijn voor het hebben van vermogen: leeftijd in paragraaf 2.7, woonvorm in paragraaf 2,8 en inkomensbron in paragraaf 2.9. Zwartsparders komen kort aan bod in paragraaf 2.10, waarna wij eindigen met de conclusies in paragraaf 2.11.

2.1 Toelichting op privévermogens en databronnen

Dit onderzoek richt zich op vermogen van Nederlandse huishoudens. Het vermogen van de Nederlandse overheid laten we buiten beschouwing, evenals vermogen van verenigingen en stichtingen. Het vermogen van het bedrijfsleven nemen we niet direct mee, wel indirect. Huishoudens hebben immers bedrijven en aandelen van bedrijven in bezit, die gedeeltelijk de waarde en daarmee het vermogen van bedrijven representeren.

In dit onderzoek richten we ons alleen op de vermogens van huishoudens waarover zij zelf *direct* kunnen beschikken. Het pensioenvermogen van huishoudens laten we buiten beschouwing. Dit geldt zowel voor het pensioenvermogen dat de pensioenfondsen en levensverzekeraars beheren als voor het pensioenvermogen dat zelfstandigen via zogenaamde pensioen-bv's beheren. Het pensioenvermogen behoort toe aan de huishoudens, maar zij kunnen niet vrijelijk beschikken over dit vermogen. Pas zodra iemand de pensioengerechtigde leeftijd heeft bereikt, krijgt hij maandelijks een deel van zijn pensioenvermogen uitgekeerd. Het pensioenvermogen heeft daarmee een inkomensfunctie. Daarnaast wordt het pensioenvermogen niet naar individuele personen of huishoudens toegerekend. Dat maakt de interpretatie van pensioenvermogen lastig.

In dit onderzoek zullen we zoveel mogelijk de vermogens in drie delen splitsen:

- 1 Totaal vermogen.
- 2 Vermogen in de eigen woning, waarde eigen woning minus hypotheekschuld.
- 3 Vermogen exclusief eigen woning, het financieel vermogen.

De reden om dit te doen is dat de eigen woning primair een consumptief doel dient,

namelijk een dak boven je hoofd. Dat maakt het eigen vermogen in de woning minder mobiel dan het overige vermogen. Secundair is de woning ook een vehikel om vermogen op te bouwen, door bijvoorbeeld je hypotheek af te lossen. Wie zijn huis hypotheekvrij heeft, bespaart op de woonlasten, waarmee als het ware inkomen uit vermogen wordt verworven. Vermogen exclusief eigen woning heeft veel meer dan vermogen in de eigen woning een spaar/beleggingsmotief. Daarnaast is dit vermogen over het algemeen ook veel meer liquide (veel sneller op te nemen). Dit geldt niet voor al het vermogen. Een eigenaar van een bedrijf heeft vermogen in zijn bedrijf zitten, maar dit vermogen (bv. in de vorm van machines of bedrijfspanden) is niet zo liquide en heeft vaak een productiemotief, geen spaar/beleggingsmotief.

Bronnenmateriaal

Het cijfermateriaal in dit hoofdstuk is merendeels afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De cijfers zijn te vinden op StatLine, onderdeel van de website van het CBS. In enkele gevallen hebben wij maatwerktabellen door het CBS laten vervaardigen. Het meeste materiaal is eerst bewerkt door de onderzoeker, alvorens het hier wordt weergegeven. Dat vooral CBS-data worden gebruikt, ligt in het feit dat het CBS de enige bron is van gedetailleerde gegevens over de vermogensverdeling in Nederland. Ook het DNB Household Survey verstrekt data, maar deze gegevens dienen met veel meer voorzichtigheid te worden gehanteerd, aangezien het hier gaat om een panelonderzoek onder 2.000 huishoudens.

Het CBS heeft een tweetal reeksen over de vermogens van huishoudens. De eerste reeks loopt van 1993-2000, de tweede van 2006-2012. De reeksen sluiten niet zonder meer op elkaar aan. De eerste reeks is gebaseerd op de gegevens van de vermogensbelasting. Huishoudens die meer dan 165.000 financieel vermogen hadden, dienden aangifte te doen van inkomsten uit vermogen. Huishoudens die minder dan dit bedrag aan financieel vermogen hadden, zijn via panelonderzoek meegenomen in de datareeks. In 2001 vond er een grote stelselherziening in de belastingen plaats. Daardoor moest de onderzoeksmethode aangepast worden. Dit is in 2009 pas gerealiseerd, waarbij gegevens vanaf 2006 beschikbaar zijn gekomen. Deze gegevens verkrijgt het CBS via het inkomenspanelonderzoek, een steekproef onder 85.000 particuliere huishoudens. Na ophoging worden voor alle huishoudens in Nederland gegevens gepubliceerd over de vermogens. Over de jaren 2001-2005 zijn helaas geen gegevens bekend (Claessen, 2010).

Het CBS publiceert jaarlijks vermogenscijfers per 1 januari van het onderzoeksjaar. De huishoudens en de inkomensgegevens die hierbij gebruikt worden, hebben betrekking op het voorgaande jaar. Voor de huishoudens is ultimo van het jaar de peildatum. Ofwel, de gegevens voor onderzoeksjaar 2006 zijn eigenlijk de gegevens van 31 december 2005.

Beide reeksen lijken redelijk goed op elkaar aan te sluiten. Er doen zich geen grote, onverklaarbare schokken voor in de vermogensreeksen. Alleen bij aanmerkelijk belang zijn grote verschuivingen zichtbaar (dat wil zeggen dat men 5% of meer van het geplaatst aandelenkapitaal van een vennootschap bezit). De reden voor deze grote verschuivingen is niet geheel duidelijk, maar te verklaren doordat aanmerkelijk belang sinds 2001 fiscaal anders wordt behandeld, als gevolg van de veranderingen in de inkomstenbelastingen per 1-1-2001. De invloed van de grote verschuivingen bij het aanmerkelijk belang op de totale vermogens is klein. De voornaamste reden hiervoor ligt in het feit dat het een kleine groep mensen betreft die een aanmerkelijk belang hebben of hadden.

De trendbreuk in de datareeks maakt dat enige voorzichtigheid is geboden bij de interpretatie van de trends en ontwikkelingen in de vermogensverdeling. Dat geldt zeker voor het aanmerkelijk belang.

Het CBS neemt niet alle vermogensbestanddelen waar. Dit betreffen vooral vermogensbestanddelen die huishoudens niet op hoeven te geven bij de belastingaangifte. Het gaat hier om:

- Schulden bij huishoudens die geen vermogen hebben in box 3 (meer vermogen dan € 21.000 per persoon). Dit zal vooral betrekking hebben op kortlopende leningen. In 2008 ging het om een bedrag van € 26,3 miljard (gemiddeld € 3.700 per huishouden).
- De betaalrekeningen. In 2008 gaat het om circa € 58 miljard (gemiddeld € 8.000 per huishouden).
- Spaartegoeden van financiële instellingen met niet meer dan € 15 rente en een saldo kleiner of gelijk aan € 500.
- De ingelegde tegoeden in spaar- en beleggingshypotheken. Volgens Oudman (2014) gaat het om een bedrag van € 80 miljard, ongeveer 1/8 van de totale hypotheekschuld.
- Pensioen-bv's (hiermee sparen 'directeur-grotaandeelhouders en zelfstandigen voor hun pensioen). Onduidelijk is hoeveel geld hierin omgaat, dit wordt niet geregistreerd. Volgens schattingen zijn er 150.000 pensioen-bv's.

Deze bedragen nemen we ook niet mee in het onderzoek. Deze vermogensbestanddelen zouden de resultaten van dit onderzoek kunnen beïnvloeden. Op voorhand is echter niet vast te stellen in welke richting deze beïnvloeding zou gaan. Daarom laten we deze vermogensbestanddelen buiten beschouwing.

2.2 Het vermogen van huishoudens de afgelopen 20 jaar

Er is de afgelopen twee decennia veel gebeurd in economisch Nederland. Vanaf midden jaren '90 zijn grote groepen vrouwen aan het werk gegaan. Er waren tijden van grote economische voorspoed en daarna kortere of langere recessies. De huizenprijzen zijn enorm gestegen, gefinancierd met steeds hogere hypotheekleningen, om vanaf 2008 zeer stevig te dalen. Aandelenmarkten piekten in 2000, gevolgd door het inzakken van de internetbubbel. Werkloosheid kwam en ging. Al deze ontwikkelingen staan niet los van elkaar en hebben invloed gehad op de vermogens van de Nederlandse huishoudens.

In de periode 1993-2012 is het totale vermogen in Nederland gestegen. Zowel in absolute termen als in reële termen (gecorrigeerd voor inflatie). Bedroeg in 1993 het totale vermogen van de Nederlandse huishoudens € 358 miljard (tabel 2.1), in 2012 was dit verdrievoudigd naar € 1.166 miljard. Het vermogen in constante prijzen is tussen 1993 en 2012 iets meer dan verdubbeld, van € 536 miljard naar € 1.166 miljard. Ter vergelijking, de Nederlandse pensioenvermogens bedroegen begin 2012 € 1.153 miljard volgens de DNB-statistieken. Alle huishoudens tezamen hebben een netto besteedbaar inkomen van € 248 miljard (CBS). Het totale vermogen exclusief pensioenen van Nederlandse huishoudens is zodoende voldoende om bijna vijf jaar van rond te komen.

Het totale vermogen is niet gedurende de gehele periode gestegen. Voor zover de informatie strekt – er zijn geen gegevens bekend over de periode 2001-2005 – stijgt het vermogen niet gedurende de gehele periode. Vanaf 2008 daalt het vermogen. Hier is de invloed van de kredietcrisis, gevolgd door de eurocrisis en de huizen crisis, zichtbaar. In reële termen hebben Nederlandse huishoudens sinds 2008 € 230 miljard aan vermogen zien verdampen, met als belangrijkste oorzaak de dalende huizenprijzen en tegelijkertijd stijgende hypotheekschulden. Dat is een vermogensdaling van € 31.000 per huishouden.

Tabel 2.1 Vermogenssom Nederlandse huishoudens

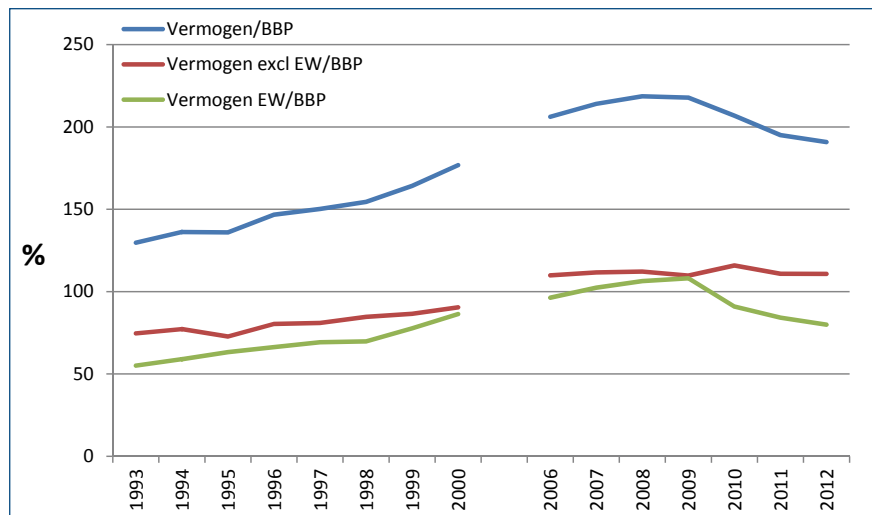
	Absoluut	Reëel (prijzen 2012)
	x mrd euro's	x mrd euro's
1993	358	536
2000	739	950
2006	1.114	1.246
2008	1.300	1.396
2012	1.166	1.166

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

De stijging van het totale vermogen blijft aanwezig als we het totale vermogen afzetten tegen hetgeen wij in Nederland verdienen, het bruto binnenlands product (BBP). De blauwe lijn in figuur 2.1 laat de verhouding tussen het totale vermogen en het BBP zien. In 1993 was het totale vermogen 130% van het BBP. In 2012 bedraagt het totale vermogen ongeveer 190% van het BBP. Het totale vermogen is harder gegroeid dan het BBP. Gecorrigeerd voor inflatie groeide het vermogen gemiddeld met 4,2% per jaar, het BBP met 2,0% per jaar.

In figuur 2.1 is ook een opsplitsing te zien van het vermogen in de eigen woning en het overige eigen vermogen (vermogen excl. EW). Beide categorieën zijn in de afgelopen 20 jaar gegroeid, al verschilde het groeitempo tussen de beide categorieën door de tijd heen. Tussen 1993 en 2012 groeide het reële vermogen in de eigen woning met 4% per jaar, het reële vermogen exclusief eigen woning groeide met 4,3% per jaar.

Figuur 2.1 Vermogen als percentage BBP

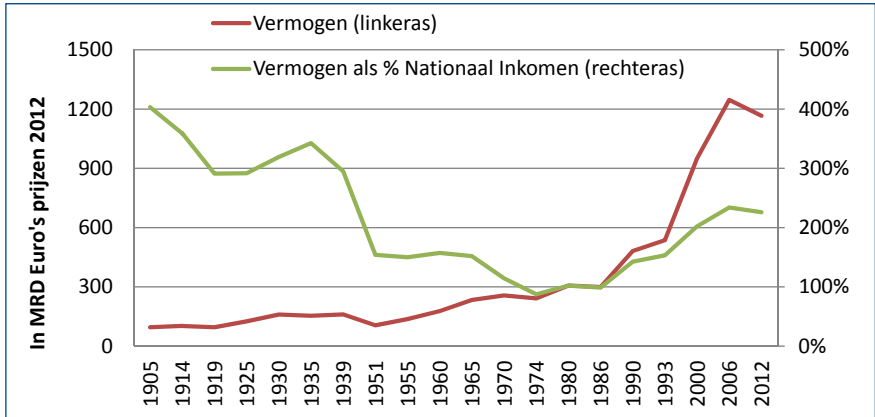

Uit de figuur komen de gevolgen van de kredietcrisis en de eurocrisis naar voren. Sinds 2008 is het vermogen ten opzichte van het BBP gedaald. De oorzaak ligt in de huizen crisis (groene lijn), die vanaf 2008 in alle hevigheid is losgebarsten. Daarvoor groeide het vermogen in het eigen huis juist harder dan het vermogen exclusief de eigen woning. Het vermogen exclusief eigen woning is nauwelijks geraakt door de crisis. Sinds 2006 is dit gedeelte van het vermogen vrijwel constant gebleven ten opzichte van het BBP.

2.2.1 Vermogens vanaf 1900

Nico Wilterdink beschreef drie decennia geleden in het boek “Vermogensverhoudingen in Nederland” de ontwikkelingen van de vermogens sinds 1850. Vanaf 1900 gaan privévermogens een steeds minder belangrijke rol spelen in de samenleving. Waar vermogens aan het begin van de 20e eeuw voor een groot deel van het inkomen zorgden, vermindert dit aanzienlijk door de tijd heen. De factor arbeid neemt in belang toe, de productiviteit van werknemers stijgt enorm en daarmee ook de betaling van arbeid in verhouding tot kapitaal. Daardoor neemt het belang van vermogen af. Daarnaast tuint de overheid een steeds groter systeem van sociale zekerheid op. Ouderen krijgen inkomensondersteuning en vanaf 1957 AOW. Bij arbeidsongeschiktheid en werkloosheid kunnen mensen rekenen op een uitkering en ook bij ziekte wordt het loon doorbetaald. Sociale partners zetten pensioenfondsen op die ervoor zorg dragen dat mensen na hun pensionering nog een volwaardig inkomen hebben. Privévermogen is niet meer noodzakelijk om inkomensrisico's op te vangen.

Figuur 2.2 Historie van vermogens

Daarnaast hebben de wereldoorlogen en de dekolonisatie van Nederlands-Indië bijgedragen aan een daling van het vermogen. De wereldoorlogen hebben veel kapitaal letterlijk vernietigd. Bij de overdracht van soevereiniteit van Nederlands-Indië door Nederland aan Indonesië is veel eigendom van Nederlandse particulieren overgegaan naar Indonesië en Indonesiërs.

Als gevolg van deze veranderingen daalt het privévermogen ten opzichte van het nationaal inkomen sterk. Figuur 2.2¹ laat zien dat het privévermogen in 1905 vier keer het nationaal inkomen bedraagt.

Deze verhouding daalt gestaag, vooral tussen 1939 en 1951. Tijdens deze periode, de Tweede Wereldoorlog en de dekolonisatie van Nederlands-Indië, neemt het belang van vermogen enorm af. Is in 1939 het privévermogen nog drie keer zo groot als het nationaal inkomen, in 1951 is het gehalveerd tot 154% van het nationaal inkomen. De daling houdt aan tot 1974². In 1974 is de waarde van de privévermogens onder het nationaal inkomen gedaald. De trend is onmiskenbaar, het belang van privévermogen neemt af tussen 1900 en 1974. Vanaf eind jaren '80 echter stijgt het belang van het privévermogen weer. Sterker nog, de waarde van het privévermogen ten opzichte van het nationaal inkomen is nu alweer verdubbeld. Het privévermogen bedraagt nu 226% van het nationaal inkomen.

De rode lijn in figuur 2.2 weerspiegelt de waarde van het vermogen in miljarden euro's sinds 1900. De lijn geeft de reële (gecorrigeerd voor inflatie) privévermogens weer. Het vermogen is in ruim een eeuw tijd met een factor twaalf gegroeid. Aangezien de bevolking verdrievoudigde is het gemiddelde vermogen verviervoudigd sinds 1905. Het nationaal inkomen is nog harder gestegen, met een factor 22, wat neerkomt op een verzevenvoudiging per persoon van de welvaart sinds 1905. Dat verklaart waarom de verhouding privévermogen/nationaal inkomen ongeveer is gehalveerd.

1 De gegevens voor figuur 2.1.1 zijn afkomstig uit Wilterdink (1984). Dit betreffen de jaren 1905-1974. De jaren 1980, 1986 en 1990 komen uit Wilterdink (1992). Vanaf 1993 zijn de gegevens afkomstig van het CBS. Alle gegevens over het nationaal inkomen komen van het CBS.

2 De gegevens voor de periode 1965-1986 kunnen onderschat zijn. De registratie van de vermogens is voor deze jaren minder betrouwbaar.

Tabel 2.2 laat de gemiddelde jaarlijkse groeipercentages zien van het nationaal inkomen en het privévermogen. De tabel bevestigt het bovenstaande, namelijk dat in de periode 1905-2012 het nationaal inkomen harder is gegroeid dan het privévermogen, respectievelijk met 2,9% en 2,4% per jaar. Breken we de periode echter in tweeën, en leggen we de breuk in 1974, het moment waarop de verhouding privévermogen/nationaal inkomen op zijn laagst is, dan zien we een ander patroon. Tot 1974 groeit het nationaal inkomen veel sterker dan het privévermogen. In de periode daarna zijn de rollen omgedraaid. Het privévermogen groeit uitbundig, terwijl de groei van het nationaal inkomen achter blijft.

Tabel 2.2 Jaarlijkse procentuele groei Nationaal Inkomen en Privé Vermogen

	Jaarlijkse reële groei	
	Nationaal Inkomen	Privévermogen
1905-1974	3,6%	1,4%
1974-2012	1,7%	4,2%
1905-2012	2,9%	2,4%

Bron: CBS, Wilterdink (1984, 1992); bewerking: Aldert Boonen

Sinds de jaren '80 wint de neoliberale agenda meer en meer terrein. De overheid heeft vele bedrijven geprivatiseerd, snijdt in het sociale stelsel en geeft veel meer ruimte aan de financiële markten. Het is als het ware een tegenreactie op de steeds verdere uitbouw van de verzorgingsstaat tot eind jaren '70. Waar het tot en met de jaren '70 voor huishoudens steeds minder noodzakelijk was om inkomensrisico's af te dekken, keert die trend vanaf de jaren '80. Daarnaast komen door privatisering veel meer ondernemingen in handen van particulieren en worden de financiële markten gedereguleerd. Dat maakt vermogensvorming gemakkelijker en aantrekkelijker. Halverwege de jaren '90 nemen de mogelijkheden om een hogere hypotheek te krijgen toe, onder andere doordat men het partnerinkomen mee mag tellen bij het bepalen van de maximale hypotheek. Dat geeft een *boost* aan de huizenprijzen, aangezien het aanbod van huizen niet meegroeit met de vraag. Tegelijkertijd komen er hypotheekvormen op de markt, zoals de aflossingsvrije hypotheek, de spaarhypotheek en de beleggingshypotheek, die ervoor zorgen dat mensen meer profijt kunnen halen uit de hypotheekrenteaf trek, waardoor op termijn lagere maandlasten mogelijk zijn. Ook dat stuwt de huizenprijs op, waardoor de vermogens in huizen stijgen.

Box 2 Het gemiddelde en de mediaan

In dit onderzoek zullen veelvuldig de termen gemiddelde en mediaan aan de orde komen. Deze begrippen verdienen daarom enige uitleg.

Het gemiddelde is de som van de uitkomst van alle waarnemingen gedeeld door het aantal waarnemingen.

De mediaan is de uitkomst van de middelste waarneming. Daarbij worden alle waarnemingen in volgorde van grootte gezet, van klein naar groot. Een voorbeeld ter verduidelijking. Stel, we hebben vijf personen. Zij hebben per persoon een aantal knikkers.

Persoon	1	2	3	4	5
Knikkers	0	2	3	5	45

De som van de knikkers van alle personen is hier $0+2+3+5+45=55$. Het gemiddelde aantal knikkers is dan de totale som knikkers gedeeld door het aantal personen, ofwel $55/5=11$.

De mediaan van het aantal knikkers bij de verschillende personen is het aantal knikkers van de middelste persoon. In dit geval is de middelste persoon de 3e persoon, die 3 knikkers heeft.

De mediaan is dus 3 knikkers.

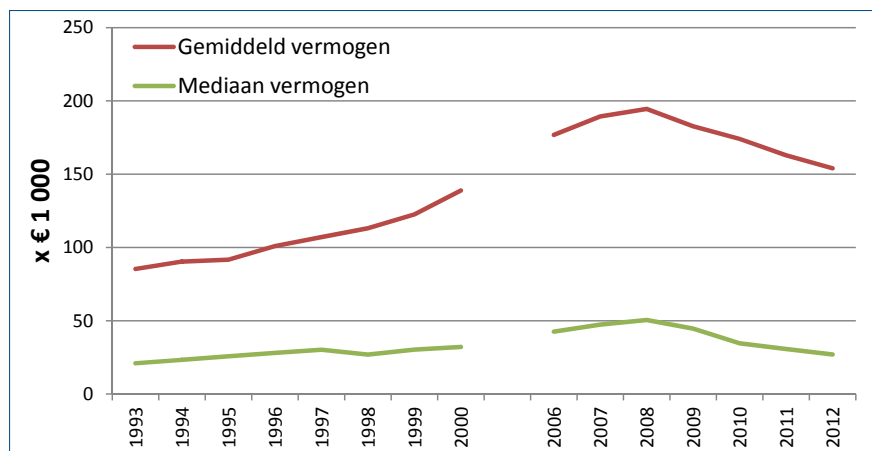
In dit onderzoek maken we gebruik van de mediaan en het gemiddelde omdat er zeer grote verschillen in het vermogen van huishoudens zijn. Als er zeer grote verschillen zijn, dan worden de uitkomsten sterk beïnvloed door zogenoemde uitbijters. Uitbijters zijn extreme uitkomsten. In het bovengenoemde voorbeeld heeft de 5e persoon 45 knikkers. Deze uitkomst beïnvloedt het gemiddelde zeer sterk. 4 van de 5 personen hebben veel minder knikkers dan het gemiddelde, terwijl de 5e persoon er juist veel meer heeft. Het gemiddelde is daardoor vaak geen goede maatstaf om iets over de doorsnee uitkomst te zeggen. In het voorbeeld geeft de mediaan wel een goed beeld, 3 ligt immers dicht bij 0, 2 en 5.

In dit onderzoek combineren we het gebruik van de mediaan en het gemiddelde om een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de vermogensverdeling. Echter, soms ontbreken gegevens over de mediaan. Dan geven we alleen het gemiddelde.

2.3 Verdeling van vermogens

De Nederlandse huishoudens hebben honderden miljarden euro's aan vermogens. Deze vermogens zijn scheef verdeeld over de bevolking. Aan de hand van een aantal indicatoren laten we de scheve verdeling zien. Figuur 2.3 laat de ontwikkeling van het gemiddelde en het mediane (het middelste) vermogen zien per huishouden, in prijzen van 2012.

Figuur 2.3 Gemiddeld en mediaan vermogen

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

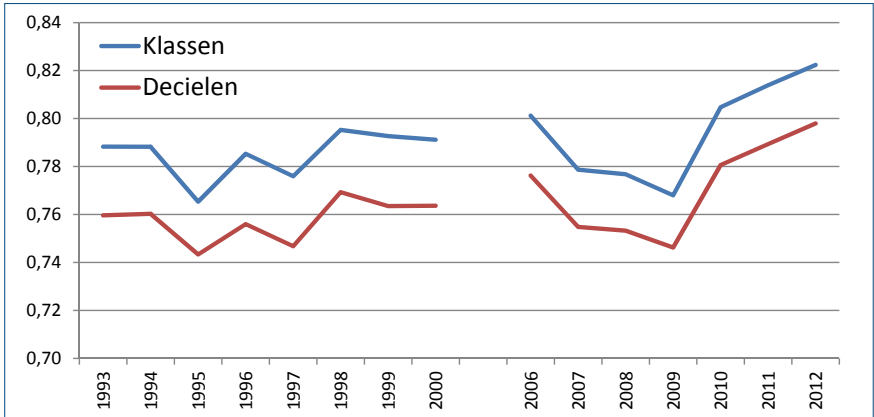
Het middelste huishouden in de vermogensverdeling heeft € 27.000 vermogen in 2012. Het gemiddelde vermogen bedraagt echter € 157.000³. Het mediane vermogen is net niet voldoende om een jaar lang van rond te komen, het ligt in 2012 18% lager dan het gemiddeld besteedbaar inkomen van een huishouden. Een huishouden met een gemiddeld vermogen en een gemiddeld besteedbaar inkomen kan daarentegen bijna vijf jaar rondkomen van zijn vermogen alleen.

Het gemiddelde vermogen ligt door de jaren heen vier tot zes keer hoger dan het mediane vermogen. Ter vergelijking: het gemiddelde huishoudinkomen ligt 16% hoger dan het mediane huishoudinkomen. Dit duidt op een zeer scheve vermogensverdeling. Zoals eerder al benoemd is het totale vermogen in reële termen verdubbeld tussen 1993 en 2012. Het gemiddelde vermogen is net niet verdubbeld. Dit verschil komt doordat het aantal huishoudens tussen 1993 en 2012 is gestegen. Het mediane vermogen van de huishoudens is echter maar met 27% gestegen. Tot en met 2008 stegen het gemiddelde vermogen en het mediane vermogen procentueel ongeveer even sterk. Daarna heeft de crisis alle vermogens aangetast, waarbij de daling van het mediane vermogen relatief veel groter was dan de daling van het gemiddelde vermogen. Dat heeft consequenties voor de vermogensongelijkheid.

Een maatstaf om de ongelijkheid te meten is de Gini-coëfficiënt. De Gini-coëfficiënt ligt tussen de 0 en 1. Een Gini van 0 bij de vermogensverdeling betekent dat iedereen evenveel vermogen heeft. Een Gini van 1 betekent dat één huishouden alle vermogen bezit en de rest niets.

³ In Figuur 2.2 bedraagt het gemiddelde vermogen in 2012 € 154.000. Het verschil van € 3.000 wordt verklaard door een methodewijziging van het CBS in 2012. De gegevens van voor 2011 zijn niet aangepast aan de nieuwe methode. Wij hebben er daarom voor gekozen het cijfer in de grafiek voor 2012 aan te laten sluiten bij de overige jaren.

Figuur 2.4 Gini-coëfficiënt totaal vermogen

Bron CBS; bewerking: Aldert Boonen

Figuur 2.4 laat de Gini-coëfficiënt van het totale vermogen zien, op basis van eigen berekeningen.⁴ Ongeacht de berekeningswijze is de Gini door de jaren heen zeer hoog, rond de 0,78. Claessen (2010) komt op een Gini van 0,82 in 2009 voor de vermogensverdeling. De reden dat Claessen op een hogere Gini uitkomt is waarschijnlijk dat het CBS meer gedetailleerde data gebruikt, waarin extreem hoge positieve en negatieve vermogens niet uitgemiddeld worden, wat wel in de eigen berekeningen gebeurt.

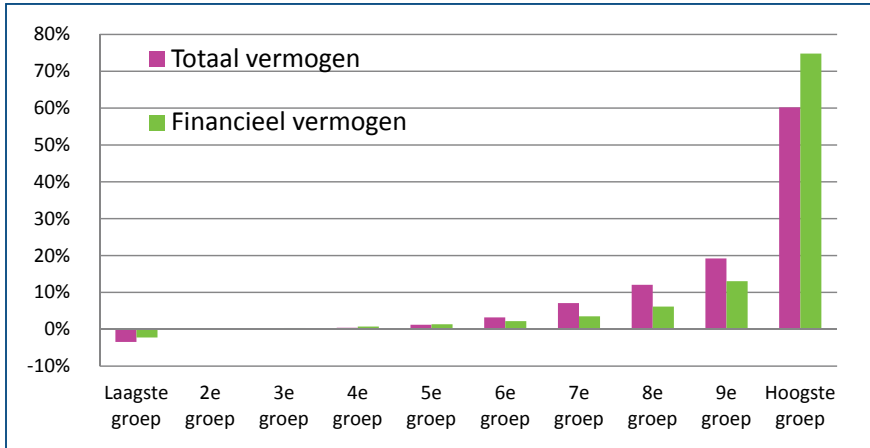
Ter vergelijking, de Gini-coëfficiënt van de inkomensverdeling ligt rond de 0,335 in Nederland. (besteedbaar inkomen huishoudens, CBS).

De ongelijkheid is groter als we alleen kijken naar de vermogens exclusief eigen woning, het financieel vermogen. Het CBS geeft aan dat de Gini-coëfficiënt van het financieel vermogen in 2011 op 0,874 ligt (Arts, 2013). De Gini-coëfficiënt van het financieel vermogen ligt daarmee beduidend hoger dan de Gini-coëfficiënt van het totale vermogen. Ook uit eigen berekeningen blijkt een hogere Gini bij het financieel vermogen. Op basis van nieuwe CBS gegevens, die verstrekt zijn aan het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, ligt de Gini-coëfficiënt in 2011 op 0,831 (berekend op decielen, daardoor valt het getal relatief laag uit). Daarmee ligt de Gini 0,04 hoger dan de Gini voor het totale vermogen. Dat is voor de Gini een grote verandering. Op basis van vergelijkbare gegevens in de jaren '90 berekenen wij een Gini rond de 0,80. Daarmee lijkt het erop dat de vermogensongelijkheid is toegenomen.

De ongelijkheid van de vermogensverdeling lijkt op basis van de Gini-coëfficiënt na het uitbreken van de crisis te stijgen. Dat sluit aan bij de eerdere constatering dat mediane vermogens na de crisis harder daalden dan de gemiddelde vermogens.

4 Eigen berekeningen. De Gini is berekend op basis van twee verschillende indelingen, de eerste is op basis van decielen, de tweede op basis van vermogensklassen. Bij vermogensklassen is de indeling veel verfijnder, dan bij decielen. Er zijn 24 vermogensklassen en 10 decielen.

Figuur 2.5, Vermogensverdeling 2011

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Figuur 2.5 maakt de scheefheid van de vermogensverdeling nog zichtbaarder. In figuur 2.5 zijn de huishoudens in tien groepen van gelijke grootte verdeeld, zogeheten decielen. Ieder deciel bestaat uit 734.000 huishoudens. De groep met het minste vermogen, het eerste deciel (laagste groep), staat links in de figuur, de groep met het meeste vermogen, het tiende deciel (hoogste groep), rechts. De rijkste 10% huishoudens heeft 60% van het totale vermogen in Nederland, een bedrag van € 700 miljard. Deze groep van 734 duizend huishoudens heeft anderhalf keer zoveel vermogen als de rest van Nederland, de andere 6,6 miljoen huishoudens, tezamen. Ook het 8^e en 9^e deciel hebben meer vermogen dan gemiddeld. Bij een gelijke verdeling van het vermogen zou ieder deciel huishoudens 10% van het vermogen hebben. De eerste zeven decielen hebben per deciel veel minder dan 10% van het vermogen, daarmee hebben zij ook allemaal minder dan het gemiddelde vermogen. De groep met het minste vermogen heeft zelfs een negatief vermogen van € 40 miljard. De daarop volgende vier decielen, de 2^e tot en met de 5^e groep, bezitten samen € 20 miljard. Dat is 2% van het totale vermogen.

De 'Quote 500' geeft een overzicht van de rijkste 500 Nederlanders (in sommige gevallen families, meestal individuele personen). Er wordt wel getwijfeld aan de betrouwbaarheid van de Quote 500⁵, toch geeft deze wel een beeld van de allerrijksten in Nederland. De mensen in de Quote 500 van 2011 hebben een gezamenlijk vermogen van € 143 miljard. Daarmee heeft 0,007% van de huishoudens 12,3% van het totale vermogen. Dit bevestigt de zeer scheve verdeling van de vermogens. Binnen de Quote 500 is de verdeling eveneens zeer scheef. De rijkste 10 mensen uit de Quote 500 hebben een gezamenlijk vermogen van € 43,6 miljard, bijna één derde van het vermogen van alle mensen in de Quote 500.

5 De makers van de Quote 500 baseren zich op gegevens van de Kamer van Koophandel, het Kadaster en bedrijfsgegevens zoals jaarverslagen (Wikipedia). In de Quote 500 staan ook Nederlanders die Nederland niet als vestigingsland hebben. Het CBS neemt hen niet mee in de statistieken.

Vergelijken we de verdeling van het totale vermogen in 1993 met de verdeling in 2011, dan is er nauwelijks sprake van een verschuiving in de vermogens. Alleen het eerste deciel heeft een grote verandering ondergaan. Dit deciel, dat een negatief vermogen heeft, heeft de schuld zien oplopen. Had het deciel in 1993 schulden ter waarde van 1,9% van het totale vermogen, in 2012 is dit toegenomen tot 3,7%. Het 8^e en het 9^e deciel hebben in 2012 een iets groter aandeel in het vermogen dan in 1993.

Zoomen we echter verder in, dan blijkt het rijkste deciel in 2009 56% van het vermogen te bezitten. Een aanzienlijke daling ten opzichte van 1993, toen dat percentage nog 60% bedroeg. Maar sinds 2009 is het aandeel van het rijkste percentiel gestaag gestegen. In 2012 bedroeg het aandeel 61%. Daarmee is de verdeling weer zoals die in 1993 was.

Figuur 2.5 laat ook de verdeling van het financiële vermogen (vermogen exclusief eigen woning) zien. Het onderste deciel heeft minder negatief vermogen. Het 2^e tot en met het 5^e deciel heeft procentueel iets meer vermogen in vergelijking met de verdeling van het totale vermogen, al is dat een marginale toename. De decielen 6 tot en met 9 hebben duidelijk minder vermogen. Het grootste deel van dit vermogen slaat neer bij het rijkste deciel. Dit deciel heeft 75% van het vermogen exclusief eigen vermogen, wat overeenkomt met bijna € 500 miljard. Daarmee heeft deze groep 3 keer zoveel vermogen als de andere 90% van de huishoudens.

Als we specifiek kijken naar de groep miljonairs, huishoudens met een financieel vermogen boven de € 1.000.0000, dan blijkt deze groep in 2011 € 276 miljard te bezitten. De ruim 92.000 miljonairs-huishoudens, 1,2% van het totaal aantal huishoudens, bezitten zodoende 40% van het totale financiële vermogen (Arts, 2013).

Kijken we naar de ontwikkeling van het financiële vermogen over de periode 1993-2000 en 2011⁶ dan zien we een verschuiving van de vermogensaandelen. Het laagste vermogensdeciël heeft van 1993 tot 2000 zijn schuld zien afnemen, waarna de schuld richting 2011 weer opliep. Het 9^e deciel heeft zijn aandeel in de vermogensverdeling zien stijgen van 11% naar 13%. Dit is ten koste gegaan van het 3^e tot en met 7^e vermogensdeciël. Het rijkste deciel heeft in 2011 een iets groter aandeel in het financieel vermogen, +1 procentpunt dan in 1993. Dit duidt op een toename van de vermogensongelijkheid.

⁶ In de jaren 2006-2012 maakt het CBS geen aparte verdeling van het vermogen exclusief eigen woning van huishoudens. Het CBS heeft deze gegevens op verzoek van De Burcht voor 2011 beschikbaar gesteld.

Tabel 2.3 Gemiddeld vermogen huishoudens 2011

Vermogensgroepen	Totaal vermogen x dzd euro	Financieel vermogen x dzd euro
Gemiddelde	159	96
Laagste vermogens	-55	-21
2e groep	0	1
3e groep	1	4
4e groep	6	7
5e groep	19	13
6e groep	51	22
7e groep	113	35
8e groep	192	61
9e groep	306	129
Hoogste vermogens	959	711
Miljonairs	onbekend	2.988
Quote 500	286.000	onbekend

Bron: CBS, Quote 500

Tabel 2.3 laat zien wat de scheve vermogensverdeling voor de huishoudens concreet inhoudt. Zo heeft de armste groep huishoudens gemiddeld een negatief totaal vermogen van € 55.000 per huishouden. Grote groepen huishoudens hebben nauwelijks vermogen tot hun beschikking, het 2^e, 3^e en 4^e deciel, dus 30% van alle huishoudens. Vanaf het 6^e deciel kan men spreken over een substantieel vermogen, € 50.000 of meer.

Het gemiddelde vermogen van huishoudens loopt in volgende decielen steeds sneller op. De rijkste groep huishoudens bezit bijna 1 miljoen euro per huishouden. De allerrijkste Nederlanders, de mensen uit de Quote 500, bezitten gemiddeld zelfs € 286 miljoen per persoon.

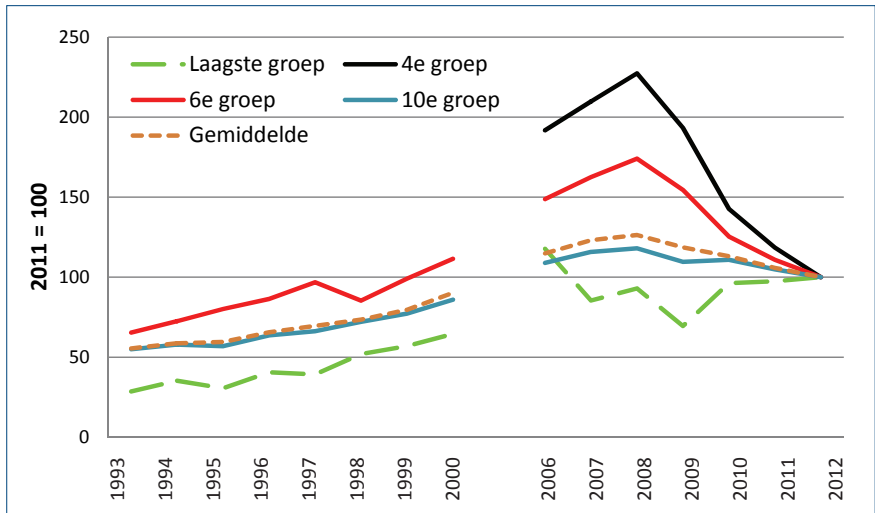
De enorme oploep van het gemiddelde vermogen per huishouden is eveneens te zien bij het financieel vermogen⁷, sterker nog, daar loopt het vermogen nog sneller op. Opvallend is hier dat het laagste deciel een veel kleinere schuld heeft dan bij het totale vermogen. Daarnaast hebben huishoudens vanaf het 5^e deciel duidelijk minder financieel vermogen dan totaal vermogen. Een belangrijke oorzaak van dit verschil ligt in de eigen woning. De groep met het laagste vermogen heeft een hypotheekschuld die groter is dan de waarde van de eigen woning, terwijl het bij de groepen vanaf het 5^e vermogensdeciel net andersom ligt, zij hebben juist overwaarde in de eigen woning.

7 Tabel 2.2 maakt onderscheid in totaal vermogen en in financieel vermogen. Het hoeft niet zo te zijn dat een huishouden in beide vermogenscategorieën zich in hetzelfde deciel bevindt. Ter illustratie: een huishouden met een hypotheekschuld van € 250.000 en een eigen huis ter waarde van € 200.000 en € 20.000 op de spaarrekening heeft een totaal vermogen van € 30.000 en bevindt zich zodoende in het laagste vermogensdeciel bij de totale vermogens. Bij het financieel vermogen telt het vermogen in de eigen woning niet mee. Hetzelfde huishouden heeft in dit geval € 20.000 vermogen en bevindt zich zodoende in het 6^e vermogensdeciel.

De rijkste groep is hier een uitzondering op. Zij heeft (veel) meer financieel vermogen dan overwaarde in het huis.

Als laatste onderdeel van deze paragraaf laten we zien hoe de groei van het gemiddelde totale huishoudvermogen is geweest in de afgelopen twee decennia. We concentreren ons in figuur 2.6 op een aantal decielen.⁸ De vermogens zijn gecorrigeerd voor inflatie.

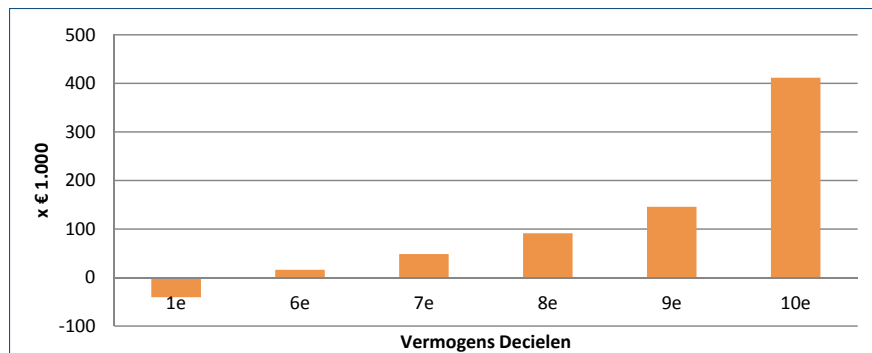
Figuur 2.6 Reële vermogensgroei decielen

Bron: CBS, bewerking Aldert Boonen

De vijf verschillende groepen ontwikkelden zich allemaal verschillend. De vermogens in alle decielen zijn de afgelopen twee decennia gegroeid. De laagste groep bestaat uit huishoudens met schulden. De vermogensgroei houdt voor deze groep in dat de gemiddelde schuld in twee decennia ruim verdrievoudigd is. De middelste decielen, het 4^e, 5^e en 6^e, hebben hun vermogen tot 2008 fors zien stijgen. Het uitbreken van de crisis heeft hun vermogen flinke klappen toegebracht. Zo is het gemiddelde vermogen in het 4^e deciel meer dan gehalveerd en in het 6^e deciel met ruim een derde gedaald. De rijkste groep, het 10^e deciel, heeft veel minder last van de crisis en ziet zijn vermogen nauwelijks dalen.

⁸ De keuze voor de vier decielen en het gemiddelde is een bewuste. Het 2^e en 3^e deciel hebben te kleine gemiddelde bedragen om een goede uitspraak over te doen. Het 5^e deciel ontwikkelt zich ongeveer hetzelfde als het 6^e deciel. Het 7^e deciel ligt tussen het 6^e deciel en het gemiddelde. Het 8^e en 9^e deciel ontwikkelen zich ongeveer hetzelfde als het gemiddelde. Van het 4^e deciel zijn betrouwbare gegevens vanaf 2006 beschikbaar.

Figuur 2.7 Reële vermogensgroei, gecorrigeerd voor inflatie

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Over een periode van twee decennia hebben het 8^e en 9^e deciel de hoogste stijging van vermogen gehad, rond de 100%, het 7^e en 10^e deciel een stijging van ongeveer 85% en het zesde deciel 53%. In absolute bedragen zijn de verschillen groot. Het rijkste deciel heeft er in twintig jaar tijd vier ton bijgekregen, het 9^e deciel anderhalve ton, terwijl het 2^e, 3^e, 4^e en 5^e deciel nauwelijks verandering laten zien. Huishoudens in het 1^e deciel zijn dieper in de schulden geraakt. Hun schuld is met 250% toegenomen, van gemiddeld € 16.000 in 1993 naar € 56.000 in 2012.

2.4 Verdeling van vermogens naar inkomens

De vermogens zijn in Nederland scheef verdeeld. Een kleine groep huishoudens bezit een groot deel van het totale vermogen. Inkomen is een bron om vermogen op te bouwen. Wie veel verdient heeft doorgaans meer mogelijkheden om te sparen of te beleggen. Dat wekt de verwachting dat de vermogens ook scheef verdeeld zijn over de inkomensgroepen. Tabel 2.4 laat zien hoe de verdeling van de vermogens over de groepen naar huishoudinkomens zijn verdeeld.

Tabel 2.4 Verdeling van de vermogens over de inkomensgroepen, 2012

Vermogens- groepen	Inkomensgroepen									
	1e	2e	3e	4e	5e	6e	7e	8e	9e	10e
Laagste vermogens	4,5%	3,5%	5,9%	6,8%	8,9%	13,6%	16,5%	15,8%	13,6%	11,1%
2e groep	29,8%	18,6%	15,0%	11,1%	8,1%	6,1%	4,6%	3,4%	2,2%	1,1%
3e groep	22,7%	21,7%	16,3%	12,2%	9,0%	6,9%	5,0%	3,4%	2,0%	0,8%
4e groep	14,6%	17,1%	15,7%	13,4%	10,9%	8,8%	7,3%	5,8%	4,2%	2,0%
5e groep	9,2%	14,4%	14,6%	13,6%	11,9%	9,7%	8,6%	7,8%	6,3%	3,8%
6e groep	4,3%	6,1%	9,0%	12,0%	12,7%	12,0%	12,2%	12,2%	11,5%	8,1%
7e groep	3,8%	5,3%	7,0%	9,0%	10,7%	11,7%	12,7%	13,8%	14,4%	11,7%
8e groep	3,2%	5,4%	6,9%	9,2%	10,9%	11,7%	12,0%	13,0%	14,4%	13,2%
9e groep	2,8%	4,6%	5,8%	8,0%	10,4%	11,3%	11,9%	13,1%	15,1%	17,0%
Hoogste vermogens	5,1%	3,0%	3,8%	5,0%	6,6%	8,0%	9,3%	11,9%	16,1%	31,1%

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

De percentage in de cellen in tabel 2.4 geven weer welk deel van de huishoudens in een bepaalde inkomensgroep tot een bepaald vermogensdeciël behoren. Linksboven staat dat 4,5% van alle huishoudens in de laagste inkomensgroep ook in het laagste vermogensdeciël zit. Dit betekent dat 0,45% van alle huishoudens in Nederland zowel in het laagste percentiel van de inkomensverdeling als in het laagste deciël van de vermogensverdeling zitten. Rechts onderin staat dat 31,1% van de huishoudens in de hoogste inkomensgroep zich in het hoogste vermogensdeciël bevindt.

Als de huishoudens met verschillende vermogens gelijkelijk verdeeld zouden zijn over de inkomensgroepen, dan zou in iedere cel van tabel 2.4 10% staan. Het tegenovergestelde, namelijk een verdeling waarin de hoogste inkomens ook de hoogste vermogens hebben en de laagste inkomens de laagste vermogens hebben, zou betekenen dat in alle cellen op de diagonaal die omliggend zijn 100% zou staan en in de andere cellen 0%.

De verdeling ligt tussen deze twee extremen in. Er is sprake van een sterke spreiding. In alle inkomensdeciëlen bevinden zich huishoudens die weinig vermogen hebben en huishoudens die veel vermogen hebben. Daar zijn twee uitzonderingen op: aan de onderkant van de inkomensverdeling is sprake van een concentratie van lage vermogens. Bijna de helft van de onderste 20% van de inkomensverdeling heeft een vermogen tussen de € 0 en € 3.000 (het 2^e en 3^e vermogensdeciël). De andere uitzondering betreft de rijkste inkomensgroep. Van hen heeft 31% meer dan € 400.000 vermogen.

De redenatie dat mensen die veel verdienen ook meer vermogen hebben gaat dus niet zonder meer op. (De verklaring hiervoor kan zijn dat jongeren nauwelijks vermogen hebben opgebouwd en al wel een hoog inkomen kunnen hebben en dat ouderen die een hoog vermogen hebben opgebouwd nu met pensioen zijn en daardoor een lager inkomen hebben.)

Blijkbaar bouwen mensen met een vergelijkbaar inkomen in verschillende mate vermogen op. Zoals in hoofdstuk 1 al is aangegeven, is het opbouwen van vermogen ten dele een keuze. Wie spaart stelt consumptie uit, maar afgaande op tabel 2.4 vindt niet ieder huishouden sparen of het opbouwen van vermogen even belangrijk.

De redenatie dat huishoudens met een hoog vermogen een hoog inkomen hebben als gevolg van de inkomsten uit dat vermogen, blijkt ook niet vanzelfsprekend. Tabel 2.4 laat zien dat een kwart van de rijkste huishoudens een besteedbaar inkomen heeft dat lager ligt dan € 28.300 (de bovengrens van het 5^e inkomensdeciel). Echter, er zijn vraagtekens te zetten bij de registratie door het CBS van inkomens uit vermogen. Er is zeer waarschijnlijk sprake van een onderschatting van vermogensinkomens. Dat verklaart gedeeltelijk waarom sommige huishoudens met grote vermogens lage inkomens hebben.

Twee bijzonderheden in tabel 2.4 vragen extra aandacht. Als eerste de sterke oververtegenwoordiging van de hoogste inkomensdecielen in de laagste vermogensgroep. Dat sluit al helemaal niet aan bij de hypothese dat hogere inkomens grotere vermogens hebben. De reden hiervoor is gelegen in de malaise op de huizenmarkt. Zoals al eerder aangegeven bestaat de laagste vermogensgroep uit mensen die schulden hebben. Hogere inkomens gaan vaker over tot het kopen van een huis dan lagere inkomens. Daardoor zijn er meer hogere inkomens die een huis hebben dat onder water staat. Daarnaast zal meespelen dat banken eerder bereid zijn leningen te verstrekken aan mensen met hogere inkomens dan aan mensen met lagere inkomens.

Een andere bijzonderheid is het feit dat 5% van de mensen die tot de laagste inkomensgroep behoren een vermogen heeft dat zeer groot is. Zij behoren tot de categorie met de hoogste vermogens. Tabel 2.5 geeft een verdere uitleg.

Tabel 2.5 Vermogen naar inkomensgroepen, 2012

Inkomensgroepen	Gemiddeld x dzd euro	25e percentiel x dzd euro	50e percentiel x dzd euro	75e percentiel x dzd euro
Gemiddelde	157	1	27	186
Laagste inkomens	114	0	1	14
2e groep	60	1	4	24
3e groep	73	1	8	61
4e groep	94	1	17	120
5e groep	117	2	30	166
6e groep	130	2	41	187
7e groep	142	2	54	202
8e groep	169	5	81	233
9e groep	217	17	121	287
Hoogste inkomens	459	62	220	486

Bron: CBS

De tabel geeft weer dat hoe hoger het inkomen is, hoe hoger ook het gemiddelde vermogen van de groep huishoudens is. Huishoudens in het 2^e deciel van de inkomensverdeling hebben een gemiddeld vermogen van € 60.000. Huishoudens met de hoogste inkomens hebben een gemiddeld vermogen van € 459.000.

Binnen de 10% groepen van de inkomensverdeling is echter een zeer grote variatie. Zo is het gemiddelde vermogen in het 3^e inkomensdeciel € 73.000, maar het mediane huishouden heeft een vermogen van slechts € 8.000. En in het 8^e deciel van de inkomensverdeling heeft 25% van de huishoudens een vermogen van € 5.000 of kleiner, terwijl het gemiddelde vermogen € 169.000 bedraagt. Ongeacht het inkomensdeciel, behalve het 9^e en hoogste deciel, heeft binnen ieder inkomensdeciel een kwart van de huishoudens nauwelijks vermogen. Tegelijkertijd geldt dat vanaf het 3^e inkomensdeciel een kwart van de huishoudens een aanzienlijk vermogen, meer dan € 60.000, heeft.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat zich in de laagste inkomensgroep 38.000 huishoudens bevinden die tot de hoogste vermogensgroep behoren. Hun gemiddelde vermogen bedraagt € 1,8 mln. Dat verklaart waarom het gemiddelde vermogen in de laagste inkomensgroep € 114.000 is, terwijl 75% van deze groep nog geen € 14.000 aan vermogen heeft.

Van de 50% meest verdienende huishoudens heeft 14% een schuld, met een gemiddeld bedrag van € 61.000. Ter vergelijking, van de 50% minst verdienende huishoudens heeft 6% een schuld, met een gemiddeld bedrag van € 52.000. Onder de 50% meest verdienende huishoudens hebben meer mensen een schuld dan onder de 50% minst verdienende huishoudens. Het gemiddelde bedrag van de schuld verschilt niet veel. Aangezien het inkomen bij de meest verdienende huishoudens hoger ligt zullen zij naar alle waarschijnlijkheid makkelijker in staat zijn hun schuld af te lossen.

In deze paragraaf draait het om de combinatie van inkomen en vermogen. Een indicator die hierin nog meer inzicht biedt, is het vermogen gedeeld door het inkomen, te vinden in tabel 2.6. In tabel 2.6 staat als eerste aangegeven hoe hoog het besteedbare inkomen is voor het gemiddelde huishouden. Een gemiddeld huishouden heeft in Nederland in 2011⁹ € 33.100 te besteden. Dit is een netto bedrag. De laagste inkomensgroep heeft jaarlijks € 7.000 te besteden en de hoogste inkomensgroep ruim € 80.000.

In de volgende kolom, het gemiddeld vermogen, is het gemiddelde vermogen van de groep huishoudens gedeeld door het besteedbare inkomen. Het gemiddelde huishouden heeft in 2012 € 33.100 te besteden en heeft een gemiddeld vermogen van € 157.000. Als deze bedragen door elkaar gedeeld worden, komt daar het getal 4,7 uit. Dit getal geeft weer hoeveel jaar een huishouden met zijn vermogen kan rondkomen, ervan uitgaand dat het huishouden zijn volledige besteedbaar inkomen uitgeeft en dat dit bedrag door de jaren heen niet verandert.

In de op een na laatste kolom is het mediane vermogen gedeeld door het beschikbare inkomen, de laatste kolom geeft weer hoeveel jaar iemand van zijn vermogen rond kan komen als hij zich in het 25^e percentiel van de vermogensverdeling bevindt.

⁹ Hier staat 2011 terwijl in de tabel 2012 staat. Toch zijn dit dezelfde jaren. Het CBS gebruikt in haar data steeds de vermogens per 1 januari van het betreffende jaar. Het besteedbare inkomen dat hier gebruikt wordt betreft het jaar 2011. Bij het CBS zijn deze twee cijfers, ondanks de verschillende jaren, compatibel.

Tabel 2.6 Besteedbaar inkomen en vermogen, 2012

Inkomensgroepen	Besteedbaar inkomen	Vermogen/Besteedbaar inkomen		
	x dzd euro	Gemiddeld	50e percentiel	25e percentiel
Gemiddelde	33,1	4,7	0,82	0,03
Laagste inkomens	7,0	16,3	0,14	0,00
2e groep	15,1	4,0	0,26	0,07
3e groep	18,6	3,9	0,43	0,05
4e groep	22,2	4,2	0,77	0,05
5e groep	26,2	4,5	1,15	0,08
6e groep	30,9	4,2	1,33	0,06
7e groep	36,1	3,9	1,50	0,06
8e groep	42,4	4,0	1,91	0,12
9e groep	51,6	4,2	2,34	0,33
Hoogste inkomens	80,7	5,7	2,73	0,77

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

In tabel 2.5 zagen we dat het gemiddelde vermogen oploopt met het inkomen. Dat verklaart waarom de verschillen in de 3e kolom in tabel 2.6 tussen de inkomensgroepen klein zijn. Er springt één groep uit, namelijk de groep laagste inkomens. Met het gemiddelde vermogen van deze groep, kan iemand gemiddeld 16 jaar lang rondkomen, ervan uitgaand dat deze groep inderdaad € 7.000 uitgeeft. Dit cijfer wordt sterk vertekend door de groep met grote vermogens binnen deze categorie. Dat geldt in mindere mate ook voor de andere inkomensgroepen. Daarom tonen wij ook het mediane vermogen gedeeld door het inkomen. Dan blijkt iets anders: hoe hoger het inkomen is, des te hoger ook het mediane vermogen in verhouding tot het besteedbare inkomen. Het middelste huishouden in de laagste inkomenscategorie heeft € 1.000 vermogen, wat overeenkomt met 14% van het inkomen. Dit huishouden kan zonder inkomen ongeveer 2 maanden doorleven op de oude voet, dan is het vermogen op. De hoogste inkomensgroep heeft daarentegen een vermogen dat 273% van het besteedbaar inkomen bedraagt. Dit huishouden kan 2 jaar en 9 maanden zonder inkomen, waarbij het nog steeds € 80.000 op jaarbasis kan uitgeven, een veelvoud van wat inkomensgroepen aan de onderkant uitgeven. Als de hoogste inkomensgroep zijn uitgaven zou verlagen naar het gemiddelde besteedbare inkomen, dan kan het huishouden met het mediane vermogen maar liefst 6 jaar en 8 maanden overleven.

Er tekent zich hier voorzichtig een verband af tussen inkomen en vermogen. Niet alleen hebben huishoudens met hoge inkomens meer vermogen dan huishoudens met lage inkomens. De huishoudens met hoge inkomens kunnen ook nog langer op hun buffer interen als zij geen inkomen meer hebben dan lagere inkomensgroepen, waarbij zij dan ook nog steeds een hogere levensstandaard kunnen volhouden.

Echter, als we kijken naar dezelfde berekening voor het 25^e percentiel, dan is het verband tussen inkomen en vermogen veel zwakker. Alleen voor de hoogste twee inkomensdecielen zien we een duidelijk hoger cijfer, wat erop duidt dat zij langer op hun buffer kunnen interen.

We concluderen dat er een grote diversiteit in de vermogensverdeling is. Er zijn aanwijzingen dat hogere inkomens ook hogere vermogens hebben en vice versa, maar ook onder hogere inkomens komen lage vermogens voor en sommige vermogenden hebben een laag inkomen.

2.5 Inkomsten uit vermogen

Vermogen heeft bij veel huishoudens primair de rol van buffer. Vermogen kan daarnaast ook inkomen genereren. Spaartegoeden leveren rente op, obligaties eveneens, op aandelen kun je dividend ontvangen, bezitters van onroerend goed ontvangen huur- of pachtinkomsten en over schulden is men rente verschuldigd.

De gegevens in deze paragraaf komen uit de inkomensstatistieken van het CBS. Er zijn vraagtekens te zetten bij een aantal inkomens uit vermogens. Het CBS registreert alleen de inkomsten uit vermogen die bij de belastingdienst worden opgegeven. Een groot gedeelte van het dividend uit aanmerkelijk belang wordt niet opgegeven, omdat het in de eigen onderneming blijft. Daarnaast berekent het CBS zelf de inkomsten uit de eigen woning. Die berekening is niet onomstreden. Dat maakt dat er sprake is van een onderschatting van de inkomsten uit vermogen. Desalniettemin laten we de gegevens die wel bekend zijn zien. Zij geven wel degelijk enig inzicht.

Tabel 2.7 laat de totale inkomsten uit vermogen zien naar verschillende vermogenscategorieën. Bijna 90% van de huishoudens, 6,5 miljoen huishoudens, geniet op enigerlei wijze inkomsten uit vermogen. Lang niet iedereen ontvangt alle soorten vermogensinkomsten. Bijna 6 miljoen huishoudens ontvangen rente op banktegoeden en/of spaartegoeden. Een kwart miljoen huishoudens ontvangt inkomsten uit obligaties en 49.000 huishoudens ontvangen een dividenduitkering van het bedrijf dat zij bezitten. Iedereen die een eigen woning bezit krijgt door het CBS inkomsten uit de eigen woning toegerekend. Dit is een fictief bedrag, dat mensen niet daadwerkelijk ontvangen, maar dat kan worden gezien als de huur die men uitspaart doordat men een eigen woning heeft. Tabel 2.7 geeft eveneens weer dat 3,6 miljoen huishoudens hypotheekrente betalen.

Tabel 2.7 Bruto inkomsten uit vermogen, 2010

	Aantal huishoudens	Inkomsten	Gemiddeld per huishouden
	x dzd	x mln euro	x dzd euro
Inkomsten uit vermogen	6.529	-9.652	-1,5
Inkomsten uit bezittingen	6.234	23.748	3,8
Bank- en spaartegoeden	5.916	5.713	1,0
Obligaties	251	900	3,6
Dividend aanmerkelijk belang	49	3.791	77,4
Overige dividenden etc.	1.262	1.773	1,4
Eigen woning	4.214	10.509	2,5
Overig onroerend goed	140	841	6,0
Overige bezittingen	62	220	3,5
Betaalde rente	4.518	33.400	7,4
Hypotheekrente	3.595	31.377	8,7
Overige schulden	2.447	2.023	0,8
Inkomsten uit bezittingen excl. EW	6.234	13.238	2,1

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

Anders dan inkomsten uit arbeid kunnen inkomsten uit vermogen ook negatief zijn. Immers, vermogen kan negatief zijn en daarmee ook de inkomsten uit vermogen. Uit tabel 2.7 blijkt zelfs dat alle huishoudens tezamen een negatief inkomen uit vermogen hebben. De huishoudens betalen € 9,7 miljard meer aan rente dan zij aan andere inkomsten ontvangen. Dat is opvallend, omdat huishoudens gezamenlijk € 1.200 miljard aan vermogen hebben. Dat huishoudens toch negatieve inkomsten uit vermogen hebben, komt voornamelijk door het grote bedrag aan hypotheekrente, € 31,4 miljard, terwijl daar veel minder inkomsten uit de eigen woning tegenover staan. De hypotheekrente die huishoudens betalen is in zekere zin niet veel anders dan de huur die huurders betalen voor de woning. Kijken we alleen naar de inkomsten uit bezittingen exclusief eigen woning, dan ontvangen de huishoudens gezamenlijk € 13,2 miljard aan vermogensinkomsten. Dat bedrag komt overeen met 5,4% van het besteedbare inkomen van alle huishoudens gezamenlijk. De betaalde rente, exclusief hypotheekrente, komt overeen met 0,8% van het besteedbaar inkomen.

De laatste kolom van tabel 2.7 geeft weer hoeveel een huishouden (die de betreffende vermogensbestanddelen heeft) gemiddeld aan vermogensinkomsten ontvangt of betaalt. Meest opvallend is de groep huishoudens die dividendinkomsten krijgt uit aanmerkelijk belang. Dit zijn veelal directeuren grootaandeelhouders, mensen die een eigen onderneming bezitten. Zij ontvangen een dividend van gemiddeld € 77.400.

Daarnaast valt het bedrag dat huishoudens kwijt zijn aan hypotheekrente op. Een huishouden met een hypotheek betaalt gemiddeld € 8.700 aan hypotheekrente op jaarbasis. Dat komt neer op een kwart van het gemiddelde besteedbare inkomen. Hierbij moet echter worden aangetekend dat vrijwel ieder huishouden dat hypotheekrente betaalt, gebruik maakt van de hypotheekrenteaftrek, waardoor de netto hypotheeklasten lager zijn.

Het gemiddelde bedrag dat een huishouden ontvangt uit bezittingen excl. eigen woning bedraagt € 2.100 (bij de bezittingen telt alleen het positieve vermogen mee, niet de schulden).

Niet iedereen krijgt € 2.100 aan inkomsten uit bezittingen exclusief eigen woning. Er is een grote spreiding van inkomsten. In tabel 2.8 staat een overzicht van de diverse inkomsten uit vermogensbestanddelen. Er is een verdeling gemaakt naar bruto-inkomensdecielen. De inkomsten uit bezittingen en de betaalde rente nemen toe naarmate men hoger in de inkomensverdeling komt. Alle inkomensgroepen betalen grote bedragen aan hypotheekrente. Daardoor zijn de inkomsten uit vermogen veelal negatief.

In de één na laatste kolom van tabel 2.8 kijken we naar de inkomsten uit vermogen exclusief eigen woning, in procenten van het besteedbaar inkomen. Dan blijkt dat de negen laagste decielen 2% tot 3% van hun besteedbaar inkomen ontvangen uit vermogensinkomsten. Het hoogste inkomensdeciel krijgt 12,3% van haar besteedbare inkomen uit vermogensinkomsten. Het grote verschil tussen de eerste negen decielen en het hoogste deciel wordt veroorzaakt door de hoge vermogensinkomsten die het hoogste deciel krijgt uit spaartegoeden, aandelen en obligaties in vergelijking tot de lagere decielen. Belangrijkste oorzaak zijn de inkomsten uit aanmerkelijk belang, die bijna volledig neerslaan bij het hoogste inkomensdeciel.

De laatste kolom van tabel 2.8 laat zien hoeveel een gemiddeld huishouden kwijt is aan rentelasten exclusief de hypotheekrente. Dan valt vooral de laagste inkomensgroep op. Deze is twee tot drie keer meer kwijt van hun salaris aan rentelasten dan de andere inkomensgroepen.

Verder dient ook bij deze tabel weer aangetekend te worden dat het hier gaat om gemiddelden. Aangezien het vermogen binnen de inkomensdecielen zeer scheef verdeeld is, zal dat ongetwijfeld ook gelden voor de vermogensinkomsten.

Tabel 2.8 Inkomsten uit vermogen naar inkomensdecielen, 2010

Bruto inkomensgroepen	Inkomsten uit vermogen	Inkomsten uit bezittingen	Betaalde (hypotheek) rente	Inkomsten uit bezittingen excl. EW	Rentelasten excl. EW
	x mln euro	x mln euro	x mln euro	% van het besteedbaar inkomen	
Laagste inkomens	-460	485	944	2,7%	2,3%
2e groep	33	588	555	2,0%	0,8%
3e groep	-26	909	934	2,4%	0,8%
4e groep	-377	1276	1653	3,0%	0,9%
5e groep	-905	1518	2423	2,9%	1,0%
6e groep	-1469	1845	3314	3,0%	1,0%
7e groep	-2167	2071	4238	2,7%	0,9%
8e groep	-2485	2454	4939	2,9%	0,8%
9e groep	-2822	3052	5873	3,4%	0,8%
Hoogste inkomens	1026	9552	8526	12,3%	0,6%

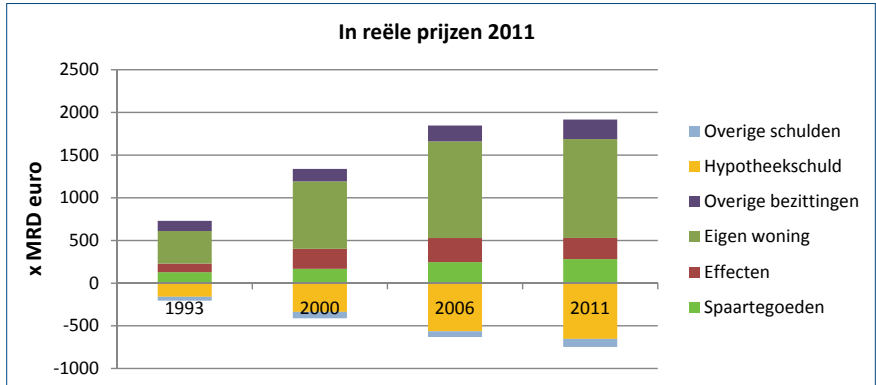
Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

Het aantal Nederlanders dat als belangrijkste inkomsten vermogensopbrengsten heeft, is zeer beperkt. In 2011 waren dit 42.000 huishoudens, 0,56% van alle huishoudens (Arts et al., 2013). Onder de miljonairs heeft wel een aanzienlijk deel als belangrijkste inkomstenbron vermogen, namelijk 22%. Bij miljonairs boven de 60 jaar is dit zelfs 28%, bij miljonairs onder de 60 jaar 16%. Ruim 20.000 miljonairs hebben vermogen als belangrijkste bron van inkomen. Gemiddeld hebben zij een besteedbaar inkomen van € 130.000, dat ligt aanzienlijk hoger dan het gemiddelde inkomen van miljonairs, € 93.000. Daarnaast zijn er nog 21.000 huishoudens met vermogen als belangrijkste bron van inkomen. Die huishoudens hebben een gemiddeld besteedbaar inkomen van € 28.000. Dit inkomen is lager dan het gemiddelde inkomen, dat € 32.000 bedraagt.

2.6 Samenstelling van vermogens

Het vermogen van Nederlandse huishoudens is op te delen naar verschillende bestanddelen. Huishoudens hebben bezittingen en schulden. Gezamenlijk vormen zij het vermogen van huishoudens. De bezittingen en schulden zijn verder te verdelen naar vermogensbestanddelen. Figuur 2.8 geeft een overzicht van de diverse bestanddelen. Alle vermogensbestanddelen zijn door de jaren heen gegroeid (gecorrigeerd voor inflatie, dit geldt voor alle cijfers in deze paragraaf). De figuur laat zien dat de balans van huishoudens, het geheel van bezittingen en schulden, sterk is opgeblazen door de jaren heen. Bezittingen en schulden zijn beide sterk gegroeid. De bezittingen zijn met 163% gestegen, de schulden nog sterker, met 265%. In beide gevallen is dat een grotere stijging dan de stijging van het netto vermogen, die bedroeg 123%.

Figuur 2.8 Vermogen naar bestanddelen

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Het grootste gedeelte van de bezittingen bestaat uit de eigen woning. In 1993 was de waarde van de eigen woningen € 381 miljard, wat overeenkomt met 52% van de bezittingen. Sinds 2000 bestaat 60% van de waarde van de bezittingen uit de eigen woning. In 2011 bedroeg de waarde van de eigen woningen € 1.158 miljard.

De waarde van effecten (obligaties, aandelen aanmerkelijk belang en overige aandelen) fluctueert het meest door de tijd heen. In 2000, op het hoogtepunt van de aandelenkoersen, bestond 17,5% van de bezittingen uit effecten, daarna daalde het aandeel naar 12,9% in 2011. De waarde steeg niettemin van € 101 miljard in 1993 naar € 282 miljard in 2006 om daarna te dalen naar € 248 miljard.

De spaartegoeden en overige bezittingen (onroerend goed exclusief eigen woning, ondernemingsvermogen en roerende goederen zoals antiek, schilderijen, contant geld en onverdeelde boedel) zijn eveneens gestegen, al is het een kleinere stijging dan bij het eigenwoning-bezit en de effecten. Het spaartegoed is met 119% gestegen tot € 282 miljard in 2011. De overige bezittingen zijn met 93% gestegen naar € 229 miljard in 2011.

De sterkste groei van vermogensbestanddelen heeft zich voor gedaan aan de schuldenkant. De hypotheekschuld is tussen 1993 en 2011 met 310% gestegen. Ter vergelijking, het BBP is met 48% gestegen, het netto vermogen met 123% en het vermogen in de eigen woning met 203%. De waarde van de hypotheekschulden is gestegen van € 159 miljard naar € 653 miljard in 2011. Stond in 1993 tegen iedere euro eigenwoningbezit 42 eurocent aan hypotheek, in 2011 is dat opgelopen tot 56 eurocent hypotheek per euro eigenwoningbezit.

Ook de overige schulden (consumptief krediet, studieschuld, lening voor tweede woning) zijn gestegen, zij het een stuk minder, namelijk 109%. Het bedrag aan uitstaande schulden belooft in 2011 € 95 miljard.

2.6.1 Vermogensbestanddelen van huishoudens

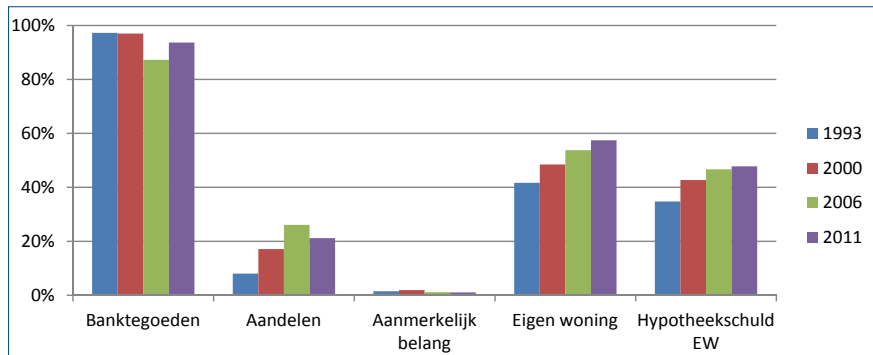
Elk huishouden in Nederland bezit vermogen, in meer of mindere mate. Bijna iedereen heeft een bank- en/of spaarrekening. Figuur 2.9 laat zien dat ruim 90% van de huishoudens een dergelijke rekening bezit. In werkelijkheid ligt dit percentage nog hoger, aangezien

betaalrekeningen niet allemaal waargenomen worden, evenmin als alle spaarrekeningen.

Het aantal huishoudens met aandelen (aandelen, opties en beleggingsfondsen, exclusief aandelen aanmerkelijk belang) ligt veel lager dan het aantal huishoudens met betaal- en/of spaarrekeningen. In 1993 had 1 op de 11 huishoudens aandelen, dat nam toe tot 1 op de 4 in 2006 om daarna weer af te nemen tot 1 op de 5 in 2011. Ondanks de daling van het aantal huishoudens dat de afgelopen jaren in aandelen belegt, is de stijging sinds 1993 opmerkelijk sterk. Hier zal ongetwijfeld meespelen dat het voor particulieren steeds makkelijker is geworden om zelf te beleggen via internet. Daarnaast zijn de kosten om te beleggen afgenomen.

Een zeer klein deel van de huishoudens is (mede-) eigenaar van een bedrijf. Rond de 1% van de huishoudens, 75.000, heeft een aanmerkelijk belang (5% of meer van het geplaatst aandelenkapitaal van een vennoot). Het is echter zeer de vraag of de cijfers van het CBS omtrent het aantal huishoudens dat een aanmerkelijk belang heeft, kloppen. De Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen (2013) geeft aan dat er 261.000 huishoudens in 2010 in de aangifte inkomstenbelasting hebben aangegeven dat zij een aanmerkelijk belang bezitten. Ook uit de aangifte vennootschapsbelasting komt naar voren dat het aantal aanmerkelijk belanghouders hoger ligt, bijna 315.000 (Commissie inkomstenbelasting en toeslagen, 2013). De betrouwbaarheid van de CBS-cijfers omtrent het aanmerkelijk belang is zodoende twijfelachtig.

Figuur 2.9 Percentage huishoudens met vermogensbestanddelen

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Het eigenwoningbezit groeit door de jaren heen. In 1993 had 42% van de huishoudens een eigen woning, in 2011 57%. Tegelijkertijd neemt het aantal huishoudens dat een hypotheekschuld voor de eigen woning heeft ook toe. De toename van het aantal huishoudens met een eigen woning en een hypotheekschuld is ook deels een verklaring voor de toename van het totale bedrag aan eigenwoningbezit en hypotheekschuld.

Tabel 2.9 laat zien dat tot 2000 het aantal eigenwoningbezitters met een hypotheekschuld steeg, om daarna te dalen. Sinds 2000 hebben steeds meer huishoudens een eigen woning die vrij is van hypotheekschuld. Deze ontwikkeling is vrij opmerkelijk. Het is immers zeer gangbaar om je huis te financieren met een hypotheek. Daar komt bij dat de hypotheekrente fiscaal vriendelijk wordt behandeld. Daardoor loont het minder om de hypotheek af te lossen. Hier komt nog bij dat

de eigen woningschuld harder is gestegen dan de waarde van de eigen woning, relatief vanaf 1993 en absoluut in ieder geval vanaf 2006 (waarschijnlijk ergens tussen 2000 en 2006, maar daar zijn geen gegevens over). Toch is er een verklaring voor het stijgende aantal huishoudens dat een hypotheekvrije eigen woning bezit. De gemiddelde leeftijd van de eigenwoningbezitter is namelijk sinds 1993 gestegen en de stijging versnelt tussen 2000 en 2006. Aangezien oudere huizenbezitters doorgaans langer een huis bezitten dan jongere huizenbezitters, hebben zij meer tijd gehad om de hypotheek die op het huis rust af te lossen. Uit de data van het CBS blijkt ook dat van oudere huizenbezitters het huis vaker hypotheekvrij is dan van jongere huizenbezitters.

Tabel 2.9 Eigen woningbezitters met hypotheek

	Woningeigenaren met hypotheek
1993	83,4%
2000	88,1%
2006	86,8%
2011	83,2%

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

2.6.2 Vermogen van huishoudens naar bestanddelen

In de vorige paragraaf kwam naar voren dat het aantal huishoudens dat een vermogensbestanddeel heeft sterk verschilt per bestanddeel. Als we de aantallen huishoudens afzetten tegen de hoeveelheid vermogen in de diverse categorieën kunnen we berekenen hoeveel een gemiddeld huishouden en een mediaan huishouden in de diverse vermogensbestanddelen hebben.

Tabel 2.10 Gemiddeld en mediaan vermogen per huishouden, alle bedragen in prijzen 2011

	Banktegoeden x dzd euro	Aandelen x dzd euro	Aanmerkelijk belang x dzd euro	Eigen woning x dzd euro	Hypotheekschuld eigen woning x dzd euro
Gemiddeld vermogen					
1993	20	77	528	145	-73
2000	25	114	716	237	-114
2006	40	67	1592	298	-171
2011	41	60	1673	275	-186
Mediaan vermogen					
1993	6	18	126	124	-64
2000	8	29	173	208	-97
2006	15	15	682	253	-138
2011	13	12	538	232	-160

Bron: CBS, Bewerking: Aldert Boonen

Tabel 2.10 laat een grote spreiding zien van het gemiddelde en het mediane vermogen bij de verschillende vermogensbestanddelen, al is de spreiding per bestanddeel minder groot dan bij het totale vermogen. De tabel geeft weer hoeveel vermogen een huishouden heeft in een vermogenscategorie. Zo hebben huishoudens met een bank- en/of spaarrekening in 2011 gemiddeld € 41.000 op de bank- en/of spaarrekening staan. Dat is een verdubbeling sinds 1993. Het mediane vermogen op een bank- en/of spaarrekening bedraagt € 13.000 in 2011.

Het gemiddelde en het mediane aandelenvermogen springen op en neer door de tijd. Dat heeft te maken met de sterk fluctuerende aandelenmarkten. Een andere oorzaak ligt in de toename van het aantal huishoudens dat belegt in aandelen. Dat zijn vooral kleine beleggers, waardoor het gemiddelde en het mediane belegd vermogen dalen.

Een beperkt aantal huishoudens heeft een aanmerkelijk belang. Heeft een huishouden een aanmerkelijk belang, dan heeft het huishouden ook een grote kans op een groot vermogen. In 2011 is de waarde van het aanmerkelijk belang gemiddeld € 1,67 miljoen, terwijl het mediane vermogen bij het aanmerkelijk belang ook nog altijd € 538.000 bedraagt. De sterke fluctuaties in de cijfers van het aanmerkelijk belang worden veroorzaakt door de trendbreuk bij het CBS. De Commissie inkomstenbelasting en toeslagen (2013) geeft ook aan hoeveel ondernemingsvermogen bedrijven met een aanmerkelijkbelanghouder hebben. Het totale bedrag aan vermogen komt redelijk overeen met de cijfers van het CBS. Echter, het aantal ondernemingen ligt vele malen hoger, waardoor de gemiddelde waarde van de onderneming lager ligt, € 495.000. De mediaan ligt eveneens lager, tussen de € 25.000 en € 100.000. Dat neemt niet weg dat er nog altijd ruim 50.000 ondernemingen zijn met een vermogen boven de vijf ton. Het gemiddelde vermogen van deze rijkste ondernemingen bedraagt € 2,4 miljoen.

Het laatste onderdeel in tabel 2.10 is de eigen woning en de hypotheek. De waarde van de gemiddelde eigen woning is sinds 1993 sterk gestegen, evenals de waarde van de mediane woning. Ook is de crisis op de woningmarkt te zien in de cijfers. Tussen 2006 en 2011 daalt de waarde van de eigen woning. De hypotheekschuld op de eigen woning stijgt eveneens sterk. Deze stijging gaat na 2006 door. Had een huishouden met een eigen woning en een hypotheek in 1993 nog gemiddeld 49% overwaarde, in 2011 is dat gedaald tot 32%.

De combinatie van figuur 2.9, het percentage huishoudens met vermogensbestanddelen, en tabel 2.10, het gemiddelde en het mediane vermogen per huishouden, verklaart voor een deel waarom de vermogensverdeling in Nederland zo scheef is. Lang niet alle huishoudens hebben bepaalde vermogensbestanddelen. Wie een aanmerkelijk belang en een eigen huis bezit heeft al snel een aanzienlijk vermogen. Tegelijkertijd kan een huishouden profiteren van een waardestijging van het vermogensbestanddeel. Deze waardestijgingen doen zich vooral voor bij de eigen woning (al is daar de laatste jaren vooral sprake van waardedaling). Heeft een huishouden een vermogensbestanddeel niet, dan is er ook geen mogelijkheid om mee te delen in de waardestijging.

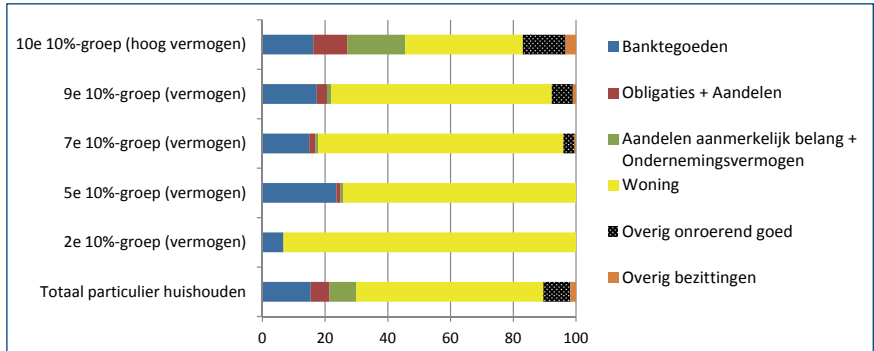
Verder geldt voor de meeste eigenwoningbezitters dat zij vroeg of laat de hypotheek op de eigen woning (gedeeltelijk) aflossen. Daardoor bouwen huizenbezitters als het ware 'vanzelf' vermogen op.

2.6.3 Rijksten hebben zeer diverse vermogensportefeuille

Niet ieder huishouden beschikt over de verschillende soorten vermogenscategorieën, zoals blijkt uit de vorige paragraaf. Deze paragraaf zoomt verder in op de verdeling van de

vermogenscategorieën. Figuur 2.10 geeft 5 decielen van de vermogensverdeling en het totaal particulier huishouden weer. De figuur laat per vermogensgroep zien welk percentage van de bezittingen zich in een bepaalde categorie bevindt. De schulden blijven hier buiten beschouwing.

Figuur 2.10 Vermogensbestanddelen naar vermogensdecielen 2012

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Alle decielen hebben het grootste deel van hun vermogen in de eigen woning. Het 2^e deciel heeft 7% van haar vermogen in bank- en/of spaartegoeden zitten, de rest van de bezittingen bestaat uit de eigen woning. Naarmate we bij hogere decielen komen daalt het aandeel van de eigen woning in het totaal van bezittingen. Bij de middelste vermogensdecielen gaat dat ten faveure van bank- en/of spaartegoeden. Bij de rijkere vermogensdecielen komen daar het overig onroerend goed en obligaties en aandelen bij.

Het rijkste percentiel laat een totaal andere verdeling zien. Iedere vermogenscategorie is er in meer of mindere mate vertegenwoordigd. De waarde van de eigen woning is minder dan 50% van het totaal aan bezittingen. In vergelijking met de andere decielen zijn vooral het aandeel obligaties en aandelen, aanmerkelijk belang en ondernemingsvermogen en het overig onroerend goed, oververtegenwoordigd.

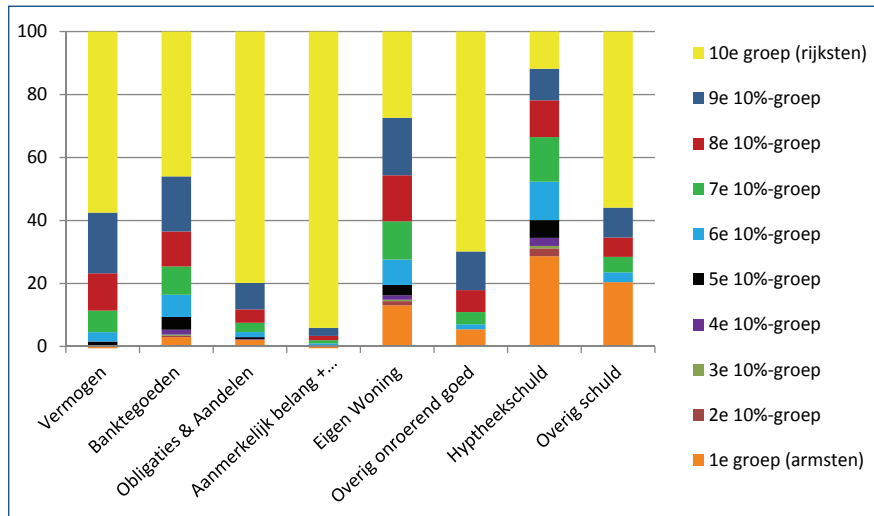
Om een totaaloverzicht te krijgen van de vermogensbestanddelen die de vermogensdecielen bezitten, voegen we figuur 2.11 toe. Deze figuur laat zien welk deel van de vermogensbestanddelen toevalt aan de 10 decielen. In figuur 2.5 was al te zien dat het 10^e deciel, het meeste vermogen bezit. Dit komt in figuur 2.11 verder tot uiting. De rijkste groep bezit bijna 50% van de bank- en/of spaartegoeden, 80% van de obligaties en aandelen, 95% van het aanmerkelijk belang en ondernemingsvermogen en 70% van de overige onroerend goederen. Als tegenhanger bezit zij ook 55% van de overige schulden. Een verdere uitsplitsing leert ons dat de rijkste 1% huishoudens 83% van het aanmerkelijk belang, 62% van de obligaties en 40% van het overig onroerend goed bezit.

De eigen woning en de bijbehorende hypotheekschuld zijn het meest evenredig over de vermogensdecielen verdeeld. Hier doet zich het verschijnsel voor dat hoe hoger we in de vermogensverdeling komen, hoe hoger de overwaarde op de woningen is. Het armste

vermogensdeciel heeft een groot deel van de hypotheekschuld, 28%. Tegelijk bezit zij 13% van de totale woningwaarde. Dit is de groep huishoudens van wie de woning onder water staat.

De armste groep heeft, anders dan het 2^e, 3^e, 4^e en in mindere mate het 5^e deciel, wel degelijk vermogen in andere bestanddelen, zoals banktegoeden en overig onroerend goed. Tegelijkertijd hebben zij ook veel overige schulden.

Figuur 2.11 Vermogensbestanddelen verdeeld over de vermogensdecielen 2012

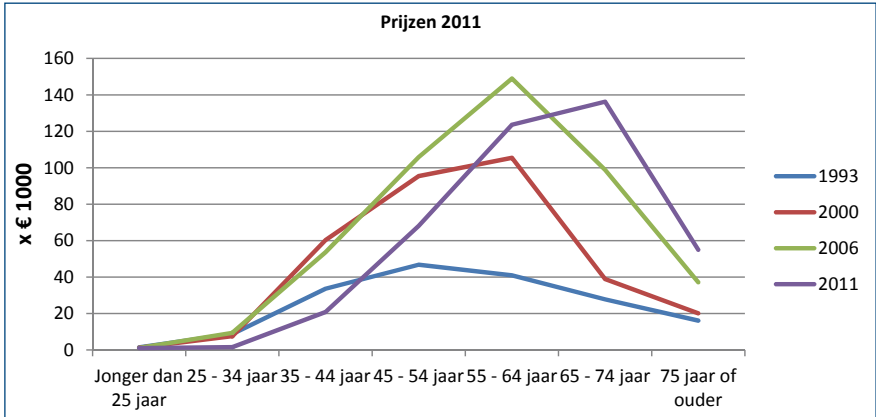
Bron CBS, bewerking Aldert Boonen

2.7 Vermogens naar leeftijd

Vermogen is er niet ineens, behoudens een erfenis of de hoofdprijs uit de loterij. Om meer vermogen te krijgen zullen huishoudens geld apart moeten zetten. Doen huishoudens dat jaar in jaar uit, dan hebben ze ieder jaar meer vermogen. Dat betekent dat er een sterke relatie is tussen leeftijd en vermogen.

Figuur 2.12 laat deze relatie zien. Jongeren hebben nauwelijks vermogen, naarmate men ouder wordt neemt het vermogen toe, om vanaf 65 weer af te nemen, al schuift die grens in 2011 op richting de 75 jaar. Dit kan erop wijzen dat zodra mensen gepensioneerd zijn, zij het minder noodzakelijk vinden om vermogen op te bouwen. Bijvoorbeeld omdat ze niet meer bang hoeven te zijn om werkloos of arbeidsongeschikt te raken. Het kan echter ook een cohorteffect zijn.

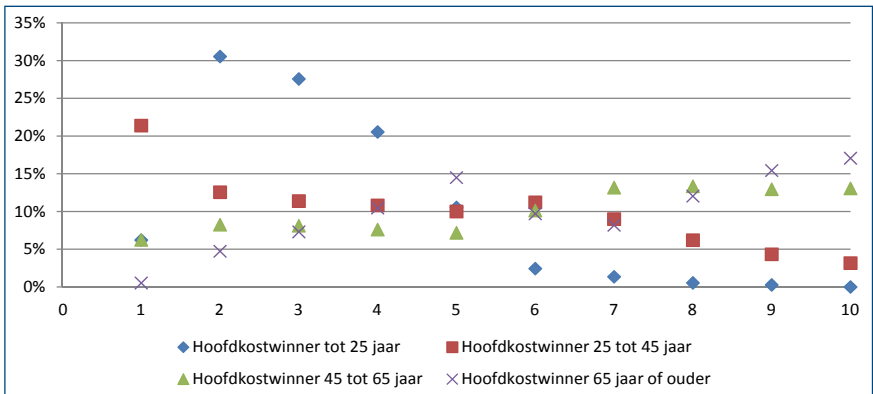
Figuur 2.12 Mediaan vermogen per leeftijdsgroep

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Sinds 1993 zijn de mediane vermogens per leeftijdsgroep flink toegenomen. Vooral de oudere leeftijdscategorieën hebben het vermogen zien stijgen. Tussen 2006 en 2011 doet zich een trendbreuk voor. De vermogens van de jongere leeftijdsgroepen dalen. 35 tot 44 jarigen en 45-54 jarigen zien het mediane vermogen met 60% respectievelijk 40% dalen. De verklaring ligt in de huizenmarkt. Daar staan we verderop in deze paragraaf bij stil.

Figuur 2.13 Leeftijdsgroepen in de vermogensdecielen

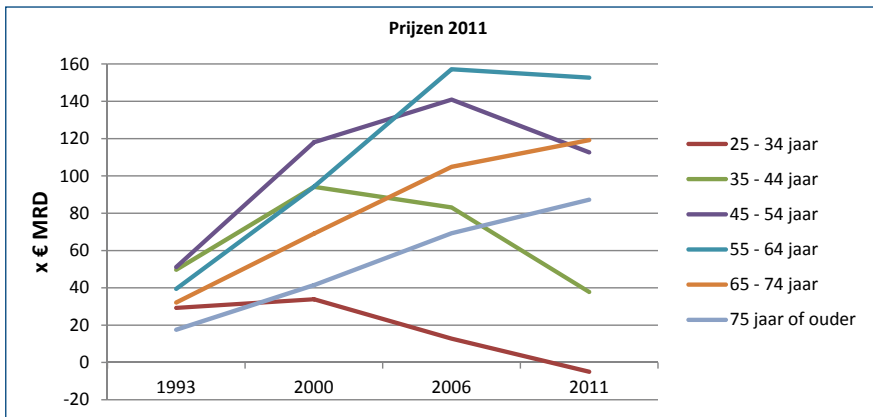
Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Dat oudere leeftijdsgroepen vaker een hoog vermogen hebben, blijkt ook uit figuur 2.13. De figuur geeft weer hoeveel procent van een leeftijdsgroep zich in een bepaald vermogensdeciel bevindt. Het meest linkse rode vierkant staat voor 21% van de huishoudens uit de leeftijdsgroep 25 tot 45 jaar. Deze 21% zit in het laagste vermogensdeciel. In dit deciel heeft iedereen een

negatief vermogen. Een vijfde van de huishoudens uit leeftijdsgroep 25 tot 45 jaar heeft een negatief vermogen. Daarmee heeft deze leeftijdsgroep veruit het meeste aantal mensen met een negatief vermogen. Sinds 2006 is het aantal huishoudens uit de leeftijdsgroep 25 tot 45 dat zich in het laagste vermogensdeciel bevindt zeer sterk gestegen, met maar liefst 50%. In het vervolg van de paragraaf komen wij hierop terug. De leeftijdsgroep tot 25 jaar bevindt zich hoofdzakelijk in de onderste regionen van de vermogensverdeling. Dat is niet verwonderlijk. Zij zijn nog jong en hebben nog lang niet allemaal een inkomen. Daardoor hebben zij nog nauwelijks vermogen opgebouwd. De rijkste vermogensdecielen bestaan voornamelijk uit ouderen. 17% van de 65-plussers behoort tot het rijkste deciel, evenals 13% van de huishoudens tussen 45 en 65. Ook dit wekt geen verwondering. Wie ouder is, heeft meer tijd gehad om vermogen op te bouwen. Blijkbaar doen de huishoudens in Nederland dat ook. Het vermogen in de eigen woning is eveneens een belangrijke verklaring voor een oververtegenwoordiging van de oudste leeftijdsgroepen in de bovenste vermogensdecielen en de jongste twee leeftijdsgroepen in de laagste vermogensdecielen. Daar staan we hieronder bij stil.

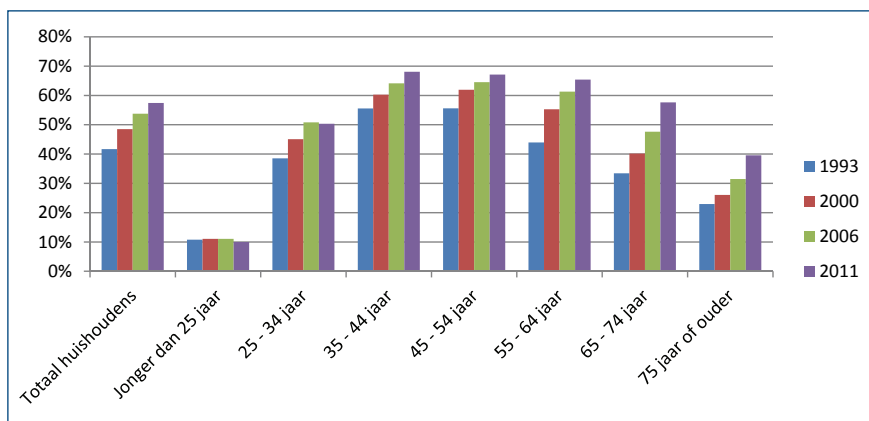
Figuur 2.14 laat voor de leeftijdsgroepen zien wat de waardeontwikkeling is van de eigen woning. Het vermogen in het eigen huis van 25-34 jarigen in 1993 bedroeg € 29 miljard. Dit is de woningwaarde minus de hypotheekschuld. In 2011 is de waarde voor deze groep gedaald naar € 5 miljard negatief. Ook hier laat zich de crisis op de woningmarkt zien. Bij jongeren doet zich een veel grotere waardedaling voor in de woningwaarde dan bij ouderen. Ouderen bezitten veelal al jarenlang een huis, in tegenstelling tot jongeren die veel vaker recent een huis hebben gekocht. De ouderen hebben wel geprofiteerd van de waardestijging van de huizen tot circa 2008. De jongeren veel minder of in het geheel niet, doordat zij hun huizen kort voor of na het uitbreken van de huizen crisis in 2008 hebben gekocht.

Figuur 2.14 Vermogen in de eigen woning (bron CBS, bewerking Aldert Boonen)

Voor de stijging van het vermogen in de eigen woning bij ouderen is ook nog een andere oorzaak. Figuur 2.15 geeft weer dat het eigen woningbezit onder alle leeftijdsgroepen is toegenomen. De grootste relatieve toename doet zich voor onder 65-plussers. Des te meer ouderen een woning bezitten, des te groter het vermogen in de woningen. Figuur 2.16 geeft weer hoeveel euro hypotheek een huishouden heeft uitstaan ten opzichte van een euro woningwaarde. Uit de figuur wordt duidelijk dat een oudere weinig hypotheekschuld per euro eigen woningwaarde heeft. Dit verklaart eveneens de stijging van het vermogen in de eigen woning bij ouderen. Bij jongeren doet zich het omgekeerde voor. Sinds 2008 is het aantal jongeren dat een eigen woning heeft gedaald. In de jongste leeftijdsklasse met 1,5 procentpunt op een totaal van 10,5% en bij de leeftijdsgroep 25-34 jaar met 4,1% procentpunt op een totaal van 53%. Figuur 2.14 laat zien dat jongeren meer hypotheekschuld hebben dan de eigen woning waard is.

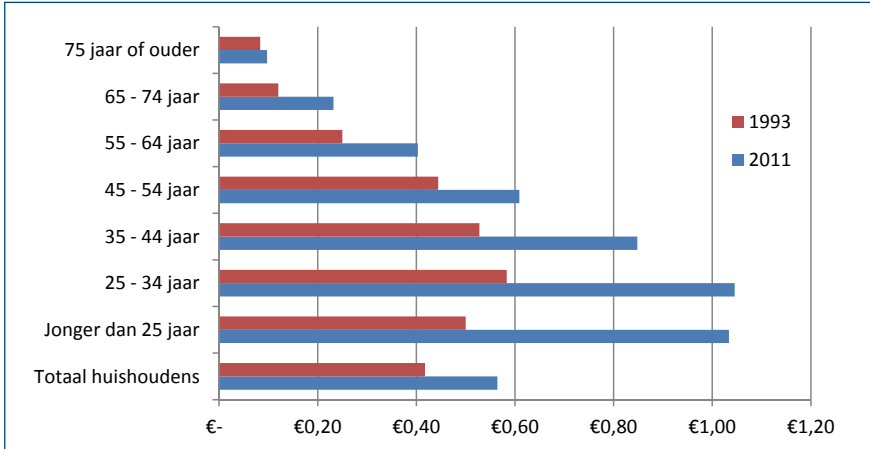
Figuur 2.15 Eigen woning bezit naar leeftijdscohorten

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Figuur 2.15 geeft ook een verklaring waarom het mediane vermogen van de 65-plussers is gestegen sinds 2006 terwijl de andere leeftijdsgroepen een daling zagen. De waarde van het eigenwoningbezit is sterk toegenomen, doordat steeds meer huishoudens een eigen woning hebben. In 2011 heeft de mediane oudere een eigen woning, die had hij in 2006 nog niet. Dat zorgt ervoor dat het mediane vermogen van de 65-plussers stijgt.

Figuur 2.16 Hypotheek ten opzichte van de eigen woning

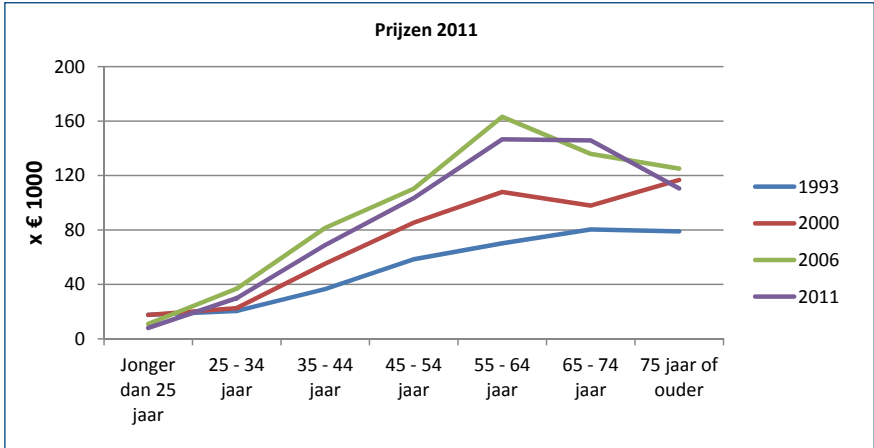
Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Figuur 2.16 bevestigt het beeld dat de eigen woning steeds meer met hypotheekschuld gefinancierd wordt. Vooral onder de jongere leeftijdsgroepen is de stijging zeer groot. Jongeren tot 34 jaar hebben gemiddeld meer hypotheekschuld dan de woning waard is. Deze ontwikkeling zet zich in 2012 verder door. Het feit dat jongeren meer hypotheek hebben dan ouderen is niet verwonderlijk. Koopt men een huis, dan betaalt men dat veelal met een hypotheek. Het was in Nederland tot voor kort gebruikelijk dat bij de aankoop van het eerste huis de hypotheek hoger is dan de waarde van de woning. Naast de woning worden dan de overdrachtsbelasting, de notaris, de makelaar en het hypotheekadvies betaald. Zolang de waarde van de woning stijgt, is dit geen probleem. De waarde van de woning zal dan binnen afzienbare tijd hoger zijn dan de uitstaande hypotheekschuld. Tot 2008 ging dit goed. Vanaf 2008 daalden de huizenprijzen met bijna 20% (CBS, statline). Deze daling zorgde ervoor dat vele huishoudens een eigen woning hebben die minder waard is dan de hypotheek die er tegenover staat. De huizenprijs ligt nu ongeveer op het niveau van 2004. Wie in de tussentijd een huis heeft gekocht en dit geheel heeft gefinancierd met een hypotheek (en niet heeft afgelost) heeft nu een hogere schuld dan de waarde van de woning. Dat geldt vooral voor jongeren, aangezien vooral zij de afgelopen jaren voor het eerst een woning hebben gekocht.

Uit figuur 2.13 werd al duidelijk dat 21% van de huishoudens tussen de 25 en 44 jaar een negatief vermogen heeft. Gecombineerd met de figuren over de hypotheek en het eigen woningbezit wordt duidelijk dat deze groep stevig te lijden heeft onder de huizen crisis. Hun huis staat veelal onder water.

Het vermogen dat huishoudens in de eigen woning hebben is een deel van de vermogensverdeling. Het mag duidelijk zijn dat de eigen woning grote invloed heeft op de verdeling van de vermogens tussen cohorten. Maar er is meer dan alleen de eigen woning. Hieronder gaan wij in op de vermogensverschillen exclusief de eigen woning tussen leeftijdsgroepen.

Figuur 2.17 Gemiddeld vermogen exclusief Eigen woning

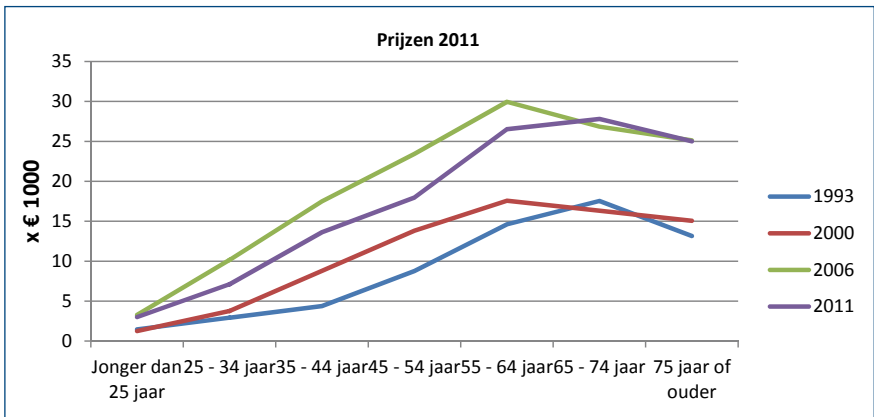

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Figuur 2.17 laat het gemiddelde eigen vermogen exclusief eigen woning per leeftijdsgroep zien. Het gaat hier dus alleen om het vermogen wat huishoudens hebben op de spaarrekening, in aandelen en obligaties, aandelen in het eigen bedrijf, een tweede huis etc.

Ook het gemiddelde vermogen is sinds 1993 toegenomen. Vaak zelfs verdubbeld. En na 2006 is het vermogen voor de meeste cohorten weer iets verminderd, maar veel minder dan het vermogen inclusief de eigen woning.

Figuur 2.18 Mediane vermogen exclusief eigen woning

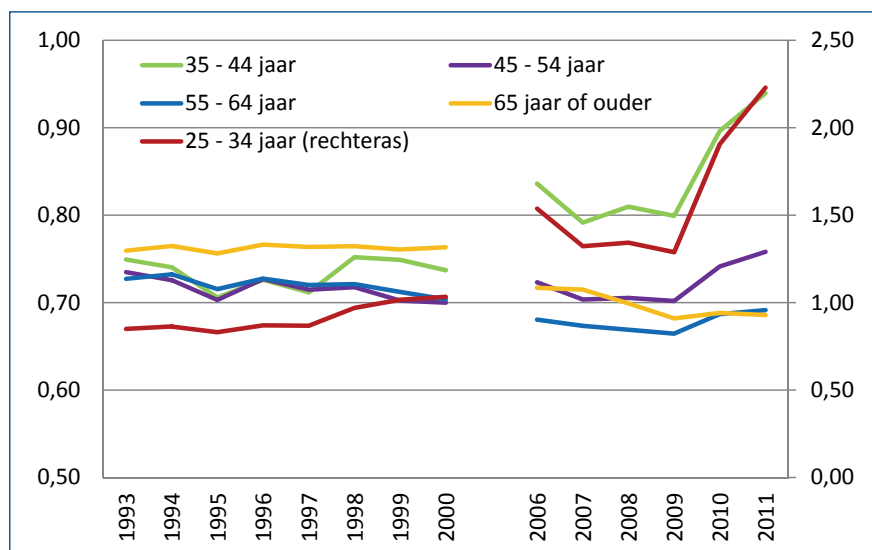
Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Het vermogen loopt op tot de leeftijdscategorie van 55-64 jaar. Dan stabiliseert het zich, om daarna terug te lopen. In figuur 2.18 doet zich bij het mediane vermogen hetzelfde voor. Dit versterkt het eerder geschetste beeld dat huishoudens in eerste instantie vermogens opbouwen om mogelijke financiële klappen op te vangen, maar zodra zij de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt, is dit minder noodzakelijk. Dan stoppen huishoudens in eerste instantie met het opbouwen van vermogen, om in latere jaren het vermogen heel voorzichtig op te eten.

Een andere verklaring voor de stabilisatie van het vermogen vanaf de pensionering ligt in het feit dat mensen er qua inkomen vaak op achteruitgaan als men met pensioen gaat. In dat geval blijft er minder geld over om te sparen.

Zojuist zagen we al dat er enorme verschillen in vermogens tussen de leeftijdsgroepen zijn en dat die verschillen door de tijd heen zijn gegroeid. Binnen de leeftijdsgroepen zijn eveneens grote verschillen. Figuur 2.19 laat de Gini-coëfficiënten zien binnen de leeftijdsgroepen.

2.19 Ontwikkeling Gini-coëfficiënt per leeftijdsgroep

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

In figuur 2.4 lieten we zien dat de Gini voor alle huishoudensvermogens in Nederland rond de 0,78 ligt. Vanaf 2006 stijgt de ongelijkheid binnen de twee jongste leeftijdsgroepen. De hogere ongelijkheid bij de jongere groepen ligt vooral in het feit dat vele jonge huishoudens negatieve vermogens hebben als gevolg van de dalende huizenprijzen. De leeftijdsgroep 25-34 heeft zelfs een Gini hoger dan 1. Dat kan alleen als negatieve vermogens zeer groot zijn, en dat is hier het geval. Maar liefst 27% van deze huishoudens heeft een negatief vermogen.

Bij de oudere leeftijdsgroepen, vanaf 55 jaar, is de ongelijkheid binnen de groepen gedaald. Dat komt doordat er nu veel minder ouderen zijn met (bijna) geen vermogen dan in het verleden.

Zoals gezegd hebben nu meer ouderen een huis dan in de jaren '90 en hun overwaarde is ook nog steeds aanzienlijk. Daardoor is de vermogensongelijkheid in de oudere leeftijdsgroepen afgenomen.

2.8 Huizenbezitters ook zonder eigen huis rijker dan huurders

Uit de analyse tot nu toe komt naar voren dat het hebben van een eigen huis een positieve invloed heeft op het vermogen van het huishouden. Huizen vormen een belangrijke bron van vermogen. Huurders hebben niet de mogelijkheid om hun huis langzaam af te lossen of te profiteren van stijging van de huizenprijzen. Zij hebben daarom minder vermogen dan huizenbezitters.

Het voordeel van huren is dat het onderhoud van het huis niet voor rekening van de huurder is, maar voor de verhuurder. Eigenwoningbezitters daarentegen moeten zelf het onderhoud verzorgen. En aangezien het onderhoud van een huis altijd met pieken en dalen gepaard gaat zullen eigenwoningbezitters een spaarpot achter de hand willen houden om onverwachte onderhoudskosten op te vangen.

Het opvangen van een inkomensdaling verschilt tussen huurders en eigen woningbezitters. Voor de huurders moeten we dan onderscheid maken in huurders die huursubsidie ontvangen en huurders die deze niet ontvangen. Krijgen huurders met huursubsidie te maken met een inkomensdaling, dan krijgen zij veelal een hogere huursubsidie. Daarmee kunnen ze een deel van de inkomensdaling opvangen. Huurders zonder huursubsidie kunnen bij een inkomensdaling soms in aanmerking komen voor huursubsidie, een deel van hen kan een inkomensdaling dus gedeeltelijk opvangen met huursubsidie. Zien eigen woningbezitters hun inkomen dalen, dan kunnen de woonlasten stijgen. Dit komt doordat huizenbezitters veelal gebruik maken van de hypotheekrenteaftrek. Hypotheeklasten kan men van het inkomen aftrekken voordat men belasting betaalt. De hoogte van de aftrek is afhankelijk van het hoogste belastingtarief dat men betaalt. Hogere inkomens krijgen zodoende meer terug dan lagere inkomens. Als men door een inkomensdaling in een lagere belastingschijf komt, daalt daarmee ook de hypotheekrenteaftrek die men ontvangt.

Als huishoudens zich van deze effecten bewust zijn zullen woningeigenaren een grotere spaarpot aanleggen voor slechte tijden dan huurders zonder huursubsidie, die op hun beurt weer een grotere spaarpot aanleggen dan huurders met huursubsidie.

Tabel 2.11 laat het vermogen exclusief eigen woning voor de drie onderscheiden woonsituaties zien. Hieruit blijkt duidelijk dat eigenwoningbezitters meer vermogen hebben dan huurders. Ontvangt een huishouden huursubsidie, dan is het vermogen lager dan bij huurders die geen huursubsidie ontvangen. Dit sluit aan bij de hypothese.

Tabel 2.11 Vermogen exclusief eigen woning naar woonsituatie, 2011

Woonsituatie	Vermogen in dzd euro			
	Gemiddeld	25e percentiel	mediaan	75e percentiel
Eigen woning	141	9	30	103
Huur zonder huursubsidie	39	2	9	30
Huur met huursubsidie	8	1	3	11

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

Naast de genoemde hypothese heeft het inkomen dat de bewoners ontvangen ongetwijfeld ook een grote invloed. Om voor huursubsidie in aanmerking te komen mag het inkomen niet hoger zijn dan een bepaald bedrag. Uit tabel 2.12 komt inderdaad naar voren dat het inkomen invloed heeft op het vermogen van een huishouden.¹⁰ Hoe hoger het inkomen, des te hoger het vermogen. De verschillen tussen de woonsituaties blijven echter overeind per inkomensgroep. In elke inkomensgroep is het vermogen van eigenwoningbezitters groter dan van huurders zonder huursubsidie en die op hun beurt hebben weer een hoger vermogen dan de huurders met huursubsidie.

Tabel 2.12 Gemiddeld vermogen excl. EW per woonsituatie en inkomensgroep, 2012

Inkomensgroepen	Gemiddeld vermogen in dzd euro		
	Eigen woning	Huur zonder huursubsidie	Huur met huursubsidie
Laagste inkomens	422	21	3
2e groep	94	29	6
3e groep	75	25	7
4e groep	74	31	10
5e groep	78	33	10
6e groep	78	34	8
7e groep	84	36	nvt
8e groep	98	43	nvt
9e groep	129	59	nvt
Hoogste inkomens	344	157	nvt

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

¹⁰ Al dient er wel de aantekening gemaakt te worden dat het hier gaat om gemiddelde vermogens, die over het algemeen een grotere spreiding hebben dan de mediane vermogens (het mediane vermogen excl. EW is niet bekend).

Er is mogelijk nog een aantal andere redenen waarom huizenbezitters veel vermogen hebben in vergelijking met huurders. Daarbij gaan wij ervan uit dat iemand zijn bestedingspatroon aanpast aan het inkomen dat overblijft nadat de huur of de hypotheekrente is betaald.

Wie een huis koopt leent daarvoor een som geld. Over dat geleende geld betaal je rente. Zoals gezegd is dit te vergelijken met de huur die je betaalt voor een woning. Maar anders dan de huur, stijgt het bedrag dat aan rente betaald dient te worden doorgaans niet over de tijd. De huur stijgt jaarlijks met enkele procenten, terwijl de rente gelijk blijft. De huurder moet daardoor ieder jaar relatief meer huur gaan betalen ten opzichte van de rente die de huiseigenaar betaalt. Een huiseigenaar heeft daardoor relatief steeds meer geld over ten opzichte van een huurder. De huiseigenaar heeft hiermee betere vooruitzichten om te sparen.

Een volgende reden betreft het rentepercentage dat de huiseigenaar over zijn hypotheek betaalt. Dit percentage wordt meestal periodiek herzien. Dat kan nadelig uitpakken als de rente stijgt en voordelig als de rente daalt. Sinds 1980 is de 5-jaars hypotheekrente jaar in jaar uit gedaald (met uitzondering van eind jaren '80). Stond de 5-jaars hypotheekrente in 1980 nog op 12,5%, rond 2005 was dat nog maar 4,5%, sindsdien is de hypotheekrente ongeveer gelijk. Wie voor 2005 zijn huis kocht heeft zijn rentepercentage langzaam zien dalen. Dat zorgt voor lagere hypotheeklasten, waardoor er meer financiële ruimte ontstaat, waardoor er gemakkelijker vermogen opgebouwd kan worden.

De laatste reden betreft de inkomensontwikkeling van een huishouden. Wie hypotheekrente betaalt en inkomen heeft, kan gebruik maken van de hypotheekrenteaf trek. De hoogte van de aftrek is, zoals gezegd, afhankelijk van de hoogste belastingschijf waarin je inkomen valt. Hoe hoger je inkomen, des te hoger de hypotheekrenteaf trek. Wie € 40.000 verdient, krijgt een hypotheekrenteaf trek van rond de 42%. Wie € 100.000 verdient een aftrek van 52%. Huishoudens die hun inkomen door de tijd heen zien stijgen en daardoor meer belasting gaan betalen, krijgen bij een gegeven hypotheekrente ook meer aftrek. Dit geldt niet voor huurders. Een huiseigenaar profiteert daardoor meer van een inkomensstijging dan een huurder (tot op zekere hoogte). Daardoor houdt de huiseigenaar meer geld over dan de huurder. De huiseigenaar heeft zodoende meer mogelijkheden om vermogen op te bouwen.

2.9 Vermogen naar belangrijkste inkomstenbron

Het maandelijkse inkomen is voor huishoudens meestal de belangrijkste geldbron om het dagelijks leven van te betalen. Inkomen komt meestal maandelijks binnen. Dat kan loon zijn, winst uit de onderneming, een uitkering of pensioen en inkomen uit vermogen of een combinatie van deze elementen. De verschillende bronnen van inkomen zijn ook relevant voor de vermogensopbouw en vermogensverdeling. Zo is het op het eerste gezicht heel aannemelijk dat een ondernemer een spaarpot opbouwt voor zware tijden, een werkloze zijn spaartegoed aanspreekt omdat hij moeilijk rondkomt en een werknemer spaart voor een auto.

Tabel 2.16 laat de belangrijkste bronnen van inkomsten zien. Bijna 4 miljoen huishoudens hebben inkomen uit arbeid als belangrijkste inkomstenbron, bijna 900 duizend huishoudens de eigen onderneming en ruim 2,5 miljoen huishoudens ontvangen overdrachtsinkomen (uitkering, pensioen, studiefinanciering en alimentatie). Houd hierbij in het oog dat het gaat om de belangrijkste bron van inkomsten van een huishouden. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat binnen een huishouden meerdere mensen een baan hebben en ook nog iemand ondernemer is.

Naast het aantal huishoudens geeft tabel 2.16 ook weer hoe hoog het mediane vermogen is per belangrijkste inkomstenbron. Hierin komen grote verschillen naar voren. Huishoudens met overig inkomen uit arbeid (dit betreft veelal directeur groot aandeelhouders) hebben het grootste mediane vermogen € 200.000. Ook ondernemers en pensioengerechtigden hebben een groot mediaan vermogen. De mediane ambtenaar heeft drie keer zoveel vermogen als de mediane werknemer. Het mediane huishouden dat moeten rondkomen van een uitkering, behoudens de AOW, heeft nauwelijks vermogen.

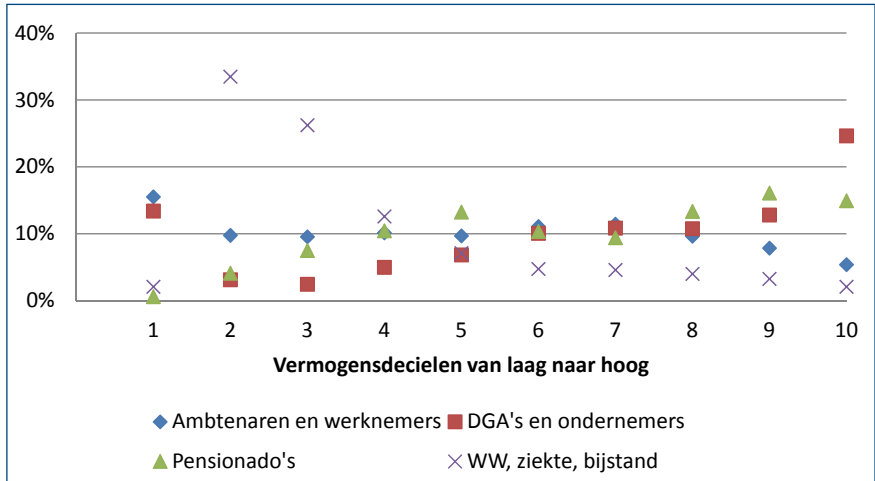
Tabel 2.16 Aantallen huishoudens en mediane vermogens naar inkomensbron, 2012

Inkomensbron	Aantal huishouden x dzd	Mediaan vermogen x dzd euro
Totaal huishoudens	7.406	27
Inkomen uit arbeid	3.874	19
Werknemer	3.234	14
Ambtenaar	484	45
Overig inkomen uit arbeid (DGA)	156	200
Ondernemers	867	122
Overdrachtsinkomen	2.665	24
Uitkering werkloosheid	74	5
Uitkering ziekte/ arbeidsongeschikt	255	4
Uitkering ouderdom/ nabestaanden	1.828	101
Uitkering sociale voorzieningen	346	1
Overig overdrachtsinkomen	162	2

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

Figuur 2.20 geeft een nog wat gedetailleerder overzicht van de vermogensverdeling naar inkomstenbron. De figuur geeft weer welk percentage van de betreffende inkomstenbron zich in een bepaald vermogensdeciel bevindt. Als een inkomstenbron zich boven de 10% lijn bevindt, is hij oververtegenwoordigd in het betreffende vermogensdeciel; bevindt hij zich onder de 10% lijn dan is hij ondervertegenwoordigd.

Figuur 2.20 Inkomstenbron naar vermogensdecieel 2012

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Ambtenaren en werknemers en de DGA's en ondernemers zijn oververtegenwoordigd in de laagste vermogenscategorie. Deze vermogens zijn negatief. Een huis dat minder waard is dan de hypotheek is in de meeste gevallen de oorzaak bij de ambtenaren en werknemers. Bij DGA's en ondernemers is het een combinatie van het eigen huis dat onder water staat, een negatief ondernemingsvermogen en overige schulden. De mediane schuld van DGA's binnen het laagste decieel is 2,6 keer groter dan de mediane schuld van alle huishoudens in dit decieel. De gemiddelde schuld is zelfs 3,5 keer zo hoog voor DGA's.

Zestig procent van de huishoudens met een uitkering anders dan de AOW bevindt zich in het 2^e en 3^e vermogensdecieel. Deze huishoudens hebben nauwelijks tot geen vermogen, € 0 tot € 2.500. Wie voor de bijstand in aanmerking wil komen mag nauwelijks vermogen hebben, wat een belangrijke verklaring is. Een huishouden met uitkering als belangrijkste bron van inkomen zal vaak in het verleden een hoger inkomen hebben gehad. Een WW-uitkering bedraagt veelal 70% van het laatst verdiende loon, een uitkering voor volledige arbeidsongeschiktheid 75% van het laatst verdiende loon. Ongeveer 50% van de werklozen krijgt te maken met een inkomensval van € 500 of meer. Een huishouden heeft tijd nodig om zich aan te passen aan de lagere inkomsten. Een derde van de werklozen gebruikt zijn vermogen om rond te komen (NIBUD en CentiQ, 2010). Wie zijn vermogen aanspreekt ziet het vermogen dalen en komt uiteindelijk op nul uit. Dit is een andere verklaring waarom het vermogen van uitkeringsgerechtigden vaak laag is.

Opvallend is verder dat naarmate we hoger in de vermogensverdeling komen, de gepensioneerden vaker aanwezig zijn. Zij zijn ouder dan de werkenden en hebben zodoende meer tijd gehad om vermogen op te bouwen. Ouderen hebben eveneens meer voordeel gehad van stijgende huizenprijzen tot 2008, zoals we eerder al zagen.

Een laatste uitschieter doet zich voor bij de DGA's en ondernemers. Maar liefst 25% van hen bevindt zich in het hoogste vermogensdecieel. En binnen dit vermogensdecieel hebben vooral DGA's

en in minder mate ondernemers ook nog eens een veel hoger gemiddeld en mediaan vermogen dan de anderen. Het mediane vermogen van de DGA's in dit deciel ligt 42% hoger dan het mediane vermogen in dit deciel, het gemiddelde vermogen ligt zelfs 72% hoger.

Kijken we naar de verschillende vermogensbestanddelen, dan valt vooral op dat DGA's en ondernemers veel vaker aandelen, obligaties, aandelen aanmerkelijk belang, ondernemersvermogen, overig onroerend goed, roerende zaken en schulden hebben dan huishoudens met andere inkomstenbronnen. Daarnaast is het niet verwonderlijk dat huishoudens met een uitkering, behoudens de gepensioneerden, geen eigen huis bezitten.

Samengevat hebben DGA's en ondernemers samen ruim een derde van het totale vermogen in bezit, terwijl zij maar een zevende van de huishoudens uitmaken. Ambtenaren en werkkenden hebben 30% van het vermogen in bezit, en zijn goed voor de helft van de huishoudens. Gepensioneerden hebben eveneens een derde van het vermogen, terwijl zij goed zijn voor een kwart van de huishoudens. De 11% huishoudens die van een uitkering rondkomt zijn goed voor 2,5% van de vermogens.

2.10 Zwartsparenders en belastingontduiking

Zucman (2013) toont op basis van internationale data over schulden en bezittingen aan dat 6% van het wereldwijde financiële vermogen niet geregistreerd is bij nationale overheden. Dit geld staat geparkeerd in belastingparadijzen. Hij heeft aanwijzingen dat Europeanen meer dan 6% van hun financiële vermogen verborgen houden. Wie zijn vermogen verborgen houdt, betaalt hierover geen belasting. Deze constructies zijn dus vooral voordelig voor mensen die belastingplichtig zijn. Daarnaast moeten mensen aardig wat tijd steken in het verbergen van hun vermogen. Het verbergen van vermogen is zodoende eigenlijk alleen interessant voor de zeer vermogenden. Als we ervan uitgaan dat in Nederland ook 6% van het financiële vermogen niet geregistreerd is (waarschijnlijk een onderschatting omdat Europeanen meer zwart geld hebben dan gemiddeld en pensioengelden in Nederland niet meetellen, maar in andere landen mensen meer vermogen hebben aangezien daar mindere pensioensystemen zijn), dan komen we op een bedrag van € 40 miljard aan zwart geld. Dit is waarschijnlijk in handen van de rijkste 10% huishoudens. Als we met deze cijfers rekening houden neemt de ongelijkheid toe.

Afgelopen jaar hebben 12.000 mensen hun verzwegen vermogen bij de belastingdienst opgebiecht. De inschatting is dat het om een bedrag van gemiddeld € 500.000 per persoon gaat, in totaal € 6 miljard. Dit geld is in handen van het rijkste deciel.

2.11 Conclusies

Het privévermogen, exclusief pensioenvermogens, is de afgelopen 20 jaar flink gestegen in Nederland. Het vermogen is harder gegroeid dan het BBP en in reële termen meer dan verdubbeld. Dankzij de diverse crises sinds 2008 is het vermogen iets gedaald. Ook over een langere periode, de afgelopen eeuw, is het vermogen flink gestegen. Echter, tot halverwege de jaren '70 is het vermogen als percentage van het nationaal inkomen gedaald. Daarna kwam de

omslag en sindsdien groeit het vermogen harder dan het nationaal inkomen. Wanneer we de pensioenvermogens meenemen is het vermogen nóg veel harder gegroeid.

Het is opvallend om te zien dat de ontwikkeling van vermogens gelijk op lijkt te gaan met de trends in collectivering van overheidsuitgaven. Tot eind jaren '70 gaat stijgt de invloed van de overheid op de samenleving en daalt het vermogen als percentage van het nationaal inkomen. Begin jaren '80 start de overheid met de decollectivering en marktwerking, een ontwikkeling die nog steeds door gaat. Tegelijkertijd neemt het vermogen als percentage van het nationaal inkomen weer toe. Blijkbaar reageert de samenleving onder andere via vermogensvorming op decollectivering en vice versa.

De vermogensverdeling is scheef. Gedurende de afgelopen 20 jaar beschikte de rijkste 10% over 60% van het totale vermogen en 75% van het financiële vermogen. Het armste deciel heeft een negatief vermogen, dit vermogen is in 20 jaar tijd verdubbeld, vooral doordat de afgelopen jaren van veel huiseigenaren de woning 'onder water' kwam als gevolg van de huizen crisis. Veertig procent van de huishoudens heeft al jarenlang 2% van het totale vermogen. De ongelijkheid van vermogen is gedurende de afgelopen 20 jaar niet toegenomen. Tenminste, niet in verhoudingsgetallen. Maar dat is iets te kort door de bocht. Want vermogen is belangrijker geworden de afgelopen 20 jaar. Vermogen is namelijk harder gegroeid dan het inkomen. Daar komt bij dat een groot gedeelte van de mensen, 40% van de huishoudens, nauwelijks over vermogen beschikt. Wie in 1993 over € 2.000 beschikte en 20 jaar later over € 4.000 ziet zijn vermogen verdubbelen, maar de consequentie daarvan is een heel andere dan bij de rijkste groep huishoudens. Zij zien hun vermogen stijgen van € 500.000 naar ruim € 900.000. De verhoudingen blijven dan wel gelijk, absoluut gezien zijn de verschillen enorm toegenomen (nogmaals deze cijfers zijn gecorrigeerd voor inflatie, het zijn reële bedragen). En aangezien er grote groepen zijn met nauwelijks vermogen is er voor hen de afgelopen 20 jaar niets wezenlijks veranderd, terwijl de groepen aan de bovenkant van de vermogensverdeling hun vermogen aanzienlijk hebben zien stijgen.

Het meest bepalend voor het hebben van vermogen lijken een viertal kenmerken: inkomen, leeftijd, woonvorm en inkomstenbron. Hoe hoger het inkomen is, des te groter de kans dat men zich ook aan de bovenkant van de vermogensverdeling bevindt. De logica hierachter is dat mensen met hogere inkomens makkelijker geld kunnen sparen dan mensen met lagere inkomens. Hoe hoger de leeftijd, des te hoger het mediane en het gemiddelde vermogen. Hier geldt dat ouderen langer hebben kunnen sparen dan jongeren, waardoor hun vermogen groter is, mensen bouwen dus vermogen op gedurende het leven. Eigenwoningbezitters zijn vermogender dan huurders. Dit blijft gelden wanneer we de waarde van de eigen woning niet meenemen. Het laatste kenmerk betreft de inkomstenbron. DGA's en zelfstandigen hebben meer vermogen dan werknemers, terwijl uitkeringsgerechtigden (AOW'ers uitgezonderd) nog minder vermogen hebben. Onduidelijk is in hoeverre pensioengelden van DGA's en zelfstandigen mee worden genomen in de vermogens. Als die mee worden genomen kan dat een goede verklaring zijn waarom ondernemers meer vermogen hebben dan werknemers en uitkeringsgerechtigden. Dat uitkeringsgerechtigden veel minder vermogen hebben is verklaarbaar, zij zullen lagere inkomens hebben dan in het verleden. Het aanpassen van het consumptiepatroon aan de veranderende inkomsten kost tijd. Tijdens die periode gebruikt men het vermogen om het verschil tussen uitgaven en inkomsten aan te vullen. Toch is het grote aandeel kleine vermogens in deze groep

reden tot zorg. Het betreft kwetsbare mensen. Zonder vermogen kunnen zij helemaal geen stootje meer opvangen. En hebben zij ook niet de mogelijkheid om bijvoorbeeld een opleiding te volgen waarmee zij alsnog kunnen deelnemen op de arbeidsmarkt of te verhuizen naar een plek waar wel werk is.

De verschillende vermogensbestanddelen zijn ongelijk verdeeld over de vermogensdecielen. Het hoogste deciel heeft de meest gedifferentieerde portefeuille. De andere huishoudens hebben voornamelijk spaartegoeden, een eigen huis en hypotheekschulden. De waarde van het eigen huis is in 20 jaar tijd flink toegenomen, ondanks de huizen crisis van de afgelopen jaren. Daar staat tegenover dat de hypotheekschuld nog sterker is toegenomen. De oudere leeftijdscategorieën hebben hier de meeste vruchten van geplukt, zij zagen de waarde van de eigen woning sterk stijgen, terwijl hun hypotheekschuld veel minder steeg. Jongere leeftijdscategorieën betalen een hogere prijs van voor de eigen woning en financieren dat met hoge hypotheekschulden. Door de huizen crisis staan hun huizen nu veelal 'onder water'.

Hoofdstuk 3

Gevolgen van ongelijke vermogensverdeling

Nederland is een samenleving die pretendeert gelijke kansen voor iedereen te bieden. Het mag daarbij niet uitmaken hoeveel iemand verdient, wat je geslacht is, welke opleiding is genoten, wat je huidskleur is of waar je woont. Helaas is de praktijk weerbarstiger. Nog steeds is er op allerlei vlakken sprake van ongelijke kansen. Geldt dat ook voor vermogen? Heeft iemand met veel vermogen meer kansen dan iemand met weinig vermogen?

Dit hoofdstuk geeft op basis van beschikbare literatuur een overzicht van de gevolgen van vermogensongelijkheid. Daarbij dient aangetekend te worden dat er nog niet veel literatuur is die ingaat op de gevolgen van vermogen op diverse sociale aspecten. Wij stippen een aantal thema's aan: opleiding, pensionering, werk en werkloosheid, gezondheid en geluk. Per thema staan we ook stil bij de actuele ontwikkelingen in Nederland in relatie tot de besproken literatuur.

3.1 Opleiding

Karagiannaki (2012) heeft voor Groot-Brittannië onderzoek gedaan naar het effect van vermogen van ouders op de prestaties van kinderen. Uit haar onderzoek komt naar voren dat kinderen betere resultaten behalen in het onderwijs als ouders een groot vermogen hebben. Kinderen van ouders met weinig vermogen behalen mindere resultaten in het onderwijs. Karagiannaki corrigeert in haar onderzoek voor de effecten van inkomen, opleiding, leeftijd etc. Het blijkt dat vermogen een sterker verklarend karakter heeft dan inkomen of het opleidingsniveau van de ouders.

Ouders die veel vermogen in de eigen woning hebben, dure huizen hebben, wonen over het algemeen in de betere wijken. In deze wijken ontwikkelen de kinderen zich beter. De huiselijke achtergrond is stabiel en vaak staan hier ook de betere scholen. Ouders die weinig vermogen hebben in de woning of geen eigen woning hebben, wonen meestal in mindere wijken. Daar voltrekt zich het tegenovergestelde als in de rijkere wijken. Met als gevolg dat de kinderen zich minder goed ontwikkelen.

Hebben gezinnen een hoog financieel vermogen, dan volgen de kinderen vaker hoger onderwijs dan in gezinnen met een laag of negatief financieel vermogen. Kinderen van rijke ouders zijn daardoor uiteindelijk beter opgeleid dan kinderen van arme ouders. Blijkbaar is het volgen van hoger onderwijs zo kostbaar dat het inkomen van een gezin alleen niet voldoende is om hoger onderwijs te bekostigen.

In Nederland is het onderwijs voor iedereen toegankelijk. Kinderen vanaf vier jaar zijn verplicht om naar de basisschool te gaan, de zogenoemde leerplicht. De leerplicht geldt tot 18 jaar. Daarna is iedereen vrij om verder te leren of te stoppen.

Tot 18 jaar zijn de kosten voor het onderwijs beperkt. Voor het basisonderwijs en het middelbaar onderwijs hoeft men geen lesgeld te betalen. Echter, als kinderen moeten reizen naar school, dan zijn de kosten voor eigen rekening. Dat kan vooral oplopen voor jongeren die een MBO-opleiding volgen buiten de eigen woonplaats. Voor Nederland is er geen bewijs en aanleiding om aan te nemen dat de schoolprestaties van kinderen met leerplicht afhankelijk is van het vermogen van de ouders.

Zodra de jongeren 18 zijn is het onderwijs niet meer gratis. Jongeren gaan lesgeld, cursusgeld of collegegeld betalen. Voor een voltijdopleiding loopt dit uiteen (studiejaar 2013/2014) van € 1.090 tot € 1.835. Daarnaast zijn de jongeren zelf verantwoordelijk voor het lesmateriaal. Sommige jongeren gaan op kamers om te kunnen studeren. Daardoor lopen de kosten flink op. Het NIBUD heeft een overzicht gemaakt van de inkomsten en uitgaven van studenten.

De gemiddelde inkomsten van een thuiswonende (uitwonende) HBO/WO-student zijn € 535 per maand (€ 915). De gemiddelde uitgaven van een thuiswonende (uitwonende) student zijn € 603 per maand (€ 1.093). De student komt iedere maand geld tekort, ondanks het feit dat bijna iedere student studiefinanciering krijgt, vele studenten een maandelijkse bijdrage van de ouders krijgen, gemiddeld € 191, en veel studenten naast hun studie werken om hun studie te kunnen betalen (NIBUD, 2011-2012). Als gevolg hiervan lenen veel studenten om in hun onderhoud te voorzien. Bijna de helft van de studerende HBO'ers en WO'ers heeft een studieschuld. Die studieschuld bedraagt gemiddeld € 10.644. Naarmate de studenten ouder zijn loopt hun studieschuld op.

Studeren is duur en wordt door de afschaffing van de basisbeurs en het vrijgeven van collegegelden voor de tweede master (voor studenten die niet direct aansluitend op de vorige opleiding een tweede master starten) steeds kostbaarder. Het is goed mogelijk dat net zoals in Groot-Brittannië kinderen van vermogende ouders vaker hoger onderwijs gaan volgen dan kinderen van arme ouders. En evenzo is het waarschijnlijk dat ouders die goed bij kas zitten hun studerende kinderen maandelijks een hogere bijdrage geven dan ouders die minder vermogen hebben. Wie een hogere bijdrage krijgt van zijn ouders hoeft in principe minder te lenen, waardoor deze studenten na hun studie een betere financiële uitgangspositie hebben. Een andere optie bij een hogere bijdrage van de ouders is minder bijverdienen. Daardoor heeft de student meer tijd voor zijn studie of andere activiteiten. Benut de student de extra tijd voor zijn studie, dan behaalt deze student vaker en sneller zijn diploma. Ook dat geeft een betere uitgangspositie.

Kortom, nu studeren steeds duurder is, zal het vermogen van ouders meer en meer bepalend worden voor het (succesvol) volgen van hoger onderwijs door hun kinderen. Evenals het feit dat naar de toekomst toe steeds meer studenten met een aanzienlijke financiële schuld een start maken op de arbeidsmarkt.

3.2 Pensionering

Bloemen (2009) heeft onderzocht of vermogen van invloed is op de leeftijd waarop iemand met pensioen gaat. Uit dit onderzoek onder Nederlandse mannen komt naar voren dat de hoogte van het vermogen van invloed is op de pensionering van iemand. Hoe hoger het vermogen is, des te groter de kans dat iemand vervroegd met pensioen gaat. Dit gaat op voor zowel het direct opvraagbare vermogen als het vermogen inclusief de eigen woning. Daarnaast zijn er sterke aanwijzingen dat iemand die hoge hypotheeklasten heeft, langer door blijft werken dan iemand die zijn huis al heeft afbetaald.

Nu de pensioenleeftijd stijgt en de pensioenen zelf in waarde dalen (door uitblijvende indexatie en soms zelfs kortingen) is het waarschijnlijk dat vermogen een nog grotere rol gaat spelen voor het moment waarop iemand met pensioen gaat. Mensen met vermogen zijn in staat

om hun inkomen aan te vullen. Mensen zonder vermogen hebben die mogelijkheid niet, voor hun is de enige optie om door te werken tot de pensioenleeftijd of zelfs langer.

Blomen neemt in zijn onderzoek niet de voorkeuren van mensen mee. Wie graag eerder met pensioen wil zal daarvoor geld sparen, wie tot de AOW-gerechtigde leeftijd wil doorwerken hoeft niet te sparen voor vervroegd uittreden en zal dat naar alle waarschijnlijkheid dan ook niet doen. Daarmee blijft het een vraag of het vermogen in zichzelf een verklarende factor is voor de leeftijd van uittreden.

3.3 Werk en werkloosheid

Werkloosheid gaat gepaard met een forse inkomensachteruitgang. Ben je werkloos dan ontvang je de eerste periode vaak een werkloosheidsuitkering. Die bedraagt de eerste twee maanden 75% van het vroegere loon en daarna 70%. Het NIBUD (2010) geeft aan dat de helft van de werklozen een inkomensdaling ondervindt van meer dan € 500 per maand. De meeste werklozen zijn verrast door deze grote daling. Ruim tweederde van de werklozen geeft aan moeilijk tot zeer moeilijk rond te kunnen komen van de uitkering. Werklozen zonder vermogen komen zeer snel in betalingsproblemen. Werklozen zullen er alleen al om financiële redenen alles aan doen om weer aan het werk te komen.

Wie vermogen heeft, kan een stootje hebben. Een daling van het inkomen is dan gemakkelijker op te vangen

Hieruit kun je de conclusie trekken dat mensen met vermogen minder de noodzaak voelen om snel nieuw werk te vinden dan mensen zonder vermogen. Daar kunnen we aan toevoegen dat mensen die vermogen hebben vaak een maandelijks bedrag opzij leggen. Bij werkloosheid is het dan gemakkelijk om geld uit te sparen door niet meer te sparen. Mensen met minder vermogen voelen dus een grotere noodzaak om werk te vinden dan mensen met veel vermogen. Gaat deze theorie ook in de praktijk op?

Er zijn diverse onderzoeken gedaan naar de relatie tussen de duur van de werkloosheid en de hoogte van het vermogen. In al deze onderzoeken is gecorrigeerd voor andere variabelen die invloed hebben op de duur van de werkloosheid, zoals opleiding, inkomen, leeftijd, geslacht etc.

Lentz (2008) concludeert dat vermogen in Denemarken inderdaad een indicator is voor de duur van de werkloosheid. Hoe rijker mensen zijn, des te minder frequent ze op zoek zijn naar werk, met als gevolg een langere werkloosheidsduur. Een eerdere studie van Lentz en Tranaes (2005a) geeft hetzelfde beeld. Algan et al. (2003) vinden in Frankrijk dat hoe vermogender werklozen zijn, des te langer ze werkloos blijven. Daarnaast concluderen zij dat werkenden met veel vermogen een hogere kans hebben om vrijwillig ontslag te nemen. Als een baan niet bevalt, omdat het vies werk is, ongezond is of slecht betaalt, is het voor mensen met vermogen gemakkelijker om te stoppen dan voor mensen die geen vermogen hebben. Ook in Groot-Brittannië blijven vermogenden langer werkloos dan zij die geen vermogen hebben (Stancanelli 1999). Een stijging van het vermogen met 100% ten opzichte van het mediane vermogen, reduceert de kans op het verlaten van werkloosheid met 10,9%. Stancanelli heeft apart gekeken naar de groep werklozen met een negatief vermogen. Werklozen die twee keer zoveel negatief vermogen hebben als het mediane negatieve vermogen, hebben een 5,7% grotere kans om weer aan het werk te gaan.

Uit deze resultaten volgt niet dat langdurig werklozen meestal ook een groot vermogen hebben, integendeel. De helft (64% als we de categorie weet niet/wil niet zeggen weglaten) van de werklozen heeft minder dan € 1.000 achter de hand om de inkomenssterugval op te kunnen vangen (NIBUD 2010).

De hoogte van de werkloosheidsuitkeringen kan ook effect hebben op de vermogensopbouw naar inkomenscategorie. De WW is gemaximeerd. Mensen die een inkomen ontvangen boven het gemaximeerde dagloon in de WW zullen daardoor bij werkloosheid geen 75% of 70% van het laatstverdiende loon ontvangen, maar een lager percentage. Daardoor hebben zij een grotere inkomensdaling dan lagere inkomenscategorieën. De theorie van Lundvall (2010) geeft aan dat om dit risico op te vangen hogere inkomens meer zullen sparen dan lagere inkomens (Lundvall, 2010).

Een veel aangehaalde theorie is dat mensen met vermogen geen genoeg nemen met werk dat veel minder betaalt dan hun vorige baan. Mensen zonder vermogen zijn eerder geneigd een baan aan te nemen die veel minder betaalt dan hun vorige baan. De reden hiervoor is dat mensen zonder vermogen snel in de financiële problemen komen bij werkloosheid. Diverse auteurs hebben hier onderzoek naar gedaan.

In Nederland zijn mensen met kleine vermogens eerder geneigd een baan te aanvaarden met een lager loon dan mensen met grote vermogens (Lammers 2014). Daarnaast solliciteren mensen met kleine vermogens vaker dan mensen met grote vermogens. In dit geval zal het een het ander beïnvloeden. Mensen die een lager loon acceptabel vinden kunnen immers op meer banen solliciteren dan mensen die geen genoeg nemen met een laag loon. Bloemen et al. (2001) laten eveneens zien dat mensen met kleine vermogens lagere lonen eerder acceptabel vinden dan rijkere. Dit effect doet zich sterker voor bij de minst verdienende partner dan bij de meest verdienende partner. Dit is te verklaren doordat de inkomensdaling bij werkloosheid van de kostwinner groter is dan een inkomensdaling bij werkloosheid van de minst verdienende partner. Hoe groter de inkomensdaling is, hoe meer noodzaak er is om het inkomen te verhogen. De periode die overbrugt kan worden met het vermogen is groter bij de minst verdienende partner dan bij de kostwinner.

Wat hierbij aansluit zijn de bevindingen van Bloemen (2002). Hij vindt voor Nederland dat een 10% groter vermogen bij niet-werkzame mensen gepaard gaat met een 0,73% lagere kans om aan het werk te gaan.

Het feit dat vermogenden kiezen voor beter betaalde banen dan minder vermogenden versterkt de vermogensongelijkheid. Immers, wie een beter betaalde baan vindt kan gemakkelijker sparen dan iemand die dat niet heeft. Daar staat wel tegenover dat het vermogen sterker zal terugelopen naarmate men langer naar een baan zoekt.

We kunnen concluderen dat vermogen van invloed is op de duur van de werkloosheid, hoe hoger het vermogen, hoe langer de werkloosheid. Ook aanvaarden mensen met een klein vermogen sneller een baan dan mensen met een groot vermogen. Mensen met een groot vermogen kunnen selectiever zijn. Dat versterkt de ongelijkheid.

3.4 Gezondheid

Uit onderzoek van Berger-Van Sijl et al. (2010) blijkt dat vermogen sterk gerelateerd is aan de ervaren gezondheid van mensen, evenals inkomen. Hoe groter het vermogen, hoe beter de ervaren gezondheid. Een combinatie van vermogen en inkomen is een nog sterker verklarende variabele voor gezondheid. Hoe hoger het vermogen en het inkomen, des te beter de ervaren gezondheid.

Vermogen blijkt daarnaast van invloed op het huisartsenbezoek (Berger-Van Sijl, 2011). Mensen met kleinere vermogens gaan vaker naar de huisarts dan mensen met een groter vermogen. Voor verschillende ziektepatronen geldt eveneens dat mensen met kleine vermogens vaker worden gediagnostiseerd dan mensen met grotere vermogens, zoals psychische problemen en diabetes mellitus bij ouderen. Voor hart- en vaatziekten is vermogen geen onderscheidende factor.

Ook de thuiszorg blijkt afhankelijk van vermogen en inkomen (Bronsveld-de Groot, 2011), al dan niet gecombineerd. Hoe hoger het vermogen en/of inkomen, des te minder men een beroep doet op de thuiszorg. In bovengenoemde onderzoeken is gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht.

Lewin-Epstein et al. (2013) hebben in 16 landen gekeken naar de relatie tussen vermogen en gezondheid voor mensen ouder dan 50 jaar. Vermogen blijkt een voorspellende factor voor gezondheid. Hoe meer vermogen iemand heeft, des te groter de kans om gezond te zijn. In het onderzoek is gecorrigeerd voor leeftijd, inkomen en sociaaleconomische kenmerken.

De gepresenteerde onderzoeken zeggen niets over het causale verband tussen vermogen en gezondheid. Het is heel goed mogelijk, zeer waarschijnlijk zelfs, dat iemand, doordat hij of zij ongezond is, geen werk heeft of alleen parttime kan werken. Daardoor is het inkomen lager en wordt het lastiger vermogen op te bouwen. Het omgekeerde, dat vermogen of inkomen een verklarende variabele is voor de gezondheid waarin iemand verkeert, is ook mogelijk. Iemand die vermogend is kan bijvoorbeeld betere zorg kopen, betere voeding aanschaffen of in een gezondere leefomgeving wonen. In Nederland heeft iedereen recht op goede zorg, is de voeding die men kan kopen om gezond te leven betaalbaar voor iedereen en zijn de verschillen in leefomgeving ook binnen bepaalde marges aanvaardbaar. Daarmee lijkt het causale verband tussen vermogen/inkomen en gezondheid toch vooral in de richting te gaan dat gezondheid de oorzaak is voor verschillen in vermogen/inkomen en niet andersom. Ook andere oorzaken kunnen een verklaring zijn, bijvoorbeeld het opleidingsniveau, daarvoor is niet gecorrigeerd.

Toch is vermogen wel degelijk een verklarende variabele voor de gezondheid. Wie vermogen heeft voelt zich namelijk zekerder (Kennickell, 2008). Men kan negatieve inkomensschokken gemakkelijker opvangen. Daardoor voelen mensen met veel vermogen zich zekerder dan mensen met weinig vermogen. En mensen met weinig vermogen ervaren sneller stress. Betalingsproblemen liggen bijvoorbeeld sneller op de loer. Stress is één van de belangrijkste oorzaken van gezondheidsproblemen. Kennickell laat zien dat mensen in de VS met vermogen minder roken, een betere gezondheid hebben, langer leven en een betere dekking hebben bij de zorgverzekering. Wie vermogen heeft kan zijn gezondheid en gezondheidsrisico's beïnvloeden wanneer het inkomen laag is door het vermogen aan te spreken. Daarnaast kan vermogen

gebruikt worden om in een gezonde leefomgeving te gaan wonen of gezonder te gaan leven. Er is geen reden om aan te nemen dat dit in Nederland anders ligt, al is de toegankelijkheid van zorgverzekeringen in Nederland veel groter dan in de VS.

Hoewel niet even duidelijk is of veel vermogen zorgt voor een hogere kans op goede gezondheid of andersom, is het duidelijk dat er een positieve relatie is tussen de kans op goede gezondheid en de kans op een groot vermogen. Als we bovendien in ogenschouw nemen dat mensen in Nederland de gezondheidszorg voor een steeds groter deel met eigen middelen betalen (het eigen risico ligt op € 360; meer eigen betalingen), dan bestaat de kans dat de ongelijkheid in vermogens zich duidelijker gaat manifesteren in gezondheidsverschillen. Zeker voor mensen met een laag inkomen kan het hebben van een spaarpot een groot verschil maken, maar ook voor mensen die ineens met grote uitgaven worden geconfronteerd in verband met hun gezondheid. In uitzonderlijke gevallen is het nu mogelijk dat zorgverzekeraars in Nederland bepaalde behandelingen niet vergoeden omdat ze te kostbaar zijn. Wie vermogend is kan deze behandeling dan toch ondergaan.

3.5 Overige factoren

Vermogen verbetert het individuele welzijn. Wie vermogen heeft kan dat gebruiken als een vangnet, als bescherming tegen negatieve inkomensschokken, kan zijn huidige en toekomstige consumptie laten fluctueren en het dient als onderpand. Senik (2014) geeft een overzicht van vele studies waaruit blijkt dat vermogen een positieve invloed heeft op een scala aan onderwerpen. Bij arbeidsongeschiktheid beschermt vermogen tegen sommige negatieve gezondheidsaspecten. Woningeigenaren zijn gelukkiger dan huurders. Bij ziekte heeft vermogen invloed op de mentale gesteldheid. Vermogen geeft psychische veiligheid, dwingt respect af en geeft betere kansen op participatie. En vermogen blijkt in diverse studies als betere voorspeller te gelden voor het welzijn van mensen dan inkomen.

3.6 Conclusies

Vermogen is van invloed op veel sociaaleconomische factoren. Nu mensen meer eigen verantwoordelijkheid krijgen en de verzorgingsstaat langzaamaan kleiner wordt, krijgt vermogen weer een grotere kans om onderscheidend te zijn. Daarbij ontstaat meer en meer het risico dat gelijke kansen niet meer voor iedereen zijn weggelegd.

Wie flink moet lenen voor zijn studie en niet helemaal zeker is of hij of zij de opleiding qua niveau wel aan kan, zal sneller kiezen om de opleiding niet te starten. Terwijl de student met rijke ouders zich over de streep laat halen door zijn ouders om het toch te proberen. Mensen met kleine of negatieve vermogens zijn sneller geneigd om een lager betaalde baan aan te nemen. Vertalen we dat naar de student met een hoge studieschuld, dan zal deze eerder een lager betaalde baan aannemen, daardoor misschien verdringing veroorzaken, maar bovenal ook zijn eigen perspectief zien verminderen. Terwijl de student zonder studieschuld een beter betaalde baan aan zal nemen, waardoor hij sneller vermogen opbouwt dan de student met studieschuld zijn schuld kan afbetalen.

Bij werkloosheid bestaan er al verschillen tussen rijkere en armere werklozen. Rijken blijven langer werkloos en vinden uiteindelijk een beter betaalde baan dan armen.

Wie eerder met pensioen wil heeft vermogen nodig, dat verandert niet, maar de periode om te overbruggen is groter geworden, waardoor het voor vermogenden relatief gemakkelijker wordt om met vervroegd pensioen te gaan dan voor mensen zonder vermogen.

Op het gebied van gezondheid dient er meer onderzoek te komen naar de relatie tussen vermogen en gezondheid. Duidelijk is dat vermogen en gezondheid samenhangen. Er zijn aanwijzingen dat vermogen gezondheid positief beïnvloedt. Van stress weten we dat vermogen een verklarende rol speelt. Wie geen vermogen heeft loopt een verhoogd risico op gezondheidsproblemen. In het kader van gelijke kansen is het ongewenst dat het vermogen van mensen gaat bepalen of zij wel of niet aanspraak kunnen maken op een bepaalde behandeling, dat bevoordeelt de rijken ten opzichte van de armen.

Met vermogen kan iemand zich indekken tegen risico's. Dat is van alle tijden. Grote groepen mensen in onze samenleving bouwen echter geen vermogen op, waardoor zij zich niet kunnen wapenen tegen allerlei ongelukkige voorvallen. Wie een samenleving van gelijke kansen voorstaat, dient de risico's die mensen lopen via collectieve regelingen op te vangen of ervoor zorg te dragen dat ieder zelf de risico's kan dragen door mensen de mogelijkheid te geven vermogen op te bouwen.

Hoofdstuk 4

Overheidsbeleid ten aanzien van vermogen

Nu we in beeld hebben hoe het vermogen over de Nederlandse huishoudens is verdeeld en welke effecten vermogen heeft op het leven van alle dag, kunnen we kijken naar het beleid dat de overheid voert ten aanzien van privévermogen.

Via de belastingen heeft de overheid de meeste invloed op de vermogensvorming van huishoudens. Soms stimuleert zij vermogensvorming en soms remt zij deze af. Dit behandelen we in paragraaf 4.1. Om op bepaalde voorzieningen aanspraak te kunnen maken zijn er vermogenseisen, dit komt in paragraaf 4.2 aan bod. Ook staan we in deze paragraaf kort stil bij de eigen betalingen in de zorg op basis van vermogen. Met sommige ontwikkelingen in de privévermogens houdt de overheid zich niet bezig. Dit komt in paragraaf 4.3 aan de orde. Paragraaf 4.4 geeft een overzicht van alle opbrengsten uit en lasten op vermogen. We eindigen met een korte slotbeschouwing.

Voor de details van de diverse belastingen, eigen betalingen en vermogensgrenzen verwijzen we naar bijlage 3.

4.1 Belasting op vermogen

We starten deze paragraaf met de directe belastingen op vermogen via de belastingboxen. Het tweede onderdeel gaat in op de successiebelasting (erf- en schenkbelasting). Het laatste gedeelte van de paragraaf geeft de indirecte belastingen op vermogen weer.

4.1.1 Behandeling van vermogen in het boxenstelsel

In Nederland kennen we een inkomstenbelastingstelsel dat is opgebouwd uit drie boxen:

- Box 1: belastbaar inkomen uit werk en woning
- Box 2: belastbaar inkomen uit aanmerkelijk belang
- Box 3: belastbaar inkomen uit sparen en beleggen

Uit de beschrijving van de belastbare inkomensonderdelen wordt direct duidelijk dat het vermogen van huishoudens in alle drie de boxen belast kan worden, de eigen woning in box 1, het aanmerkelijk belang in box 2 en spaartegoeden en beleggingen in box 3. Aangezien de boxen verschillende belastingregimes en belastingtarieven hebben, worden de verschillende vermogensbestanddelen van huishoudens verschillend behandeld. Voor alle drie boxen geldt dat gekeken wordt naar het inkomen dat men, al dan niet fictief, krijgt uit vermogen. Het vermogen zelf wordt niet belast.

Box 1: belastbaar inkomen uit werk en woning

In box 1 wordt de eigen woning van huishoudens belast. Het gaat hier om het eerste huis van een huishouden. Andere woningen in het bezit van een huishouden worden belast in box 3. Box 1 kent drie onderdelen die te maken hebben met het eigen huis: het eigenwoningforfait, aftrekposten eigen woning en de vrijstelling kapitaalverzekering.

Iedereen met een eigen huis krijgt in box 1 een inkomen uit de eigen woning toegerekend, het eigenwoningforfait. Het eigenwoningforfait ziet de belastingdienst als inkomsten die een huishouden heeft uit de eigen woning. Het eigenwoningforfait wordt bij het inkomen opgeteld, waarna er belasting over wordt geheven. Dit geldt alleen voor woningeigenaren wier

aftrekposten uit de eigen woning hoger zijn dan het eigenwoningforfait. Zijn de aftrekposten lager dan het eigenwoningforfait, dan tellen zowel het eigenwoningforfait als de aftrekposten niet mee bij het bepalen van de te betalen belasting in box 1. Dit is ook bekend onder de naam 'wet Hillen'.

De hoogte van het eigenwoningforfait is afhankelijk van de WOZ-waarde van de woning. Het eigenwoningforfait bedraagt in 2014 voor de meeste woningen 0,7% van de WOZ-waarde. In bijlage 2 staat een verdere uitwerking van het eigenwoningforfait.

Naast de belasting die huishoudens verschuldigd zijn voor de eigen woning bestaat er ook de mogelijkheid om bepaalde kosten die gemaakt worden voor de eigen woning af te trekken van het belastbaar inkomen. Het gaat hierbij om de rente van de hypotheek of lening, ook wel hypotheekrenteaftrek genoemd, bepaalde kosten die gemaakt worden bij de aankoop van het huis, periodieke betalingen erfpacht, opstal of beklemming en kosten voor een rijksmonument. Voor verdere voorwaarden, zie bijlage 2.

Het tarief waartegen het eigenwoningforfait en de aftrekposten eigen woning worden verrekend is afhankelijk van het belastingtarief waarin iemand zich bevindt. Hoe hoger het belastingtarief is waarin een huishouden zich bevindt, des te hoger is het percentage dat het huishouden van de fiscus terug krijgt. Hogere inkomens hebben daardoor een groter belastingvoordeel dan lagere inkomens. Hogere inkomens hebben eveneens vaker een eigen woning dan lagere inkomens, waardoor hogere inkomensgroepen meer dan evenredig voordelen hebben uit de eigen woning dan lagere inkomens. Voor een verdere toelichting zie bijlage 2.

Wie voor 1 januari 2013 een spaar-, levens- of beleggingshypotheek heeft afgesloten, kan fiscaal vriendelijk vermogen opbouwen om de hypotheek af te lossen. Dit vermogen bouwt men op in een kapitaalverzekering eigen woning, spaarrekening eigen woning of beleggingsrecht eigen woning. Het vermogen dat hierin wordt opgebouwd is exclusief voor het aflossen van de hypotheekschuld. Als men via deze weg 20 jaar of langer vermogen heeft opgebouwd, bedraagt de vrijstelling € 157.000 per persoon. Gedurende de looptijd van de spaar-, leven- of beleggingshypotheek is dit bedrag vrijgesteld van box 3, waardoor er geen belasting over hoeft te worden betaald. Valt het bedrag vrij om de hypotheek mee af te lossen, dan hoeft er eveneens geen belasting over betaald te worden.

Een groot voordeel om via deze weg de hypotheekschuld af te lossen is dat gedurende de gehele periode gebruik kan worden gemaakt van de hypotheekrenteaftrek, zonder dat er belasting betaald hoeft te worden over het opgebouwde vermogen. Voor de huizenbezitter is dit de meest gunstige vorm van vermogen opbouwen voor het aflossen van de hypotheek, waarbij hij ook het voordeligst uit is. Bij annuïtaire hypotheek of lineaire hypotheek is de huizenbezitter duurder uit. Oudman (2014) schat het bedrag dat via deze weg is vrijgesteld van box 3 op € 80 miljard. Het belastingvoordeel voor de huishoudens die gebruik maken van deze route ligt rond de € 960 miljoen op jaarbasis.

Sinds 1 januari 2013 is het niet meer mogelijk om fiscaal vriendelijk vermogen op te bouwen om de hypotheek af te lossen. Wie vanaf 1 januari 2013 een nieuwe hypotheek afsluit moet de hypotheek tenminste annuïtair aflossen om in aanmerking te komen voor de hypotheekrenteaftrek.

Vermogen in de eigen woning wordt niet belast. Integendeel, door de aftrekposten eigen woning krijgen huiseigenaren juist een tegemoetkoming in de woonlasten. Via de vrijstelling van de kapitaalverzekering eigen woning hoeft er eveneens geen belasting over opgebouwd kapitaal voor de eigen woning te worden betaald. Zolang de aftrekposten eigen woning groter zijn dan het eigenwoningforfait, wordt het eigen woningbezit als het ware gesubsidieerd. De overheid is aan de hypotheekrenteaftrek jaarlijks meer dan € 14,3 miljard kwijt (CBS, 2012). Combineren we de aftrekposten eigen woning en het eigenwoningforfait, dan is het verwachte budgettaire beslag € 9,4 miljard voor 2013 (Commissie Inkomsten en Toeslagen, 2012). Het totale eigenwoningforfait voor huishoudens die gebruik maken van de hypotheekrenteaftrek bedraagt daarmee rond de € 5 miljard (€ 14,3 miljard – € 9,4 miljard).¹¹

Het budgettaire beslag vanwege de aftrek geen of geringe eigenwoningschuld in combinatie met het eigen woningforfait dat in dit geval niet geheven wordt, is € 384 miljoen. Van deze regeling maken ongeveer 730 duizend huishoudens gebruik (Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen, 2012).

De fiscale stimulansen voor het eigenwoningbezit zijn succesvol. Het eigen woningbezit is sterk gestegen, van 29% in 1956 naar 59% in 2012 (CBS, 2007 en CBS StatLine).

Box 2: belastbaar inkomen uit aanmerkelijk belang

Wie vermogen heeft in de vorm van aanmerkelijk belang bezit 5% of meer van de aandelen van een vennootschap. Eigenaren van familiebedrijven hebben bijvoorbeeld vaak een aanmerkelijk belang in hun bedrijf. Over het vermogen zelf betaalt men geen belasting. Men betaalt belasting over het inkomen uit aanmerkelijk belang, te weten:

1. Reguliere voordelen, zoals dividenden
2. Vervreemdingsvoordelen, zoals de verkoopwinst op aandelen

Wie inkomen geniet uit aanmerkelijk belang dient hierover 25% belasting te betalen. Te verrekenen verliezen mogen hierop in mindering worden gebracht. Dat geldt ook voor persoonsgebonden aftrek als die niet in box 1 of 3 meegenomen kan worden. De vennootschap betaalt ook dividendbelasting, 15%. Deze belasting krijgt de aanmerkelijk belanghouder weer terug.

Betaalt de onderneming dividend uit aan de aanmerkelijk belanghouders, dan telt het dividend vanaf dan mee als vermogen van de aanmerkelijk belanghouders in box 3. In box 3 betaalt men de vermogensrendementsheffing. De mogelijkheid bestaat ook om de dividenduitkering uit te stellen. Daardoor voorkomt men dat er eveneens belasting betaald wordt in box 3. De Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen (2013) heeft onderzoek gedaan naar de uitstelmogelijkheid van de dividendbetaling door aanmerkelijk belanghouders. Het blijkt dat DGA's op grote schaal gebruik maken van uitstel van dividendbetalingen. Daardoor ontlopen aanmerkelijk belanghouders de belastingbetaling in box 3. Door de fiscaliteiten worden zij gestimuleerd om hun vermogen zoveel als mogelijk aan te houden binnen het eigen bedrijf. Dan is het vrijgesteld van box 3.

¹¹ De cijfers van het CBS en de Commissie Inkomsten en toeslagen gaan over verschillende jaren. Echter de Commissie spreekt in oktober 2012 een verwachting uit over het budgettaire beslag van de hypotheekrenteaftrek gecombineerd met het eigenwoningforfait voor 2013. Op dat moment ligt de hypotheekschuld nog hoger dan in 2011, het jaar waarover het CBS correspondeert. Ik ga er hier vanuit dat de Commissie inschat dat de HRA in 2013 op tenminste hetzelfde niveau ligt als in 2011.

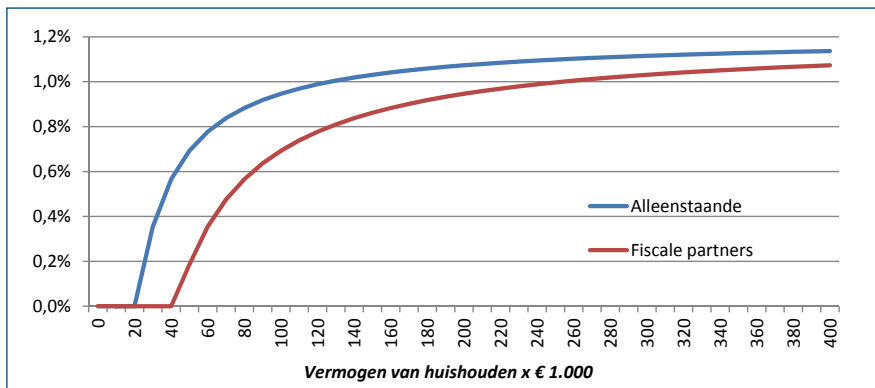
Box 3: belastbaar inkomen uit sparen en beleggen

De belastingdienst kijkt anders naar vermogen dan deze studie. Box 3 belast het vermogen van huishoudens, ofwel de bezittingen van huishoudens verminderd met de schulden. De definitie van bezittingen en schulden is een andere dan in deze studie. De bezittingen die in box 3 belast worden zijn: banktegoeden, spaargelden, aandelen (anders dan aanmerkelijk belang, obligaties, overige effecten) en onroerend goed (behoudens de eerste eigen woning). De eigen woning, het aanmerkelijk belang en het ondernemingsvermogen worden niet meegenomen. Dit geldt aan de schuldenkant voor de hypotheekschuld eigen woning en de schulden van ondernemingen of een negatief aanmerkelijk belang. De volgende schulden worden wel meegenomen: schulden voor consumptiedoeleinden (bv. lening voor aankoop auto), negatief saldo bankrekening, schulden voor financiering onroerend goed excl. eigen woning, schulden in verband met studiefinanciering.

Kijkt de belastingdienst in box 1 en 2 naar de daadwerkelijke inkomsten uit werk, woning en aanmerkelijk belang, in box 3 rekent de belastingdienst met een forfaitair rendement. De fiscus kijkt niet naar de daadwerkelijke opbrengsten van vermogen. De fiscus gaat ervan uit dat iemand 4% rendement behaalt op zijn vermogen. Over dit rendement betaalt men 30% belasting. Het effectieve belastingtarief op vermogen is zodoende 1,2%, ook wel de vermogensrendementsheffing genoemd.

Een huishouden hoeft niet over al het vermogen belasting te betalen. Wie fiscaal gezien alleenstaand is, hoeft over de eerste € 21.139 geen belasting te betalen. Fiscale partners betalen over de gezamenlijke € 42.278 geen vermogensrendementsheffing. Mensen die de AOW-gerechtigde leeftijd hebben bereikt kunnen, afhankelijk van hun inkomen, een hoger heffingsvrij vermogen hebben.

Figuur 4.1 Effectieve tarief vermogensrendementsheffing

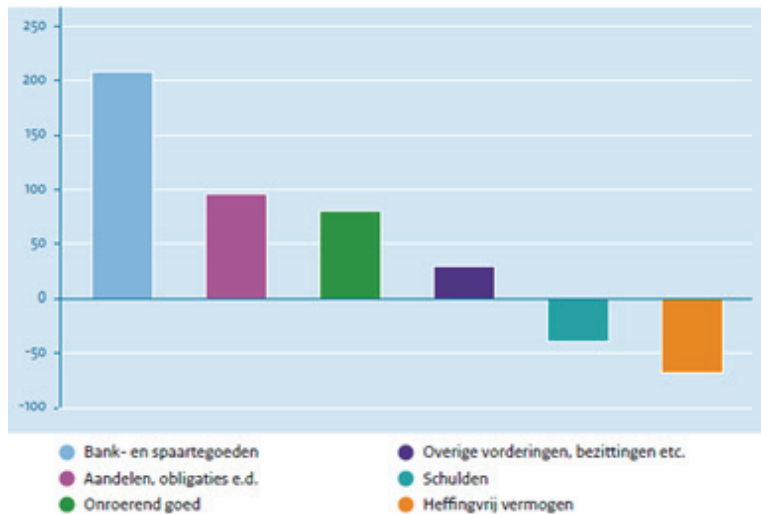
Figuur 4.1 geeft weer dat de vermogensrendementsheffing door de vrijstelling een progressief karakter heeft. Hoe hoger het vermogen van een huishouden is, des te hoger het effectieve belastingtarief. De progressie is vooral zichtbaar in de eerste € 200.000 vermogen van een huishouden. Daarna vlt de toename van het effectieve tarief af.

De Commissie belastingen en toeslagen (2013) geeft aan dat het progressieve karakter van de vermogensrendementsheffing aansluit bij het rendement dat huishoudens op hun vermogen behalen. Hoe groter het vermogen, des te hoger het rendement.

Wie aandelen bezit en dividend ontvangt is hierover 15% dividendbelasting verschuldigd. De onderneming die dividend uitkeert, houdt de dividendbelasting in, waardoor particulieren een lager dividend ontvangen. De betaalde dividendbelasting kunnen particuliere huishoudens weer aftrekken van de inkomstenbelasting, waardoor zij uiteindelijk geen dividendbelasting hoeven af te dragen. De dividendbelasting is als het ware een voorheffing voor de vermogensrendementsheffing.

De Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen (2013) maakt duidelijk dat 1,93 miljoen huishoudens belasting betalen in box 3. Het bedrag dat zij aan vermogen hebben bedraagt € 374 miljard. Rekening houdend met het heffingsvrije vermogen betalen deze huishoudens uiteindelijk € 3,67 miljard vermogensrendementsheffing. Het heffingsvrije vermogen zorgt voor € 1,7 miljard aan gedeerde inkomsten. Omgerekend telt € 140 miljard vermogen niet mee in de vermogensrendementsheffing.

Figuur 4.2 Samenstelling grondslag forfaitair rendement

Bron: Commissie Inkomstenbelasting en toeslagen (2013)

Figuur 4.2 laat de samenstelling van het vermogen zien waarover vermogensrendementsheffing betaald moet worden. Veruit het belangrijkste bestanddeel betreft bank- en spaartegoeden.

Uit de statistieken van het ministerie van Financiën komt naar voren dat de rijkste 481.000

huishoudens goed zijn voor € 254 miljard vermogen. Daarover betalen zij ruim € 2,8 miljard vermogensbelasting, wat neerkomt op 77% van de totale belasting op vermogen. Uit de gegevens komt verder naar voren dat de vermogensrendementsheffing progressief is. Het daadwerkelijke belastingpercentage dat de rijkste groep huishoudens betaalt, is 1,1%, de groep daaronder betaalt 0,8%, die daaronder 0,6% en de groep met de laagste vermogens die nog in aanmerking komen voor de vermogensbelasting betaalt 0,4%. De overige huishoudens betalen geen vermogensbelasting over het vermogen dat zij hebben.

Door de vermogensrendementsheffing ontmoedigt de overheid het opbouwen van vermogens. Immers, wie een vermogen heeft boven de vrijstelling betaalt hierover 1,2% belasting. Dit wordt versterkt door de lage rendementen die vooral spaarders nu halen op hun vermogen. De spaarrente ligt nu onder het belastingtarief. Het fictieve rendement van 4% lijkt daardoor achterhaald.

4.1.2 Successiebelasting

Wie in Nederland een erfenis of een schenking ontvangt dient hierover belasting af te dragen, de zogeheten successiebelasting. Voordat we ingaan op de hoogte van de successiebelasting geven we een kort overzicht van de nalatenschappen in het afgelopen decennia.

Nalatenschappen

Overlijdt iemand, dan blijft het vermogen achter. Via een erfenis of een legaat wordt het vermogen doorgegeven aan de partner, kinderen, overige familie, andere erfgenamen en goede doelen. Het CBS houdt bij hoeveel mensen een erfenis nalaten. Tabel 4.1 laat zien dat het aantal erfenissen vanaf medio jaren '00 oploopt. Deze stijging is opvallend, aangezien het aantal mensen dat overlijdt in deze jaren stabiel is, rond de 135.000. De stijging zal liggen in het feit dat ouderen vaker vermogen hebben. Had op 31 december 2005 nog 25,5% van de 65-plussers tussen de € 0 en € 10.000 vermogen, op 31 december 2011 was dit aantal teruggelopen tot 21,8% van de huishoudens.

Tabel 4.1 Nalatenschappen

	Aantal nalatenschappen	Nagelaten vermogen	Gemiddelde	Mediaan
Perioden		x mln euro	x dzd euro	x dzd euro
2005	104.280	10.252	98	20
2006	108.430	11.345	105	22
2007	106.290	11.889	112	23
2008	111.020	12.535	113	24
2009	110.310	12.039	109	26
2010	116.420	14.020	120	26
2011	117.760	13.897	118	24

Bron: CBS, Bewerking: Aldert Boonen

Het gemiddelde bedrag van de erfenis is sinds 2005 gestegen, net als de mediaan. In 2011 loopt dit weer iets terug. De combinatie van een stijgend aantal erfenissen en een stijging van het gemiddelde bedrag van de erfenis zorgt ervoor dat het totale nagelaten vermogen in zes jaar tijd is toegenomen van € 10,2 miljard naar € 13,9 miljard, ruim 35%.

Op jaarbasis verwisselt iets meer dan 1% van het totale vermogen van eigenaar via vererving. Dit percentage is groeiende en zal door de vergrijzing, waardoor het aantal sterfgevallen oploopt, verder stijgen. Door de toename van de erfenissen zal het nagelaten vermogen een belangrijkere rol gaan spelen in de vermogensvorming van huishoudens.

Tabel 4.2 geeft weer dat in 28% van de gevallen de nalatenschap niet meer dan € 10.000 bedraagt. Het totale bedrag van deze kleine nalatenschappen is 1% van het totaal bedrag, 123 miljoen euro. Bijna driekwart van het totale bedrag aan erfenissen, € 9,9 miljard bestaat uit erfenissen boven de € 200.000. De verdeling van de erfenissen over de bevolking is daarmee scheef. De Gini-coëfficiënt¹² van de verdeling van de erfenissen bedraagt 0,72. Dit duidt op een grote ongelijkheid in erfenissen.

Tabel 4.2 Verdeling van de nalatenschappen naar bedrag

	Aandeel in totaal aantal nalatenschappen	Aandeel in totale bedrag nalatenschappen
Negatief of nul euro	1%	0%
> 0 tot 5 000 euro	19%	0%
5 000 tot 10 000 euro	9%	1%
10 000 tot 25 000 euro	20%	3%
25 000 tot 50 000 euro	9%	3%
50 000 tot 100 000 euro	10%	6%
100 000 tot 200 000 euro	14%	17%
200 000 tot 500 000 euro	13%	33%
500 000 euro en meer	4%	38%

Bron: CBS; bewerking: Aldert Boonen

Het totale bedrag aan erfenissen is uit te splitsen in vermogensbestanddelen. De twee belangrijkste vermogensbestanddelen in de erfenis zijn de eigen woning (minus de hypotheekschuld), goed voor ruim 40% van het totale bedrag aan erfenissen, en de bank- en spaartegoeden, ongeveer 35% van het totaal. De twee andere onderdelen zijn effecten (aandelen, obligaties, opties etc.) en ondernemingsvermogen (waaronder aanmerkelijk belang). In 2 à 3% van de nalatenschappen is er sprake van ondernemingsvermogen dat geërfd wordt. Het gaat hierbij om grote bedragen, gemiddeld € 400.000.

Door de jaren heen gaat iets meer dan de helft van het bedrag aan erfenissen naar de

¹² Voor uitleg van het begrip Gini-coëfficiënt zie hoofdstuk 2.

kinderen. Een kwart van de nalatenschappen gaat naar de partner (weduwe, weduwnaar of samenwonende) die achterblijft. 8% is bestemd voor de kleinkinderen, broers en zussen. Niet-verwanten en overige verre familie erven 10% van het totale bedrag. De rest, 2 à 3%, gaat naar goede doelen.

Via nalatenschappen is vermogen overerfbaar. De ongelijkheid in vermogen is zodoende ook overerfbaar.

Successierechten

Wie een erfenis ontvangt, dient hierover successiebelasting te betalen. De hoogte van de belasting hangt af van de relatie die de erfgenaam heeft met de overledene. Hoe dichter men bij de overledene staat, des te lager het tarief is dat men betaalt, zie tabel 4.3. Erfbelasting betaalt men over alle vermogenscomponenten, onafhankelijk van de belastingbox waarin ze zich bevinden.

Tabel 4.3 Vrijstellingen en tarieven successiebelasting, 2014

Relatie met overledene	Vrijgesteld bedrag	Tarief successierecht	
		€ 0 - € 117.214	€ 117.214 en meer
Partner	€ 627.367	10%	20%
Kind	€ 19.868	10%	20%
Kleinkind	€ 19.868	18%	36%
Ouder	€ 47.053	30%	40%
Kind met een handicap	€ 59.601	10%	20%
Verdere afstammelingen	€ 2.092	18%	36%
Andere erfgenaam	€ 2.092	30%	40%
ANBI, SBBI of steunstichting SSBI ¹³	€ 2.092	Geen belasting, tenzij er een voorwaarde aan de erfenis is verbonden buiten de statutaire doelstelling	

Bron: Belastingdienst

Wie een bedrijf erft en de onderneming voortzet kan gebruik maken van de bedrijfsopvolgingsregeling. Daardoor betaalt de erfopvolger een lager bedrag aan erfbelasting. De eerste € 1.045.611 (bedrag 2014) aan bedrijfswaarde is vrijgesteld voor de erfbelasting. Over het meerdere geldt een vrijstelling van 83%. Over de overige 17% dient erfbelasting te worden betaald. Daarvoor gelden de vrijstellingen en tarieven zoals hierboven aangegeven.

Hierboven werd duidelijk dat Nederlanders op jaarbasis ongeveer € 14 miljard aan erfenissen nalaten. Aan de hand van CBS-statistieken is uit te rekenen hoeveel belasting over de erfenissen

¹³ ANBI: algemeen nut beogende instelling; SBBI: sociaal belang behartigende instelling.

wordt betaald. Daarbij dient aangetekend te worden dat het totale bedrag aan nalatenschappen waarover belasting betaald wordt, lager ligt dan het bedrag aan nalatenschappen. In 2010 ontvingen de verkrijgers van de nalatenschappen € 12 miljard, waarover zij € 1,3 miljard erfbelasting hebben betaald. Dit komt neer op een gemiddeld tarief van 11%. Het tarief dat de verkrijgers betalen, is afhankelijk van de relatie die men heeft met de overledene. Rekening houdend met de vrijstellingen betaalt de partner gemiddeld 1,2%, de kinderen 9,8%, niet- of verre verwanten betalen 31% en ANBI's betalen niets.

Volgens het ministerie van Financiën is in 2010 een totaal bedrag van € 1,7 miljard ontvangen aan successierechten. Dit is een combinatie van de erfbelasting en de schenkingsbelasting. De vrijstelling voor ANBI's in de successiebelasting kost € 185 miljoen op jaarbasis, evenveel als de bedrijfsopvolgingsfaciliteit (aanmerkelijk belang).

Schenken

Een andere mogelijkheid om het vermogen door te geven is schenken. Wie een schenking ontvangt moet daarover belasting betalen, zodra het bedrag hoger is dan het vrijgestelde bedrag, € 2.092. Het vrijgestelde bedrag is hoger voor ouders die hun kinderen een schenking doen, € 5.229. Daarnaast hebben ouders nog de mogelijkheid om kinderen tussen de 18 en 40 jaar eenmalig een bedrag van € 25.096 te schenken. In 2014 is de vrijstelling voor de eigen woning eenmalig verruimd naar € 100.000 voor ouders die hun kinderen willen ondersteunen. De belastingtarieven komen overeen met de erfbelasting.

De opbrengst van de schenkbelasting is onduidelijk. De beste schatting die er te maken is, is de opbrengst van de successiebelasting (combinatie van erfbelasting en schenkingsbelasting) te verminderen met de opbrengst van de erfbelasting. De opbrengst van de schenkingsbelasting komt dan neer op € 400 mln.

4.1.3 Indirecte belastingen op vermogen

Naast de bovengenoemde belastingen op vermogen zijn er nog enkele indirecte belastingen op vermogen. Deze betreffen de onroerend zaak belasting (OZB) en de waterschapheffingen. De hoogte van beide belastingen is afhankelijk van de WOZ-waarde van onroerende zaken. In deze belastingen worden de schulden die zijn verbonden aan de onroerende zaken niet meegenomen. Daarom spreken we van indirecte belastingen op vermogen.

De OZB-tarieven verschillen aanzienlijk per gemeente. Het gemiddelde tarief bedraagt 0,1184%, het hoogste tarief is 0,2300% en het laagste tarief 0,0451%. De totale opbrengst van de OZB is € 3,7 miljard. Ongeveer de helft is afkomstig van OZB-belasting op woningen (Coelo, 2014).

Gemeenten met relatief waardevol onroerend goed binnen hun gemeentegrenzen krijgen een lagere algemene uitkering van het Rijk. Zij worden geacht zelf meer belasting te heffen.

Een gedeelte van de waterschapheffingen betalen eigenaren van onroerend goed. Dit gaat net als de OZB op basis van de WOZ-waarde. Het hoogste tarief bedraagt 0,0584%, het gemiddelde tarief 0,0320% en het laagste tarief 0,0168%. De opbrengst bedraagt € 622 miljoen in 2014.

4.2 Vermogenstoets en vermogensafhankelijke eigen bijdragen

Voor sommige voorzieningen die de overheid aanbiedt gelden vermogenstoetsen. Een huishouden mag dan een maximum aan vermogen hebben, heeft een huishouden meer vermogen, dan kan een huishouden geen gebruik maken van de voorziening. Voor de vermogensseis gaat men meestal uit van hetzelfde vermogensbegrip als in box 3.¹⁴ We lopen kort de diverse voorzieningen langs waarvoor de overheid vermogenstoetsen heeft gesteld. Het laatste deel van de paragraaf laat de vermogensafhankelijke bijdragen in de AWBZ zien.

Door toeslagen en eigen bijdragen afhankelijk te maken van het vermogen geeft de overheid een negatieve prikkel aan huishoudens om vermogen op te bouwen. Immers, wie vermogen heeft, komt niet meer in aanmerking voor sommige voorzieningen of moet zelf meer bijbetalen.

Zorgtoeslag

Om voor zorgtoeslag in aanmerking te komen mogen mensen een beperkt bedrag aan vermogen hebben. Bovenop het vrijgestelde vermogen in box 3 geldt een maximum aan vermogen van € 81.360. Dit bedrag geldt voor een fiscaal huishouden. Het maakt daarbij niet uit of er zich één persoon in een huishouden bevindt of dat er twee toeslagpartners in een huishouden zijn.

Bij de introductie van de vermogenstoets in de zorgtoeslag in 2013 raakte 6% van de huishoudens die zorgtoeslag ontvingen de zorgtoeslag kwijt. In totaal gaat het om 300.000 huishoudens. Het kabinet bespaarde € 170 miljoen met de introductie van de vermogenstoets. Per huishouden gaat het om een bedrag van rond de € 560 op jaarbasis (Schipper et al. 2011).

Huurtoeslag

Wie aanspraak wil maken op huurtoeslag mag eveneens maar een beperkt bedrag aan vermogen hebben. Een huishouden mag niet meer vermogen hebben dan het vrijgestelde vermogen in box 3. De opbrengst van deze maatregel is onbekend.

Kindgebonden budget

Als een huishouden kindgebonden budget wil aanvragen dient het te voldoen aan een vermogenstoets. Deze is exact gelijk aan de vermogenstoets bij de zorgtoeslag. Ongeveer 3% van de huishoudens met een kindgebonden budget kwam in 2013 door de introductie van de vermogenstoets niet meer in aanmerking voor het kindgebonden budget (Kamp, 2011).

Bijstand

Voor de bijstand geldt eveneens een vermogenstoets. Het begrip vermogen wordt in de bijstand ruimer geïnterpreteerd. Zo wordt het eigen vermogen in het huis wel meegenomen zodra het boven de € 49.400 uitkomt (WOZ-waarde – hypotheekschuld). Daarnaast neemt men zaken mee die men apart dient te taxeren, zoals de auto, caravan, boot en kunst. In tabel 4.4 staan de maximale bedragen die een huishouden mag hebben om voor bijstand in aanmerking

¹⁴ Men gaat uit van hetzelfde vermogensbegrip als in box 3, waarbij aangetekend dient te worden dat er geen vrijstelling is voor groene beleggingen. Wel zijn er andere vrijstellingen, ook wel bijzonder vermogen, die te maken hebben met schadevergoedingen op het terrein van gezondheid, seksueel misbruik en oorlogsslachtoffers.

te komen. De vermogenstoets is aanzienlijk zwaarder dan bij de huurtoeslag. Mensen die in de bijstand terecht dreigen te komen dienen eerst bijna al hun vermogen 'op te eten'. Dat maakt de mensen zeer kwetsbaar voor onverwachte gebeurtenissen.

Tabel 4.4 Maximum eigen vermogen om in aanmerking te komen voor bijstand

Samenstelling huishouden	Maximumbedrag eigen vermogen	Maximale vrijlating waarde van eigen woning
Gezamenlijke huishouding	€ 11.700	€ 49.400
Alleenstaande ouder	€ 11.700	€ 49.400
Alleenstaande	€ 5.850	€ 49.400

Bron: Rijksoverheid.nl

Rechtsbijstand

Iedereen in Nederland die rechtsbijstand nodig heeft maar dat niet kan betalen heeft recht op een bijdrage in de kosten. Dit noemen we gesubsidieerde rechtsbijstand (www.rvr.org). Wie aanspraak wil maken op gesubsidieerde rechtsbijstand moet voldoen aan inkomensnormen; het inkomen mag niet hoger liggen dan een bepaald bedrag. Daarnaast moet worden voldaan aan de vermogensnormen. Het vermogen mag niet hoger liggen dan het heffingsvrije vermogen zoals de fiscus dat definieert.

Vermogensafhankelijke eigen bijdrage in de AWBZ

Wie gebruik maakt van de AWBZ betaalt een eigen bijdrage. De eigen bijdrage is allereerst afhankelijk van het inkomen. Mocht het maximum aan de eigen bijdrage nog niet zijn bereikt, dan wordt ook het vermogen in de berekening van de eigen bijdrage betrokken.

De bijdrage vanuit het vermogen kan op jaarbasis oplopen tot 8% van het vermogen boven de fiscale vrijstelling, bij langdurig verblijf in een AWBZ-instelling. Bij kortdurend verblijf in de AWBZ-instelling geldt een maximale eigen bijdrage van 1% van het vermogen boven de fiscale vrijstelling. Voor een verdere toelichting verwijzen wij naar bijlage 2.

De opbrengsten van de vermogensafhankelijke eigen bijdrage schat Veldhuijzen van Zanten-Hyllner (2012) op € 160 miljoen op jaarbasis.

4.3 Onbelaste vermogensbestanddelen

Het belastingstelsel in Nederland heeft geen oog voor de vermogenswinsten die huishoudens behalen. Deze zijn vrijgesteld van belastingen. Wie bijvoorbeeld 20 jaar geleden een huis heeft gekocht voor € 100.000 en het huis nu verkoopt voor € 400.000 hoeft over de gemaakte winst, € 300.000, geen belasting te betalen. De waardestijging van aandelen wordt eveneens niet belast. Dit geldt bij winsten op alle vermogensbestanddelen.

Dividenden en rente-uitkeringen zijn eveneens onbelast, maar in box 3 van de inkomstenbelasting geldt wel een heffing over een fictief rendement op spaargeld en beleggingen (zie par.4.1.1).

4.4 Totale lasten en tegemoetkomingen ten aanzien van vermogen

In dit hoofdstuk zijn allerlei regelingen en belastingen in relatie tot vermogen aan de orde gekomen. Tabel 4.5 geeft een totaal overzicht van alle onderwerpen. Gaan we ervan uit dat al deze regelingen en belastingen inderdaad aan het vermogen gekoppeld zijn (discutabel bij de OZB en waterschapheffingen), dan blijkt dat vermogen (inclusief rentelasten) van huishoudens per saldo niet belast wordt. Alle regelingen en belastingen samen leveren de verschillende overheden een negatief bedrag op van € 1.100 miljoen. Als we dit bedrag afzetten tegen het totale vermogen van huishoudens, € 1.166 miljard, dan is het belastingpercentage op vermogen -0,10%. Ofwel, vermogen wordt gesubsidieerd door de overheid. De belangrijkste oorzaak van de negatieve opbrengst ligt in de hypotheekrenteaftrek. Daarnaast loopt de overheid € 3,4 miljard mis wegens vermogensvrijstellingen.

Tabel 4.5 Overzicht Overheidsinkomsten uit vermogen particuliere huishoudens

	Opbrengsten en verminderde uitgaven	Vrijstellingen
Onderwerpen	x mln euro	x mln euro
Vermogen in boxen		
Eigen Woning Forfait	5.000	
Aftrekposten eigen woning	-14.300	
Wet Hillen		384
Vrijgestelde kapitaalverzekering EW		960
Vermogensrendementsheffing	3.667	
Vrijgesteld vermogen box 3		1.697
Successiebelasting		
Erfbelasting	1.300	
Schenkbelasting	400	
Vrijstellingen ANBI		185
Bedrijfsopvolgingsfaciliteit		185
Indirecte belastingen		
OZB woningen	1.850	
Waterschapheffingen	622	
Vermogenstoets en eigen bijdragen		
Zorgtoeslag	170	
Huurtoeslag	onbekend	
Kindgebonden Budget	onbekend	
AWBZ en WMO	160	
Bijstand	onbekend	
Totaal	-1.131	3.411

Bronnen: zie diverse bronnen in hoofdstuk 4, bewerking: Aldert Boonen

4.5 Beschouwing

Het overheidsbeleid ten aanzien van vermogen is dubbelzinnig. Aan de ene kant stimuleert zij de opbouw van eigen vermogen, aan de andere kant ontmoedigt zij de vermogensopbouw. De stimulans is te zien bij de eigen woning via de hypotheekrenteaftrek. De overheid betaalt tot bijna de helft van de hypotheekrente terug. De stimulans voor hogere inkomens is daarbij groter dan voor lagere inkomens, aangezien hogere inkomens een groter gedeelte van de door hun betaalde hypotheekrente terugkrijgen.

Tegelijkertijd ontmoedigt de overheid vermogensopbouw. Zeker voor lagere inkomens en mensen die meer risico lopen op langdurige werkloosheid. Dat doet zij door toeslagen afhankelijk te maken van vermogen, waarbij de huurtoeslag eruit springt. Wie boven de vermogensvrijstelling van € 21.139 uitkomt, ontvangt geen huurtoeslag meer, een relatief lage grens. Maar ook de aanspraak op de bijstand is afhankelijk van vermogen, waarbij ook de auto meetelt. Een vermogensgrens van € 11.700 voor een gezin is zeer laag. Huishoudens die meer risico lopen om in de bijstand te belanden of een huurtoeslag ontvangen, zullen zich wel twee keer bedenken om meer vermogen dan de bovengenoemde grenzen op te bouwen, aangezien zij anders minder inkomsten hebben.

Voor het draagvlak van de belastingen is het wenselijk dat het belastingstelsel fair is. Alleen dan houden mensen vertrouwen in het stelsel. Met betrekking tot vermogen is het de vraag in hoeverre het stelsel fair is. Voor de diverse vermogensbestanddelen zoals ze in deze publicatie aan de orde komen zijn er verschillende belastingregimes. Wie er bijvoorbeeld voor kiest om geld opzij te zetten in een kapitaalverzekering voor het aflossen van de eigen woning, hoeft daar geen belasting over te betalen (tot een bedrag van € 157.000 per persoon), terwijl iemand die spaart via zijn spaarrekening wel belasting dient te betalen, te weten 1,2% boven het meerdere van € 20.139. Wanneer beide mensen over een periode van 30 jaar jaarlijks € 4.000 inleggen in hun kapitaalverzekering respectievelijk spaarrekening (we gaan er voor het gemak vanuit dat het reële rendement 0% bedraagt), dan is de eindsom na 30 jaar in beide gevallen € 120.000. Echter diegene die zijn geld in een kapitaalverzekering heeft gestort, heeft geen vermogensrendementsheffing betaald, terwijl diegene die het geld op de spaarrekening heeft gestort ruim € 15.500 vermogensrendementsheffing heeft betaald. Evenzo kunnen mensen met verschillende inkomens bij de hypotheekrenteaftrek verschillende aftrekpercentages krijgen. Daarnaast kunnen DGA's in box 2 ervoor kiezen hun dividenduitkering uit te stellen, waardoor ze geen belasting in box 3 hoeven te betalen over de uitgestelde dividenduitkering. Dit in tegenstelling tot gewone aandeelhouders. Als het bedrijf waarin zij aandelen hebben de dividenduitkering uitstelt, zal dat leiden tot een hogere beurskoers, waarover zij wel vermogensrendementsheffing moeten betalen. Deze voorbeelden laten zien dat het belastingstelsel voor wat betreft vermogen niet fair is. Daarnaast zullen de onevenwichtigheden in de behandeling van vermogen ongetwijfeld leiden tot belastingarbitrage.

Een uitgebreide discussie over de verhouding tussen belasting op arbeid, winst en vermogen voert hier te ver. Echter, de negatieve belastingopbrengst op vermogen geeft wel aanleiding tot vraagtekens.

Hoofdstuk 5

Conclusies

De verzorgingsstaat van begin jaren '80 is niet meer. Steeds vaker dragen burgers zelf de verantwoordelijkheid voor de risico's die zij lopen. Met dit onderzoek wilden wij de vraag beantwoorden of burgers in staat zijn de risico's, die de overheid bij hen neerlegt, op te vangen met hun vermogen.

Vermogen is een middel om consumptie door de tijd heen te spreiden. Mensen gaan hier verschillend mee om, afhankelijk van hun voorkeuren. De meeste mensen vinden een buffer voor onvoorziene uitgaven van belang, vooral voor de korte termijn en middellange termijn. Zodra het om andere zaken gaat lopen de meningen uiteen. Sommigen willen een buffer voor de vakantie, anderen voor de aankoop van een auto of om te sparen voor de kinderen. De een wil vermogen opbouwen voor de korte termijn, de andere voor de langere termijn, hoewel er nauwelijks mensen zijn die meer dan tien jaar vooruitkijken. De tijdshorizon van mensen kan gerelateerd zijn aan de grootte van hun buffer. Wie nauwelijks spaargeld heeft, zal zich vooral richten op de korte termijn. Het is dan niet zinvol om met langetermijnplanning bezig te zijn, aangezien de prioriteiten in het heden liggen; de koelkast of de wasmachine die kapot gaat of de rekening voor het eigen risico in de zorg die betaald moet worden.

Ruim de helft van de mensen zegt voorbereid te zijn op de financiële gevolgen van pensionering en werkloosheid, maar slechts de helft van hen heeft daarvoor maatregelen getroffen. Bijna driekwart van de mensen is dus niet voorbereid. Dat de WW korter wordt, de AOW later ingaat, er steeds hogere eigen bijdragen in de zorg zijn en het hoger onderwijs meer uit eigen zak betaald moet worden is niet direct terug te zien in de redenen die mensen opgeven waarom zij een buffer aanhouden.

Opvallend is wel hoe snel mensen hun spaarpatroon aanpassen als zij verwachten dat de werkloosheid toe gaat nemen.

De inkrimping van de verzorgingsstaat is al jaren gaande. Dat de meeste mensen hier in hun vermogensplanning geen rekening mee houden kan vier redenen hebben. Het kan zijn dat men de verzorgingsstaat te royaal vond, de overheid dekte teveel risico's af. Nu de overbodige zaken niet meer zijn afgedekt, vinden sommigen de inkomensvoorzieningen nog steeds toereikend. Daardoor passen zij hun vermogens niet aan. De tweede reden kan zijn dat mensen zich niet bewust zijn van de gevolgen van de terugtrekkende overheid. Daardoor zien zij de toegenomen risico's voor zichzelf niet en passen zij hun spaarpatroon niet aan. Ten derde is het mogelijk dat mensen inschatten dat de toegenomen risico's niet voor hen gelden. Zij verwachten immuun te zijn voor werkloosheid, door te kunnen werken tot de hogere AOW-leeftijd of geen zorg nodig te hebben. De laatste reden kan zijn dat men onvoldoende inkomen heeft om te kunnen sparen.

Ongeveer drie miljoen huishoudens in Nederland hebben schulden of nauwelijks vermogen, maximaal € 10.000. Zij kunnen het zonder inkomsten maximaal een half jaar uitzingen, maar in de meeste gevallen nog geen drie maanden. Voor hen komt een onverwachte inkomstendaling hard aan. Tegelijkertijd is er een groot aantal huishoudens met een aanzienlijk vermogen. De vermogens zijn dus zeer scheef verdeeld. In verhouding is de ongelijkheid niet gegroeid, in absolute reële termen wel. De rijkste 700.000 huishoudens hebben hun vermogen de afgelopen 20 jaar met gemiddeld ruim € 400.000 zien stijgen, terwijl twee miljoen armere huishoudens

hun vermogen met € 0 tot € 3.000 zagen stijgen. Het vermogen is de afgelopen 20 jaar harder gestegen dan de inkomens. Het belang van vermogen is daardoor toegenomen.

De ongelijkheid in de vermogensverdeling kan ten dele worden verklaard uit de verschillende spaarmotieven van mensen. Daarnaast beïnvloeden vier factoren de vermogensverdeling in sterke mate. Als eerste het inkomen. Naarmate het inkomen stijgt, neemt het vermogen toe. Wie meer financiële armslag heeft kan meer sparen. Ten tweede de leeftijd. Hoe ouder, des te hoger het vermogen. Ten derde de woonvorm. Eigenwoningbezitters hebben meer vermogen dan huurders zonder huursubsidie en die hebben weer meer vermogen dan huurders met huursubsidie. Woningeigenaren bouwen vermogen op als de waarde van de woning stijgt en als zij de hypotheek aflossen. Daarnaast dalen de woonlasten ongemerkt, in tegenstelling tot die van huurders, waardoor er extra ruimte ontstaat in de portemonnee. Binnen de groep eigenwoningbezitters bestaan grote verschillen in de over- of onderwaarde van de woning, afhankelijk van het aankoopmoment. Door de huizen crisis van de afgelopen jaren is de woningwaarde fors gedaald. Daardoor staan de woningen van jonge huizenbezitters veelal 'onder water'. De laatste factor die bepalend is voor de vermogensverdeling is de inkomstenbron. Ondernemers zijn rijker dan gepensioneerden die op hun beurt rijker zijn dan werknemers. Uitkeringsgerechtigden (behoudens AOW'ers) sluiten de rij.

Kortom, sparen is een eigen keuze, maar niet iedereen bevindt zich in de positie om veel te sparen en daarmee vermogen op te bouwen.

In een samenleving waarin de overheid zich steeds verder terugtrekt uit het sociaaleconomische domein zijn de cijfers over de vermogensverdeling weinig hoopgevend. Grote groepen mensen kunnen op basis van hun vermogen geen extra financiële verantwoordelijkheden aan en grotere risico's lopen. Hun vermogen is volstrekt onvoldoende om een inkomensachteruitgang bij arbeidsongeschiktheid of werkloosheid op te vangen, zeker als ze steeds minder recht hebben op sociale zekerheid. Ook voor het zelf investeren in een opleiding hebben zij te weinig vermogen.

Hier tegenover staan de vele huishoudens die wel aanzienlijke vermogens hebben en die hun vermogens ook hebben zien stijgen. Daarbij moeten we wel aantekenen dat het vaak gaat over vermogen in de eigen woning. Daarover kunnen huishoudens minder gemakkelijk beschikken dan over spaargelden of beleggingen.

Vermogen is ook van belang voor iemands arbeidsmarktkansen. Hoe groter het vermogen, hoe langer iemand werkloos is. En des te hoger het loon van een nieuwe baan die men vanuit werkloosheid vindt; des te eerder iemand met pensioen gaat. Dit draagt weer bij aan een grotere ongelijkheid. Het feit dat vermogenden eerder met pensioen gaan kan ook het gevolg zijn van verschillen in voorkeuren. Wie eerder met pensioen wil, dient meer te sparen dan wie tot de AOW-gerechtigde leeftijd wil doorwerken.

Nu hoger onderwijs steeds kostbaarder wordt, is het waarschijnlijk dat kinderen met rijke ouders meer perspectief op het behalen van een diploma op hoger onderwijsniveau hebben dan kinderen van ouders zonder vermogen. Daardoor nemen de verschillen in kansen op ontwikkeling toe en zal zich, vaker dan de afgelopen decennia het geval was, het succes van de oude generatie

(de ouders) vertalen in succes voor de jonge generatie (de kinderen).

Gezondheid en vermogen hangen ook met elkaar samen. Mensen met grotere vermogens zijn gemiddeld gezonder dan mensen met kleinere vermogens. Stress komt vaker voor bij mensen met niet of nauwelijks vermogen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen in welke richting de causaliteit tussen gezondheid en vermogen loopt.

De overheid geeft dubbele signalen af voor de opbouw van vermogens. Met de hypotheekrenteaftrek stimuleert zij de aanschaf van huizen. Zij remt de vermogensopbouw door vermogensvrijstelling te stellen bij de aanvraag voor de bijstand en toeslagen. Gevolg is dat huishoudens met een eigen huis (vaak de hogere inkomens) gestimuleerd worden om vermogens op te bouwen, terwijl huishoudens die toeslagen aanvragen (vaak de lagere inkomens) belemmerd worden in hun vermogensopbouw. Dat versterkt op den duur de ongelijkheid. Daarnaast lokken de eigen bijdragen op basis van vermogen in de AWBZ versnelde vermogensoverdracht van generatie op generatie uit, aangezien vooral ouderen gebruik maken van de AWBZ.

De fiscale behandeling van het vermogen is afhankelijk van het soort vermogen. Dat is onwenselijk. Het vermindert het maatschappelijke draagvlak onder het belastingstelsel omdat het als unfair wordt gezien. Daarnaast moedigt het belastingarbitrage aan, waardoor de schatkist geld misloopt en de meest vermogenden de kans krijgen de belasting te ontlopen. Alles tezamen subsidieert de overheid vermogens, want de belastinginkomsten over vermogens zijn kleiner dan de belastinguitgaven. De belangrijkste veroorzaker hiervan is de hypotheekrenteaftrek, die het eigenwoningbezit stimuleert. Daarnaast zijn er een aantal vermogenscomponenten vrijgesteld van belasting waardoor de overheid veel geld misloopt.

Gezien de zeer scheve vermogensverdeling is het zeer de vraag of het wenselijk is dat de verzorgingsstaat inkrimpt. Weliswaar hebben veel huishoudens voldoende vermogen (inclusief de overwaarde in het eigen huis) om gedurende langere tijd een inkomensdaling op te vangen of eigen betalingen te doen voor hoger onderwijs of zorg. Echter, miljoenen huishoudens zijn niet in staat om, als dat nodig is, de toegenomen verantwoordelijkheid voor het dragen van financiële risico's op te vangen met hun vermogen. Zij hebben geen of nauwelijks vermogen en ze hebben minder mogelijkheden om vermogen op te bouwen; ze hebben net genoeg inkomen om van rond te komen. Vaak zijn ze jong en/of wonen in een huurwoning.

Als de verzorgingsstaat toch verder wordt ingekrompen, dan is het noodzakelijk dat mensen zich hierop kunnen voorbereiden en zich er tegen kunnen wapenen door vermogen op te bouwen. Echter, dat kost tijd. Veel huishoudens zullen jaren nodig hebben om een spaarpot van € 10.000 op te bouwen.

Tegelijkertijd zijn er aan de bovenkant van de vermogensverdeling vele huishoudens die wel in staat zijn de toegenomen eigen verantwoordelijkheid te dragen. Vanuit dit perspectief is het redelijk dat het vermogen meer dan in het verleden betrokken wordt bij het bepalen van de hoogte van toeslagen, eigen bijdragen in de zorg etc. Zeker wanneer we in beschouwing nemen dat het vermogen door de jaren heen groeit in verhouding tot het inkomen en dus belangrijker wordt.

Dit sluit aan bij een aantal auteurs (Lentz 2008, Rendahl 2012). Zij gaan ook in op de gewenste

hoogte van de werkloosheidsuitkering. Zij concluderen dat het wenselijk is om de hoogte van de WW aan te passen aan de hoogte van het vermogen. Hoe hoger het vermogen, des te lager de WW. Dat zorgt ervoor dat mensen met een hoger vermogen sneller een baan zullen vinden. Het risico is wel dat mensen hierop anticiperen en dus minder vermogen aan gaan houden.

Hoofdstuk 6

Aanbevelingen

De verzorgingsstaat bevond zich in de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw op haar hoogtepunt. Sindsdien is de verzorgingsstaat op onderdelen minder uitgebreid, door hervormingen en bezuinigingen. Meer dan in het recente verleden zijn burgers daardoor op zichzelf aangewezen om risico's op te vangen. Wie vermogen heeft kan de gevolgen van de kleinere verzorgingsstaat (gedeeltelijk) zelf opvangen. Denk aan hoger onderwijs voor de kinderen en vervroegd pensioen. Maar ook voor goede langdurige zorg is vermogen meer en meer een vereiste.

Het hebben van vermogen heeft ook andere voordelen. Mensen met grotere vermogens vinden vanuit werkloosheid betere banen. Daarnaast ervaren zij minder stress, wat hun gezondheid ten goede komt. Ze roken minder, ervaren een betere gezondheid en worden ouder.

Dit onderzoek leert ons dat een groot deel van de bevolking niet tot nauwelijks privévermogen heeft. Vier op de tien huishoudens hebben nog geen € 10.000 aan vermogen, driekwart van hen heeft zelfs minder dan € 5.000 vermogen. Nu is dit niet direct voor iedereen problematisch. Er zijn ook huishoudens met hoge inkomens die nauwelijks vermogen hebben, maar het grootste gedeelte van deze groep huishoudens heeft zowel een laag inkomen als niet tot nauwelijks vermogen. Deze groep is in financieel opzicht zeer kwetsbaar. Zij zijn niet in staat om zelf grote inkomensdalingen op te vangen. Het spreekt voor zich dat de vakbeweging voor deze groepen opkomt.

Vanuit het perspectief van vermogens kan de vakbeweging kiezen voor een drietal opties om de positie van kwetsbare groepen te versterken:

1. Terugdraaien van bezuinigingen en hervormingen in de verzorgingsstaat;
2. Stimuleren van vermogensopbouw bij huishoudens;
3. Zelf collectieve voorzieningen aanbieden.

De eerste optie is het aantrekkelijkst, maar lijkt nu weinig slagingskans te hebben. Het huidige kabinet voert in hoog tempo allerlei hervormingen en bezuinigingen door. Het ligt niet in de lijn der verwachting dat toekomstige kabinetten deze hervormingen en bezuinigingen op hoofdlijnen terug zullen draaien.

De tweede optie biedt meer mogelijkheden. Daarbij dienen wij in het achterhoofd te houden dat vooral de lage inkomens nauwelijks vermogen hebben. Voor hen zullen wij dus sparen aantrekkelijker moeten maken. Bij hen speelt vaak mee dat zij nauwelijks kunnen rondkomen van hun inkomen. Dat maakt sparen welhaast onmogelijk. De drempel om te sparen moet dus omlaag. Dat kan via de herintroductie van de spaarloonregeling, waarmee werknemers fiscaal vriendelijk sparen vanuit hun brutoloon. Of door hen meer bestedingsruimte te geven, door de laagste belastingtarieven te verlagen of een hogere algemene heffingskorting. Ook biedt de voorzet die Jacques Monasch (2014) geeft kansen. Hij wil het mogelijk maken dat huurders vermogen opbouwen, het is juist deze groep die nauwelijks vermogen heeft.

De derde optie, het zelf aanbieden van collectieve voorzieningen door de vakbeweging biedt ook kansen. In de Stichting van de Arbeid (2013) is afgesproken dat sociale partners de vermindering van de opbouw en de verkorting van de duur van de WW gaan repareren. Een gedeelte van de WW wordt dan privaat. Het is misschien mogelijk om via een fonds de hogere

kosten van het volgen van hoger onderwijs te bewerkstelligen. In dat kader is het waarschijnlijk kansrijker om via cao-afspraken afspraken te maken dat mensen zich kunnen opscholen, ook als het gaat om hoger onderwijs.

De vermogensongelijkheid is groot in Nederland. Ondanks dat er goede redenen zijn waarom de vermogensongelijkheid groter is dan de inkomensongelijkheid (vermogen bouw je gedurende je leven op, zelfstandigen bouwen zelfstandig pensioenvermogen op in tegenstelling tot werknemers), blijft de vermogensongelijkheid wel erg scheef. En die scheefheid neemt in absolute bedragen toe.

Er zijn verschillende opties om de scheefheid van vermogens aan te passen, die hier stuk voor stuk aan de orde komen.

De eerste optie betreft een solidariteitsheffing op vermogen. De vermogensongelijkheid is groot, mede dankzij de jarenlang voordelige fiscale routes voor vermogenden (in de vorm van lage vennootschapstarieven, mogelijkheden tot uitstel van belastingbetaling voor DGA's, hoge onbelaste rendementen gecombineerd met hoge tarieven voor werknemers). Daarom is voor een éénmalige solidariteitsheffing op het vermogen alles te zeggen. Natuurlijk zijn er verschillen in de mate waarin mensen hebben geprofiteerd van deze voordelen. Mensen met hoge vermogen hebben sterker geprofiteerd dan mensen met lage vermogens. Het is dan ook rechtvaardig dat mensen met hoge vermogens een hogere éénmalige heffing op hun vermogen betalen. Het is echter de vraag in hoeverre een solidariteitsheffing haalbaar is. Mensen zijn immers via legale weg aan het vermogen gekomen.

Om in de toekomst een verdere scheefgroei van vermogens te voorkomen stel ik de tweede optie voor: de verschillen in belastingtarieven tussen werknemers, ondernemers en aandeelhouders ongedaan maken.

Vermogen is ten dele een afgeleide van de inkomensverdeling en de te betalen belastingen. We weten dat de inkomensverdeling ongelijk is, maar dat geldt evenzeer voor de belastingverdeling. Bedrijven betalen minder belasting dan werknemers. Dat is goed voor de aandelenkoersen en daarmee voor de aandeelhouders, terwijl werknemers juist minder geld overhouden om vermogen op te bouwen. Het gelijk trekken van de belastingen tussen werknemers, ondernemers en bedrijven zal de vermogensongelijkheid verminderen. Denk hierbij aan het dusdanig verhogen van de vennootschapsbelasting, verminderen van de voordelen voor ondernemers (MKB-vrijstelling en zelfstandigenaftrek) en het verlagen van de belastingtarieven op arbeid, zodat de vorm van inkomen niet meer bepalend is voor de belasting die men betaald. Bij gelijke inkomsten heeft een werknemer, ondernemer of aandeelhouder dan evenveel netto inkomen en kan iedereen zelf bepalen of men al dan niet vermogen opbouwt. Door hogere vennootschapsbelasting daalt de nettowinst van bedrijven en daarmee de waarde van de aandelen. Daardoor daalt het vermogen van aandeelhouders. Minder fiscale voordelen voor zelfstandigen zal ertoe leiden dat hun bestedingsruimte daalt, waardoor zij minder vermogen op kunnen bouwen. Door lagere belasting op arbeid stijgt de bestedingsruimte voor lage inkomens, zodat ook zij vermogen op kunnen bouwen.

Een derde optie om het belastingstelsel op het gebied van vermogen eerlijker te maken is het

onderbrengen van alle vermogensbestanddelen (waaronder de eigen woning) in box 3. Het gevolg daarvan is dat de hypotheekrenteaftrek sterk wordt beperkt en vermogen in huizen evenveel wordt belast als spaargeld of aandelen. Mensen worden dan niet meer financieel geprikkeld om te kiezen voor een bepaald vermogensbestanddeel.

In onze optiek verdienen de tweede en derde optie de voorkeur boven een vierde optie: het verhogen van de vermogensrendementsheffing. Immers, het opbouwen van vermogen is ook een eigen keuze. Sparen is niets anders dan het uitstellen van consumptie. Er is geen reden om dat te belasten. Zeker niet als het spaargeld nauwelijks rendement oplevert, zoals nu. De rente is marginaal hoger dan de inflatie. De combinatie van lage rente, inflatie en vermogensrendementsheffing zorgt ervoor dat de waarde van spaartegoeden afneemt.

Een vijfde optie, het belasten van de waardeontwikkeling van vermogen, ligt meer in de rede dan het verhogen van de vermogensrendementsheffing. Een belasting op de waardeontwikkeling van vermogen doet meer recht aan het principe sterkste schouders, zwaarste lasten. Daarmee ontzie je kleine spaarders, terwijl vermogenden die via beleggingen wel goede rendementen behalen worden belast. De vrijstelling van de dividendbelasting voor beleggers kan dan eveneens van tafel, aangezien die opbrengsten niet tot uiting komen in de waardeontwikkeling van vermogen.

De zesde optie is het belasten van vermogen in de eigen onderneming van de DGA. Dit vermogen is vooralsnog vrijgesteld voor de vermogensrendementsheffing. Daardoor bevordert de fiscaliteit DGA's om hun dividend niet uit te keren. Door het niet-uitgekeerde dividend via een forfaitaire heffing te belasten vermindert de vermogensongelijkheid.

Vermogensongelijkheid komt voor een deel voort uit de eigen woning. Ook hier zijn een aantal mogelijkheden om de fiscale voordelen die een eigen woningbezitter nu heeft te veranderen. Te denken valt aan het afschaffen van de wet Hillen (geen eigenwoningforfait bij lage of geen hypotheekrenteaftrek) en het belasten van vrijgesteld vermogen in de kapitaalverzekering voor de eigen woning.

Via vererving is het doorgeven van succes van generatie op generatie mogelijk. En aangezien de overheid steeds minder garant staat voor gelijke kansen voor iedereen spelen erfenissen een steeds belangrijkere rol. De vakbeweging wil gelijke kansen en mogelijkheden voor iedereen. Vanuit haar gezichtspunt doen nalatenschappen en schenkingen afbreuk aan het principe van gelijke kansen. Daarom is het wenselijk dat nalatenschappen en schenkingen eerlijker worden verdeeld. Belastingen zijn daar bij uitstek geschikt voor. Het verdient aanbeveling dat de vakbeweging pleit voor hogere successierechten, die bedragen nu effectief 10%. Dat draagt bij aan meer gelijke kansen voor iedereen. Een erfenis is in principe niet heel veel anders dan het geluk dat iemand heeft als hij of zij de loterij wint. Het tarief voor de successierechten kan zodoende gelijk worden getrokken met de belasting op kansspelen, te weten 29%.

Literatuur

1. [Literatuur](#)
2. [Literatuur](#)
3. [Literatuur](#)
4. [Literatuur](#)
5. [Literatuur](#)
6. [Literatuur](#)
7. [Literatuur](#)
8. [Literatuur](#)
9. [Literatuur](#)
10. [Literatuur](#)
11. [Literatuur](#)
12. [Literatuur](#)
13. [Literatuur](#)
14. [Literatuur](#)
15. [Literatuur](#)
16. [Literatuur](#)
17. [Literatuur](#)
18. [Literatuur](#)
19. [Literatuur](#)
20. [Literatuur](#)
21. [Literatuur](#)
22. [Literatuur](#)
23. [Literatuur](#)
24. [Literatuur](#)
25. [Literatuur](#)
26. [Literatuur](#)
27. [Literatuur](#)
28. [Literatuur](#)
29. [Literatuur](#)
30. [Literatuur](#)
31. [Literatuur](#)
32. [Literatuur](#)
33. [Literatuur](#)
34. [Literatuur](#)
35. [Literatuur](#)
36. [Literatuur](#)
37. [Literatuur](#)
38. [Literatuur](#)
39. [Literatuur](#)
40. [Literatuur](#)
41. [Literatuur](#)
42. [Literatuur](#)
43. [Literatuur](#)
44. [Literatuur](#)
45. [Literatuur](#)
46. [Literatuur](#)
47. [Literatuur](#)
48. [Literatuur](#)
49. [Literatuur](#)
50. [Literatuur](#)
51. [Literatuur](#)
52. [Literatuur](#)
53. [Literatuur](#)
54. [Literatuur](#)
55. [Literatuur](#)
56. [Literatuur](#)
57. [Literatuur](#)
58. [Literatuur](#)
59. [Literatuur](#)
60. [Literatuur](#)
61. [Literatuur](#)
62. [Literatuur](#)
63. [Literatuur](#)
64. [Literatuur](#)
65. [Literatuur](#)
66. [Literatuur](#)
67. [Literatuur](#)
68. [Literatuur](#)
69. [Literatuur](#)
70. [Literatuur](#)
71. [Literatuur](#)
72. [Literatuur](#)
73. [Literatuur](#)
74. [Literatuur](#)
75. [Literatuur](#)
76. [Literatuur](#)
77. [Literatuur](#)
78. [Literatuur](#)
79. [Literatuur](#)
80. [Literatuur](#)
81. [Literatuur](#)
82. [Literatuur](#)
83. [Literatuur](#)
84. [Literatuur](#)
85. [Literatuur](#)
86. [Literatuur](#)
87. [Literatuur](#)
88. [Literatuur](#)
89. [Literatuur](#)
90. [Literatuur](#)
91. [Literatuur](#)
92. [Literatuur](#)
93. [Literatuur](#)
94. [Literatuur](#)
95. [Literatuur](#)
96. [Literatuur](#)
97. [Literatuur](#)
98. [Literatuur](#)
99. [Literatuur](#)
100. [Literatuur](#)

- Alessie R., Angelini V., P. van Santen (2013) Pension wealth and household savings in Europe: evidence from SHARELIFE, *European Economic Review*, Vol. 63, pp. 308-328
- Alessie R., M. Mastrogiacomo (2014) The precautionary savings motive and household savings, *Oxford Economic Papers*, pp. 164-187
- Algan Y., A. Chéron, J. Hairault, F. Langot (2003) Wealth effect on labor market transitions, *Review of Economic Dynamics*, Vol. 6, pp. 156-178
- Allers, M.A., C. Hoeben, L. Janzen, M. van Gelder, J.B. Geertsema, J. Veenstra (2014), *Atlas van de lokale lasten*, Groningen; COELO
- Arts K., W. Kessels (2013) Miljonairs in cijfers: update en uitbreiding, CBS
- Bavel, B. van, E. Frankema (2013), Low Income Inequality, High Wealth Inequality. The Puzzle of the Rhineland Welfare States, *CGEH Working Paper Series*, No. 50
- Berger-Van Sijl, M. A. Kunst, F. Otten, M. Wingen (2008) Inkomen en vermogen als indicatoren van gezondheidsverschillen, *CBS Bevolkingstrends*, jrg. 56 (3), pp. 43-49
- Berger-Van Sijl, M. A. Kunst, F. Otten, M. Wingen, (2011) Geregistreerde contacten met de huisarts en materiële welvaart, *CBS Bevolkingstrends*, jrg. 59 (2), pp. 117-125
- Bloemen H.G. (2002) The relation between wealth and labour market transactions: An empirical study for the Netherlands, *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 17 (3), pp. 249-268
- Bloemen H.G. (2011) The effect of private wealth on the retirement rate: an empirical analysis, *Economica*, Vol. 78, pp. 637-655
- Bloemen H.G., E.G.F. Stancanelli (2001) Individual Wealth, reservation wages and transitions into employment, *Journal of Labor Economics*, Vol. 19 (2), pp. 400-439
- Bronsveld-de Groot M., A. Kunst, F. Otten, M. Wingen (2011) Zorg zonder verblijf naar welvaart bij ouderen, *CBS Bevolkingstrends*, jrg. 59 (4), pp. 93-98
- CBS (2007) *Zeven miljoen woningen in Nederland*, Webmagazine
- CBS (2012) *Aftrek eigen woning 33 miljard euro*, Webmagazine
- Claessen J. (2010) *Procesbeschrijving statistiek Vermogens huishoudens*, Den Haag; CBS
- Claessen J. (2010) Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens, *Sociaaleconomische trends*, nr. 2, pp. 7-12
- Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen (2012) *Naar een activerender belastingstelsel Interimrapport*
- Commissie Inkomstenbelasting en Toeslagen (2013) *Naar een activerender belastingstelsel*
- Engelhardt G.V., A. Kumar (2011) Pension and household wealth accumulation, *The Journal of Human Resources*, Vol. 46 (1), pp. 203-236
- Friesland Bank (2012), *Nederlanders breken spaargeld massaal aan*, Leeuwarden; persbericht
- Gaalen C. van, M. Warnaar en C. van Gaalen (2012) *Een referentiebuffer voor huishoudens*, NIBUD
- Gruber J. (2001) The wealth of the unemployed, *Industrial and Labor Relations Review*, Vol. 55 (1), pp. 79-94
- Haffner M.E.A. (2005) *Appel voor de dorst?*, Utrecht; Nethur
- ING (2011), *Nederlanders sparen gemiddeld 216 euro per maand*, Amsterdam; persbericht
- Kamp H.G.J. (2011), Nota naar aanleiding van het verslag, *Wijziging van de Wet op het kindgebonden budget in verband met bezuiniging op het kindgebonden budget*, Kamerstuk 32798
- Kapteyn A., R. Alessie, A. Lusardi (2005) Explaining the wealth holdings of different cohorts: Productivity growth and Social Security, *European Economic Review*, Vol. 49, pp. 1361-1391

- Karagiannaki E. (2012) *The effect of parental wealth on children's outcomes in early adulthood*, Centre for Analysis of Social Exclusion, London; London School of Economics
- Kennickell A.B. (2008) What is the difference? Evidence on the distribution of wealth, health, life expectancy, and health insurance coverage, *Statistics in Medicine*, Vol. 27, pp. 3927-3940
- Keynes J.M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, New York; Brace and Company
- Lammers M. (2014) The effects of savings on reservation wages and search effort, *Labor Economics*, Vol 27, pp. 83-98
- Lentz R. (2008) Optimal unemployment insurance in an estimated job search model with savings, *Review of Economic Dynamics*, Vol. 12, pp. 37-57
- Lentz R., T.Tranaes (2005a) Marriage, wealth and unemployment duration: a gender asymmetry puzzle, *IZA discussion paper*, no. 1607
- Lentz R., T.Tranaes (2005b) Job search and savings: wealth effects and duration dependence, *Journal of Labor Economics*, Vol. 23 (3), pp. 467-489
- Lundvall H. (2010) *Poverty and the dynamics of equilibrium unemployment*, Göteborg; Intellecta Infolog
- Maskileyson D., M. Semyonov, N. Lewin-Epstein (2013) Where wealth matters more for health: the wealth-health gradient, *Social Science & Medicine*, Vol. 81, pp. 10-17
- Ministerie van Financiën, (2014) *Ruim 12.000 mensen biechten vermogen op aan Belastingdienst*, Den Haag; persbericht
- Monasch J. (2014) Laat huurders ook vermogen opbouwen, *de Volkskrant*
- Moneyou (2012) *Steeds meer Nederlanders sparen voor onzekere toekomst*, Amsterdam; persbericht
- Nibud en CentiQ (2010) Zonder werk; De financiële gevolgen van werkloosheid
- Oudman L. (2014) *Netto hypotheekschuld positie*, Erasmus Universiteit Rotterdam
- Rabobank (2013) *Consumenten sparen gemiddeld voor 4-5 doelen*, Utrecht; persbericht
- Rendahl P. (2012) Asset based unemployment insurance, *International Economic Review*, Vol. 53 (3), pp. 743-770
- Samsom D., M. Rutte (2012), *Bruggen slaan*, Regeerakkoord VVD - PvdA
- Schippers E.I., F.H.H. Weekers (2011), *Memorie van Toelichting, Wijziging van de wet op de zorgtoeslag, in verband met de introductie van een vermogenstoets*, Kamerstuk 33204
- Senik C. (2014) Wealth and happiness, *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 30 (1), pp. 92-108
- Stancanelli E.G.F. (1999) Do rich stay unemployed longer? An empirical study for the UK, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 61 (3), pp. 295-314
- Stichting van de Arbeid (2013) *Perspectief voor een sociaal én ondernemend land: uit de crisis, met goed werk, op weg naar 2020*, Den Haag
- Quote, *Quote 500*, jrg. 1997-2013
- Veldhuijzen van Zanten-Hyllner M.L.L.E. (2012) *Memorie van toelichting, Wijziging van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten en de Wet maatschappelijke ondersteuning in verband met invoering van een vermogensinkomensbijtelling voor de vaststelling van de eigen bijdragen voor zorg of voorzieningen op grond van die wetten*, Kamerstuk 33204
- Wijzer in Geldzaken (2013) *Publieksmonitor*
- Wilterdink N. (1984) *Vermogensverhoudingen in Nederland*, Amsterdam;
- Uitgeverij De Arbeiderspers

Wilterdink N. (1992) Denivellering in de vermogensverhoudingen, *Socialisme en Democratie*.
Jrg. 49 nr. 3 pp. 113-120

Zucman G. (2013) The missing wealth of nations: are Europe and the U.S. net debtors or net
creditors?, *Quarterly Journal of Economics*, pp. 1321-1364

Bijlage 1

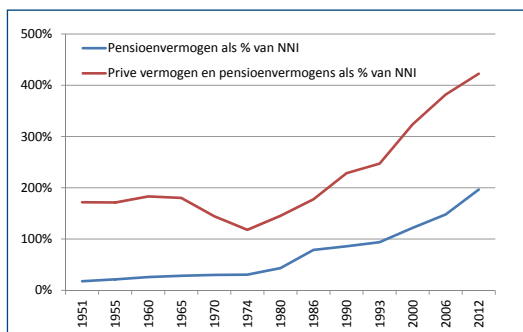
Extra informatie

In hoofdstuk 2 en 4 zijn al veel cijfers over de vermogensverdeling gepresenteerd. Er is echter nog meer relevante informatie beschikbaar. In deze bijlage is ruimte om deze onderwerpen verder uit te diepen. Achtereenvolgens komen aan bod: pensioenvermogen door de tijd heen; rendement op vermogen; autochtonen rijker dan allochtonen; invloed van huishoudtype op vermogen; eigen woning in belastingbox 1; vermogensafhankelijke eigen bijdrage in AWBZ en WMO.

1 Historie Pensioenvermogen

Pas na de oorlog werd het in Nederland gemeengoed om te sparen voor de oude dag. Sindsdien sparen werknemers veelal verplicht via pensioenfondsen voor hun pensioen. Dit kan van invloed zijn op de vermogens van huishoudens, aangezien zij zonder pensioenfondsen waarschijnlijk geld sparen voor de oude dag. Nu dat in veel mindere mate noodzakelijk is, zeker voor deelnemers in de pensioenfondsen, zal dat de individuele besparingen drukken.

Figuur A. Historie Pensioenvermogen en privévermogen sinds 1951

Figuur A¹⁵ laat zien dat er in 1951 nog nauwelijks pensioenvermogen is. Het vermogen in de pensioenfondsen bedraagt dan 17% van het nationaal inkomen. Dat loopt langzaam op tot 30% in 1970. Daarna gaat de groei van de pensioenvermogens in een hogere versnelling. Vandaag de dag bedraagt het belegd vermogen van pensioenfondsen ruim € 1.000 miljard euro, 2 keer het nationaal inkomen. De toename van het belegd vermogen heeft meerdere oorzaken. De gestegen levensverwachting zorgt ervoor dat er meer pensioen dient te worden opgebouwd. De gemiddelde leeftijd van deelnemers in pensioenfondsen is toegenomen en daarmee de periode waarin zij premie hebben ingelegd, waardoor het belegd vermogen stijgt. De inkomens van de deelnemers zijn gestegen, waardoor over een groter deel van het inkomen pensioen wordt opgebouwd (over het eerste deel van het inkomen bouwt men geen pensioen op, de franchise) en als laatste oorzaak de toename van het aantal deelnemers.

Het gecombineerde privévermogen en het vermogen van pensioenfondsen laten zien dat vanaf 1974 het vermogen van huishoudens incl. pensioenvermogen stijgende is.

¹⁵ De pensioenvermogens in figuur A komen voor de periode 1951-1980 uit "Vermogensverhoudingen in Nederland" van Nico Wilterdink. De pensioenvermogens vanaf 1986 komen van De Nederlandse Bank. Het betreft hier in beide gevallen alleen het vermogen van pensioenfondsen. Levensverzekeringen en belegd vermogen bij verzekeraars worden niet meegenomen.

2 Rendement op vermogen

Van de vermogensdecieën is bekend hoeveel vermogen er per vermogensbestanddeel is. Dat maakt het mogelijk om de vermogensinkomsten naar deciel toe te rekenen, rekening houdend met de verschillende vermogensbestanddelen. Daarbij hebben wij de veronderstelling gebruikt dat het rendement op de verschillende vermogensbestanddelen bij ieder vermogensdeciel gelijk is.

Het CBS heeft geen gegevens beschikbaar die aangeven hoeveel de verschillende vermogensdecieën aan vermogensinkomsten binnen krijgen. Daarom hebben wij aan de hand van de gegevens die het CBS wel beschikbaar heeft, uitgerekend wat het rendement (exclusief de waardeinstijgingen of –dalingen) gedurende 6 jaar op de diverse vermogensvormen is. In tabel A staat een overzicht van het rendement. De percentages zijn het bruto rendement. Er is geen rekening gehouden met de vermogensrendementsheffing en evenmin met inflatie. Het hoogste positieve rendement is behaald op obligaties. Het laagste op overig onroerend goed. De gemiddelde hypotheekrente bedraagt 4,8%.

Bij een gemiddelde inflatie van 1,6% over deze periode en een vermogensrendementsheffing van 1,2% is het rendement op het vermogen bij veel vermogensvormen onvoldoende om het reële vermogen te laten groeien.

Tabel A. Rendement per vermogensbestanddeel, gemiddeld rendement 2006-2011

Vermogensbestanddeel	Jaarlijks rendement
Bank- en spaartegoeden	2,2%
Obligaties	3,5%
Aandelen aanmerkelijk belang	2,9%
Aandelen, overig	2,1%
Eigen woning	0,8%
Onroerend goed, overig	0,6%
Roerende zaken enz.	0,9%
Hypotheekschuld eigen woning	4,8%
Schulden, overig	2,4%

Bron: CBS, *Bewerking: Aldert Boonen*

De verdeling van de vermogensinkomsten komt overeen met de verdeling van de vermogens over de decieën. De rendementen op het vermogen zijn voor ieder vermogensdeciel zo goed als gelijk, tussen de 1,8% en 2,2%. Deze uitkomsten zijn verrassend¹⁶. Op basis van Haffner (2005) verwachten wij dat mensen met de hoge vermogens meer risico durven te nemen met hun

¹⁶ Bij de berekening zijn wij ervan uit gegaan dat huishoudens met hoge vermogens evenveel rendement per vermogensvorm behalen als huishoudens met lage vermogens. Hier kunnen vraagtekens bij gezet worden, zo is het waarschijnlijk dat huishoudens met hoge vermogens hun spaargelden op langetermijndeposito's wegzetten. Ter compensatie ontvangen zij een hogere rente op hun spaargeld.

vermogen dan de lage vermogens. Dat resulteert dan in hogere rendementen en daarmee hogere vermogensinkomsten. In paragraaf 2.6.3 blijkt ook dat hogere vermogens meer risico nemen. Zij hebben relatief veel vermogen in aandelen, obligaties en roerende zaken en weinig in bank- en spaartegoeden. Het rendement op deze risicovolle investeringen is echter niet voor alle categorieën hoger dan het rendement op bank- en spaartegoeden. Vooral het rendement op overig onroerend goed is laag, 0,6%. En aangezien het hoogste vermogensdeciël veel vermogen heeft in de vorm van overig onroerend goed is het gemiddelde rendement van dit vermogensdeciël gelijk aan het gemiddelde rendement van alle huishoudens.

Waar geen rekening mee is gehouden en wat wel een belangrijk onderdeel van het rendement op het eigen vermogen is, zijn de waardeveranderingen van het vermogen. Zeker bij aandelen maken waardeveranderingen een groot deel uit van het rendement, maar ook de huizenprijzen fluctueren sterk door de jaren heen. Op basis van de CBS statistieken is niet te achterhalen in hoeverre waardeveranderingen van vermogenscategorieën zorgen voor hogere of lagere rendementen op het vermogen.

3 Autochtonen rijker dan allochtonen

Autochtonen hebben een groter eigen vermogen dan allochtonen. Het mediane vermogen van autochtonen bedraagt € 47.000. De westerse allochtoon heeft € 10.000 en de niet-westerse allochtoon € 1.000. Een deel van de verklaring hiervoor kunnen we vinden in de inkomensverdeling. Autochtonen hebben een hoger inkomen dan allochtonen, aangezien hogere inkomens ook hogere vermogens hebben, ligt hier een gedeeltelijke verklaring. Echter, binnen de inkomensdeciëlen hebben autochtonen eveneens een hoger vermogen dan de allochtonen.

Daarnaast zal de leeftijdsopbouw een rol spelen. Binnen de groep autochtonen zijn er relatief veel meer ouderen dan bij de groep allochtonen. De gemiddelde leeftijd van de allochtonen ligt veel lager dan bij de autochtonen. Dit geldt zeker voor de niet-westerse allochtonen. Paragraaf 2.7 gaf weer dat leeftijd van grote invloed is op de hoogte van het vermogen. Hoe hoger de leeftijd, hoe hoger het vermogen. De leeftijd is daarmee een andere verklaring voor de grote verschillen in vermogens tussen autochtonen en allochtonen.

Voor alle vermogensbestanddelen geldt dat autochtonen die vaker hebben dan allochtonen. Autochtonen bezitten vaker spaarrekeningen, aandelen, obligaties en ook schulden.

Autochtonen hebben vaker een eigen huis dan allochtonen, 62% om 36%. De westerse allochtonen hebben vaker een eigen huis dan de niet-westerse allochtonen. Allochtonen hebben vaker een hypothecaire lening op hun huis dan autochtonen, 87% respectievelijk 83%.

Ook hier geldt weer dat diegene die kwetsbaar is, weinig vermogen heeft. Allochtonen zijn vaker werkloos dan allochtonen, maar hebben geen grotere buffers dan autochtonen om deze klappen op te vangen.

4 Alleenstaande minder vermogend dan meerpersoonshuishouden

Tabel B laat zien dat er grote verschillen in het mediane vermogen bestaan als we een uitsplitsing maken naar huishoudtype. Het middelste eenpersoonshuishouden in de

vermogensverdeling heeft € 8.000 vermogen, een eenoudergezin € 5.000 en een gezin bestaande uit ten minste 2 volwassenen € 77.000. Het hebben van meerderjarige kinderen heeft een positieve uitwerking op het vermogen.

Tabel B. Mediane vermogen naar huishoudtype, 2012

	Mediaan Vermogen
	x 1000 euro
Soort huishouden	
Totaal particulier huishouden	27
Totaal eenpersoonshuishouden	8
Totaal paar	77
Paar, zonder kinderen	96
Paar, alleen kinderen < 18	37
Paar, minstens één kind >= 18	130
Totaal eenoudergezin	5
Overig meerpersoonshuishouden	31

Bron: CBS

Aleenstaanden mogen dan een lager mediaan vermogen hebben dan een huishouden bestaande uit meerdere mensen, ze zijn net als de eenoudergezinnen ondervertegenwoordigd in het aantal huishoudens met schulden. Maar liefst 22% van de paren met alle kinderen jonger dan 18 hebben een negatief eigen vermogen. Dit zal ongetwijfeld samenhangen met de onder water staande eigen woningen die in deze groep veelvuldig voorkomen.

5 Achtergrond Eigen Woning in box 1

In paragraaf 4.1.1 is een aantal keer verwezen naar deze bijlage. Wij staan hier uitgebreid stil bij de beschrijving van het eigenwoningforfait, de eisen die gesteld worden aan de hypotheekrenteaftrek en de uitleg over de werking van de hypotheekrenteaftrek en wie daar baat bij heeft.

Het eigenwoningforfait van woningen met een WOZ-waarde tussen de € 75.000 en € 1.040.000 bedraagt in 2014 van 0,7% van de WOZ-waarde. Woningen met een WOZ-waarde lager dan € 75.000 hebben een eigenwoningforfait van 0% tot 0,55% van de WOZ-waarde. Bij woningen met een WOZ-waarde boven de € 1.040.000 bedraagt het eigenwoningforfait € 7.350 + 1,8% van de WOZ-waarde boven de € 1.040.000. Het eigenwoningforfait is daarmee enigszins progressief (er zijn bijna geen huizen met een waarde onder de € 75.000 en evenmin boven de € 1.040.000).

Om gebruik te mogen maken van de hypotheekrenteaftrek dient men zich wel aan bepaalde eisen te houden. Zo is de rente maximaal 30 jaar aftrekbaar en wie vanaf 2013 voor het eerst een hypotheek afsluit of wie zijn hypotheek verhoogt, dient deze hypotheek binnen 30 jaar af te lossen en dat tenminste annuïtair te doen.

Een andere voorwaarde ligt in de hoogte van de hypotheek ten opzichte van de waarde van het koophuis. Sinds 2013 mag iemand geen hypotheek meer afsluiten die veel hoger ligt dan de waarde van zijn koophuis. In 2014 mag de hypotheek van mensen die voor het eerst een woning kopen nog maximaal 104% van de waarde van de woning bedragen. Dit percentage wordt tot en met 2018 ieder jaar met 1% verlaagd. In 2018 bedraagt de hypotheek maximaal 100% van de waarde van de eigen woning.

Wie 42% belasting betaalt over zijn laatstverdiende euro kan ook 42% van de hypotheekrentelasten terug krijgen. Wie 52% belasting betaalt over zijn laatstverdiende euro kon tot 31 december 2013 52% van de rentelasten terug krijgen. In beide gevallen geldt dat de hypotheekrente kleiner of even groot moet zijn als het inkomensbedrag dat binnen de belastingschijf valt. Is het bedrag aan hypotheekrente groter, dan krijgt men een gedeelte van de hypotheekrente via een lagere belastingschijf verrekend.

Vanaf 2014 verlaagt de belastingdienst het maximale tarief waartegen de kosten van de eigen woning afgetrokken kunnen worden jaarlijks met 0,5%. In 2014 bedraagt het tarief 51,5%, in 2015 51% om uiteindelijk over een periode x jaar uit te komen op het belastingtarief van de 3^e schijf (Samson et al., 2012). Voorlopig blijft het dus zo dat huishoudens die in een hogere belastingschijf zitten een groter gedeelte van de rentelasten terugkrijgen dan de huishoudens die zich in een lagere belastingschijf bevinden. Tabel C geeft weer dat hoe hoger het inkomen is, des te hoger het bedrag voor de fiscale aftrek (hypotheekrente, aankoopkosten eigen woning etc.) voor de eigen woning; uitzondering hierop is het eerste deciel van de inkomensverdeling. Het is waarschijnlijk dat het hier zelfstandigen betreft met een laag of negatief inkomen. Via de hypotheekrenteaftrek krijgen huishoudens een gedeelte van de fiscale aftrek terug, het heffingsvoordeel. Dat loopt eveneens op naarmate het inkomen hoger is. De laatste kolom laat zien welk gedeelte van de fiscale aftrek men terug krijgt van de fiscus. Het percentage loopt op van 18% voor de laagste inkomensgroepen tot bijna 50% voor de hoogste inkomensgroepen. Wat in de tabel onvermeld staat is het aantal huishoudens per inkomensgroep dat een beroep doet op de hypotheekrenteaftrek. In het onderste deciel van de inkomensverdeling doen 17% van de huishoudens een beroep op de hypotheekrenteaftrek, waarna dat percentage gestaag oploopt tot 92% van de huishoudens in het meest verdienende deciel. Het meest verdienende percentiel krijgt daardoor 30% van het belastingvoordeel van de hypotheekrenteaftrek, terwijl de onderste 50% het met 15% van het totale bedrag aan hypotheekrenteaftrek moet doen (CBS, 2012).

Tabel C. Heffingsvoordeel eigen woning naar inkomensgroepen, jaarbedragen per huishouden

Inkomensgroepen Bruto inkomen	Fiscale aftrek voor de eigen woning	Heffingsvoordeel wegens aftrek	Gedeelte wat huishouden terug krijgt
	Euro	Euro	Percentage
Laagste inkomens	8280	1560	18,3
2e groep	4320	1080	25,1
3e groep	4440	1320	30,3
4e groep	4920	1680	34,5
5e groep	6000	2280	38,4
6e groep	6840	2760	40,7
7e groep	7560	3120	41,7
8e groep	8400	3600	43,4
9e groep	9240	4200	45,8
Hoogste inkomens	12600	6240	49,8

Bron: CBS

6 Achtergronden bij vermogensafhankelijke eigen bijdrage AWBZ en WMO

Eigen bijdrage bij verblijf in AWBZ-instelling

Wie in een AWBZ-instelling, verpleeghuis/verzorgingshuis woont, moet hiervoor een eigen bijdrage betalen. Er zijn 2 soorten eigen bijdrage:

- Lage eigen bijdrage, gedurende de eerste 6 maanden van het verblijf in de AWBZ-instelling.
- Hoge eigen bijdrage, gaat in na de eerste 6 maanden van het verblijf.

In beide gevallen is de eigen bijdrage afhankelijk van het inkomen, het vermogen, de gezinssamenstelling en de zorgzwaarte-indicatie die mensen krijgen.

Berekenen van lage eigen bijdrage

De lage eigen bijdrage is 12,5% van het bijdrageplichtig inkomen. Het bijdrageplichtig inkomen is het totaal van het verzamelinkomen van het fiscale huishouden en 8% van de grondslag sparen en beleggen van het fiscale huishouden. De grondslag sparen en beleggen is het deel van het vermogen boven het heffingsvrije vermogen. Concreet betekent dit dat 1% van het vermogen op jaarbasis betaald wordt voor de lage eigen bijdrage.

De lage eigen bijdrage is echter wel aan een minimum en een maximum gebonden. Het minimum bedrag bedraagt € 1.872 op jaarbasis en het maximum bedrag € 9.832,80. Het bedrag dat aan vermogen meegenomen wordt, is daarmee beperkt tot bijna € 1 miljoen. Afhankelijk van het inkomen varieert het maximum vermogen dat meegenomen kan worden. Bij een hoger inkomen neemt men een lager maximum vermogen mee en andersom.

Vermogen en hoge eigen bijdrage

De berekening voor de hoge eigen bijdrage zit iets ingewikkelder in elkaar dan de berekening van de lage eigen bijdrage. Er zijn meer zaken die in de berekening meegenomen worden. Voor dit onderzoek is vooral belangrijk hoe vermogen mee wordt genomen in de hoge eigen bijdrage. In dit geval wordt tot maximaal 8% van het vermogen boven de vrijstelling betaald aan eigen bijdrage. Hoeveel vermogen er in de berekening mee wordt genomen, is mede afhankelijk van het inkomen. Des te hoger het inkomen, des te lager het maximum bedrag dat men aan vermogen meeneemt.

Opbrengst en inkomenseffecten

Op basis van de memorie van toelichting op de wet die regelt dat er een hogere eigen bijdrage voor de zorg moet worden betaald, is het één en ander af te leiden. Vanaf 1 januari 2013 dient er 4% van het vermogen extra bij het verzamelinkomen opgeteld te worden. Voor die datum diende al 4% van het vermogen meegenomen te worden in het verzamelinkomen. De 4% extra vermogen levert de overheid € 80 miljoen extra inkomsten op. Aangezien het percentage vermogen dat men meeneemt, verdubbelt van 4% naar 8% gaan wij ervan uit dat de inkomsten van de overheid ook verdubbelen. In dat geval bedragen de totale inkomsten van de overheid € 160 miljoen. Driekwart van deze eigen bijdragen komt voor rekening van mensen die in een instelling verblijven. De overige € 40 miljoen betalen mensen die zorg thuis ontvangen, via de AWBZ of de WMO, zie de volgende paragraaf.

Wie een hoge eigen bijdrage betaalt, gaat er door de invoering van de 8% vermogensbijtelling gemiddeld € 130 per maand op achteruit, ofwel € 1.560 op jaarbasis. Aangezien er sprake is van een verdubbeling van de vermogensbijtelling betaalt de gemiddelde cliënt een eigen bijdrage van € 3.120 op jaarbasis vanwege zijn vermogen. Op basis van deze bijdrage is ook uit te rekenen hoeveel de gemiddelde cliënt aan vermogen heeft; 4% van het vermogen komt overeen met € 1.560, het totale vermogen is dan € 39.000 exclusief de vermogensvrijstelling.

Wie een lage eigen bijdrage betaalt, gaat per maand € 40 extra betalen. De totale eigen bijdrage vanwege het vermogen van de cliënt bedraagt in dit geval € 960. Ook in dit geval kunnen we het totale vermogen uitrekenen; de belasting bedraagt 1% op het vermogen, de betaalde belasting € 960. Het totale bedrag aan vermogen bedraagt dan € 96.000 exclusief de vermogensvrijstelling.

Eigen bijdrage zorg thuis, AWBZ of WMO

Hier neemt men 8% van de grondslag sparen en beleggen mee voor het bijdrageplichtig inkomen. Van het bijdrageplichtig inkomen neemt men, na aftrek van een x-bedrag (afhankelijk van gezinsgrootte en leeftijd) 15% als maximale periode bijdrage. Ligt het belastingplichtig inkomen na aftrek van het x-bedrag boven de nul euro, dan neemt de maximale periode bijdrage op jaarbasis bij iedere € 1.000 aan extra vermogen (boven de grondslag) toe met € 12.

De gemiddelde eigen bijdrage bedraagt hier € 30 per maand, ofwel € 360 op jaarbasis.